



Republika e Kosovës - Republika Kosova - Republic of Kosovo
Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural
Ministarstvo Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja
Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development



PROGRAMI PËR ZHVILLIM RURAL

2022



Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria – Vlada – Government

Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural
Ministarstvo Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja
Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development

Programi për Zhvillim Rural 2022

Qershor 2022

Tabela e përmbajtjes

1.	Kërkesat e përgjithshme që vlejné për të gjitha masat, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike.....	5
2.	Aplikuesit e pranueshëm për mbështetje, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike....	6
3.	Kërkesat e aplikimit për mbështetje.....	6
4.	Kushtet në vijim gjithashtu do të kërkohen për zbatimin e masave të programit, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike	6
5.	Paradhëniet për mbështetjen e investimeve, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike	7
6.	Kushtet financiare, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike.....	7
7.	Investimet e pranueshme për mbështetje, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike....	8
8.	Shpenzimet e papranueshme në kuadër të Programit:.....	8
9.	Procedura Administrative.....	8
10.	Kontrollet administrative	9
11.	Verifikimi i shpenzimeve të pranueshme dhe vlerësimi i qëndrueshmërisë ekonomike dhe financiare, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike.....	9
12.	Kontrollet në terren (On spot).....	9
13.	Kriteret e përzgjedhjes dhe renditja e projekteve/poentimi	10
14.	Aprovimi i projekteve dhe kontraktimi.....	10
15.	Refuzimi i projekteve	10
16.	Implementimi i projektit përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike.....	11
17.	Aprovimi i pagesës.....	11
18.	Kontrollet Ex-post.....	11
19.	Buxheti dhe ndarja në masa	11
MASA 1: INVESTIMET NË ASETET FIZIKE TË EKONOMIVE BUJQËSORE		12
1.	Baza ligjore	12
2.	Arsyeshmëria	12
2.1	Spektori i pemëve.....	13
2.2	Spektori i perimeve dhe serrave (përfshirë patatet)	13
2.3	Spektori i mishit	14
2.4	Spektori i qumështit.....	15
2.5	Spektori i rrushit	16
2.6	Spektori i vezëve	16
3.	Objektivat e përgjithshme	17
3.1	Objektivat specifike.....	17
4.	Lidhja e masës me masat tjera të Programit.....	18
5.	Përfituesit.....	18
6.	Kriteret e përbashkëta të pranueshmërisë.....	18
6.1	Qëndrueshmëria ekonomike.....	19
6.2	Standardet Kombëtare.....	19
6.3	Kriteret tjera të pranueshmërisë	20
6.4	Investimet në prodhimin e energjisë së ripërtëritshme	21
7.	Kriteret e veçanta të pranueshmërisë.....	22
8.	Shpenzimet e përbashkëta të pranueshme.....	24
8.1	Investimet e pranueshme për sektorët.....	24
8.2	Shpenzimet e papranueshme.....	26
9.	Kriteret e përzgjedhjes	27
10.	Shkalla e përkrahjes publike	29
11.	Buxheti	29
12.	Treguesit	30
13.	Procedura administrative	30
14.	Afati i zbatimit	30
15.	Shtrirja gjeografike e masës	30
MASA 3: INVESTIMET NË ASETET FIZIKE NË PËRPUNIMIN DHE TREGTIMIN E PRODUKTEVE BUJQËSORE.....		31
1.	Baza ligjore	31
2.	Arsyeshmëria	31
3.	Objektivat e përgjithshme.....	36

3.1	Objektivat specifike	36
4.	Lidhja me masat e tjera të programit.....	36
5.	Përfituesit	36
6.	Kriteret e përbashkëta të pranueshmërisë	36
7.	Kriteret e tjera të pranueshmërisë.....	38
8.	Kriteret e veçanta të pranueshmërisë:.....	39
9.	Investimet e përbashkëta të pranueshme	40
10.	Investimet e pranueshme për sektor	40
11.	Kriteret e përzgjedhjes për të gjithë nënsektorët.....	43
12.	Shkalla e përkrahjes publike.....	43
13.	Buxheti.....	44
14.	Treguesit.....	44
15.	Procedura administrative	44
16.	Afati i zbatimit.....	44
17.	Shtrirja gjeografike e masës	44
MASA 7: DIVERSIFIKIMI I FERMËS DHE ZHVILLIMI I BIZNESIT		45
1.	Baza ligjore.....	45
2.	Arsyeshmëria.....	45
3.	Objektiva e përgjithshme	47
3.1	Objektivat e veçanta	47
4.	Lidhja me masat e tjera të PZHR-së.....	48
5.	Përfituesit	48
6.	Kritere të përbashkëta të pranueshmërisë	48
7.	Standardet kombëtare	50
8.	Kriteret e veçanta të pranueshmërisë.....	51
9.	Investimet e pranueshme të përbashkëta për masën	53
9.1	Investimet të pranueshme për sektor.....	53
10.	Shpenzimet e pa pranueshme	55
11.	Kriteret e përzgjedhjes.....	56
12.	Shkalla e përkrahjes publike.....	62
13.	Buxheti.....	62
14.	Treguesit.....	63
15.	Procedurat administrative	65
16.	Afati i zbatimit.....	65
17.	Shtrirja gjeografike e masës	65
MASA 5: PËRGATITJA ZBATIMI I STRATEGJIVE TË ZHVILLIMIT LOKAL - QASJA LEADER.....		66
1.	Baza Ligjore	66
2.	Arsyeshmëria.....	66
3.	Objektiva e përgjithshme	67
3.1	Objektivat specifike	67
4.	Lidhjet me masat e tjera në program të PZHR-së.....	67
5.	Përfituesit	67
6.	Zbatimi i Qasjes LEADER.....	68
7.	Grupet lokale të veprimit duhet të plotësojnë kushtet e mëposhtme	68
8.	Kërkesat për GLV-të zonat që duhet të përfshihen nga SZHL-të e tyre	69
9.	Përmbajtja minimale e Strategjisë së Zhvillimit Lokal (SZHL).....	69
10.	Aktiviteti i pranueshëm	69
11.	Lista e shpenzimeve të pranueshëm	70
12.	Procedura për përzgjedhjen e Grupeve Lokale të Veprimit.....	70
13.	Procedura e përzgjedhjes përbëhet nga dy faza	70
14.	Kriteret e pranueshmërisë për përgatitjen e SZHL.....	70
15.	Kriteret e përzgjedhjes së SZHL-ve	71
16.	Intensiteti i ndihmës dhe niveli i kontributit.....	71
17.	Buxheti.....	72
18.	Treguesit.....	72
19.	Procedura administrative	72
20.	Afati i zbatimit.....	72
21.	Shtrirja gjeografike e masës	72

PROGRAMI PËR ZHVILLIM RURAL 2022

Programi është i bazuar në Strategjinë për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2022-2028, Ligjin Nr. 03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural, Ligjin Nr. 04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr. 03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural, dhe Ligjin Nr. 08/L-066 mbi Ndarjet Buxhetore për Buxhetin e Republikës së Kosovës për vitin 2022.

Departamenti i Politikave të Zhvillimit Rural/Autoriteti Menaxhues (AM) ka përgatitur Programin e Zhvillimit Rural 2022, i cili është i bazuar në analizën e pavarur sektoriale për sektorët kryesor të bujqësisë dhe zhvillimit rural, të financuar nga zyra e BE në Kosovë:

- Sektori i bimëve / drithërat, pemët dhe perimet - prodhimi, përpunimi dhe tregtimi në tërë zinxhirin;
- Sektori i Blegtorisë (mishi, qumësht, vezë) - prodhimi, përpunimi dhe tregtimi në tërë zinxhirin dhe
- Diversifikimi rural dhe zhvillimi i ekonomisë rurale, duke përfshirë marketingun në tërë zinxhirin, arritja e standardeve përkatëse kombëtare dhe të BE -së, si dhe përafrimi me marrëveshjen e Gjelbër të BE-së.

Sipas analizave të përmbledhura; analizës SWOT dhe analizës sektoriale, janë përcaktuar objektivat afatmesme të PZHR-së, të cilët janë:

- Rritja e konkurrencës së sektorit agro-ushqimor duke përmirësuar efikasitetin dhe qëndrueshmërinë e prodhimit në fermë, duke tërhequr fermerët e rinj, duke orientuar prodhimin sipas kërkesave të tregut, duke përmirësuar zinxhirin e vlerës dhe duke u fokusuar në kërkimin, inovacionin, teknologjinë e re dhe digjitalizimin;
- Të sigurojë përgjigje më të mirë ndaj kërkesave të shoqërisë për ushqim të sigurt, ushqyes dhe të qëndrueshëm, duke kontribuar me një pjesë më të madhe në prodhimin vendor;
- Mbrojtja e burimeve natyrore dhe mjedisore, të cilat adresojnë sfidat e ndryshimeve klimatike duke arritur përdorimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore;
- Përmirësimi i cilësisë së jetës, zhvillimi i komunitetit dhe përfshirja sociale në zonat rurale dhe ndërtimi i administratave publike moderne, duke respektuar parimet e qeverisjes së mirë.

1. Kërkesat e përgjithshme që vlejné për të gjitha masat, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike

- Shkalla e përkrahjes, minimumi dhe maksimumi i shpenzimeve të gjithmbarshme të pranueshme;
- Rregullat e pranueshmërisë: aplikuesit e pranueshëm, investimet/aktivitetet e pranueshme, shpenzimet e pranueshme;
- Kriteret e përzgjedhjes;
- Procedurat për aplikim, përfshirë dispozitat për kontrolle administrative dhe të pranueshmërisë, verifikimi i rentabilitetit të investimeve;
- Dokumentet mbështetëse të kërkuara për të dëshmuar pranueshmërinë e aplikuesve dhe investimeve, si dhe prioritetet në sistemin e përzgjedhjes;
- Procedurat e kontraktimit dhe dispozitat për plotësim-ndryshim të kontratave;
- Obligimin për mosndryshim të investimit sipas Ligjit;
- Publikimin e emrave të përfituesve që kanë pranuar përkrahje
- Shpjegime për obligimet për publicitet dhe dukshmëri; si dhe

- Masat ndëshkuese në rast të mosrespektimit të kushteve të parapara, para dhe pas zbatimit të projektit.

Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë (AZHB), në bashkëpunim me AM-në, do të zhvillojë modelet për formularët e aplikacionit dhe planet e biznesit, dhe do të ofrojë udhëzime për përgatitjen e tyre, kontratat standarde dhe udhëzuesit për fermerë për secilën masë.

2. Aplikuesit e pranueshëm për mbështetje, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike

Grupet e aplikantëve të pranueshëm sipas Programit për Zhvillim Rural janë:

- Ekonomitë bujqësore/personat fizikë dhe juridikë të regjistruar në Regjistrin e Fermës, në pajtim me Ligjin për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural dhe Ligjin për Shoqëritë Tregtare;
- Operatorët e ushqimit (përpunimi dhe/ose tregtimi i produkteve bujqësore) të regjistruar në bazë të Ligjit për Investime të Huaja, Ligjit për Ushqimin (103) dhe Ligjit për Shoqëritë Tregtare;
- Ndërmarrjet jo-bujqësore në zonat rurale, të regjistruara sipas Ligjit për Shoqëritë Tregtare dhe Ligjit për Zejtari;
- Personat fizikë dhe juridikë në zonat rurale, të regjistruar sipas Ligjit për Veprimtaritë Hoteliere dhe Turistike;
- Grupet Lokale të Veprimit, të regjistruara në MAP në bazë të Ligjit për Bujqësi dhe Zhvillim rural dhe Ligjit për Lirinë e Asocimit në Organizatat Joqeveritare.

3. Kërkesat e aplikimit për mbështetje

Kërkesat e përgjithshme në vijim zbatohen, përveç nëse kërkohet ndryshe në përshkrimin e masës. Të gjithë aplikuesit që aplikojnë për mbështetje nga PBZHR-ja duhet të dorëzojnë formularët e aplikimit të lëshuar nga Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë për masa të veçanta dhe të kompletojnë dokumentet e kërkuara. Në aplikacion duhet të përfshihen aktivitetet dhe shpenzimet e pranueshme lidhur me projektin për të cilin aplikohet. Aplikuesi mund të aplikojë në masa të ndryshme të programit. Megjithatë, aplikuesi mund të aplikojë vetëm një herë brenda masës/nën-masës brenda një afati/thirrjeje për aplikim. Nëse aplikacioni aprovohet, aplikuesi duhet ta përfundojë këtë projekt para se të aplikojë për projektin tjetër.

4. Kushtet në vijim gjithashtu do të kërkohen për zbatimin e masave të programit, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike

- Në rastin e aktiviteteve të ndërtimit/rindërtimit, aplikuesit duhet të dorëzojnë kopjet e vizatimeve të projektit dhe koston e vlerësuar të punimeve dhe materialeve të parashikuara.
- Aktivitetet e ndërtimit/zgjerimit duhet të jenë në pajtueshmëri me standardet e përcaktuara të Komunës, në përputhje me planet urbane dhe hapësinore dhe/apo standardet tjera të aplikueshme të Komunës;
- Aplikuesi duhet të dëshmojë se ai/ajo është pronar i tokës/ndërtesës ku do të bëhet investimi apo që ka të drejtë ta përdorë atë për të paktën 10 vjet, duke llogaritur nga data kur është dorëzuar kërkesa. Në rast të investimeve, të cilat nënkuptojnë aktivitetet e ndërtimit/zgjerimit, përmirësimin e ujitjes apo mbjelljen e bimëve shumëvjeçare, aplikuesi duhet të dëshmojë pronësinë e tokës/ndërtesës lidhur me investimin në fjalë ose të drejtën për të përdorur atë për të paktën 10 vjet, duke filluar nga viti kur është dorëzuar aplikacioni (përveç nëse thuhet ndryshe në masën specifike).

Në rastet e tokave të marra me qira nga Agjencioni i Pyjeve të Kosovës, kontratat mund të jenë edhe me afat më të shkurtër sipas kontratës që aplikuesi ka me Agjencionin për Pyje të Kosovës. Tokat pyjore (sipas certifikatës së pronësisë) nuk pranohen si tokë bujqësore. Tokat e privatizuara nga AKP-ja, të cilat në certifikatën e pronës paraqiten si "tokë e marrë me qira për 99 vjet" trajtohen si tokë në pronësi të privatizuesit.

(d) Aplikuesi nuk duhet të ketë detyrime të papaguara ndaj shtetit, detyrime fiskale, detyrime të tatimeve në pronë ose në të ardhura, ose ndonjë obligim tjetër ndaj shtetit.

5. Paradhëniet për mbështetjen e investimeve, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike

Zbatimi i projektit/fillimi i investimeve mund të bëhet vetëm pas nënshkrimit të kontratës me AZHB-në. Pagesa e ndihmës publike do të bëhet në bazë të kërkesës për pagesë dhe kushteve të kërkuara në kontratë.

Pagesa mund të bëhet në dy këste vetëm për Masën 3; pjesa e parë e përkrahjes publike në vlerë prej 50% bëhet në formë të paradhënies pas nënshkrimit të kontratës me përfituesin me kërkesën e tij, me kusht të sigurimit të garancisë bankare, ndërsa pjesa e mbetur prej 50%, paguhet pas verifikimit të përfundimit të investimit të përgjithshëm. Në rast se përfituesi nuk bën kërkesë për paradhënie, atëherë pagesa e tërësishme bëhet pas verifikimit të përfundimit të investimit të përgjithshëm.

Garancia bankare duhet të sigurohet vetëm për paradhënien prej 50% të përkrahjes publike, përkatësisht deri në vendimin përfundimtar për pagesë/pranim të pagesës ose refuzim të pagesës.

6. Kushtet financiare, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike

Investimi për të cilin përfituesi ka marrë mbështetje nuk duhet të pësojë ndryshim thelbësor brenda tri viteve nga data kur është pranuar pagesa përfundimtare. Ndryshime thelbësore të një investimi janë ato që rezultojnë në:

- Ndërprerjen ose zhvendosjen e aktivitetit prodhues në një fushë që nuk është e mbuluar me Program.
- Ndryshime në strukturën e pronësisë, që i japin një subjekti apo organi publik një përparësi të pamërituar, ose
- Ndryshim përmbajtësor që ndikon në natyrën, objektivat ose kushtet e implementimit, të cilat rezultojnë me ndryshimin e objektivave fillestare.

Në rast të situatave të jashtëzakonshme të shkaktuara nga fatkeqësitë natyrore, që mund të ndikojnë në investim, përfituesi duhet ta informojë AZHB-në brenda afateve, sipas kontratës së nënshkruar nga të dyja palët.

Përfituesit janë të detyruar t'i mbajnë të gjitha të dhënat e kontabilitetit në fermë të paktën tri vite pas zbatimit të projektit, si dhe të bashkëpunojnë me zyrtarët e MBPZHR-së për të siguruar çdo informacion të kërkuar nga AZHB-ja apo nga Komisioni Evropian, në rast të shfrytëzimit të fondeve të IPARD-it. Zyrtarë të MBPZHR-së dhe/ose të Komisionit Evropian, si dhe zyrtarët tjerë të autorizuar nga të dyja palët, janë të autorizuar për të kontrolluar dhe audituar zbatimin e projekteve. Kushtet e financimit do të përcaktohen më hollësisht në kontratë në mes të përfituesit dhe AZHB-së.

Në rast të shkeljes së dispozitave të lartpërmendura, AZHB-ja duhet menjëherë të informojë palën për shkelje të kontratës dhe Zyra ligjore e AZHB-së duhet të fillojë procedurat ligjore sipas legjislacionit në fuqi.

7. Investimet e pranueshme për mbështetje, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike

- (a) Ndërtimi apo renovimi i pronës së paluajtshme;
 - (b) Blerja e makinerisë dhe pajisjeve të reja, përfshirë softuerin kompjuterik me çmime të tregut;
 - (c) Blerja e fidanëve të bimëve shumëvjeçare;
 - (d) Shpenzimet e përgjithshme që ndërlidhen me shpenzimet e referuara në pikat (a), (b) dhe (c), ku përfshihen shpenzimet për shërbimet e arkitektëve dhe inxhinierëve, shërbimet këshilluese, studimet e fizibilitetit, shpenzimet për marrjen e lejeve dhe licencave. Kostot e përgjithshme nuk mund të tejkalojnë 10% të shpenzimeve të përgjithshme të investimeve të pranueshme. Vetëm shpenzimet e bëra pas nënshkrimit të kontratës ndërmjet përfituesit dhe AZHB-së, konsiderohen të pranueshme për bashkëfinancim, me përjashtim të shpenzimeve të përgjithshme të cilat janë të pranueshme edhe para nënshkrimit të kontratës, por vetëm për aplikuesit e përzgjedhur.
- Shpenzimet e aktiviteteve për informim dhe publicitet në nivel projekti konsiderohen të pranueshme për bashkëfinancim nëse janë në përputhje me publicitetin dhe rregullat e dukshmërisë, të aplikueshme për Programin.
- Përfituesi duhet të sigurojë dokumentacionin e detajuar që arsyeton vërtetësinë dhe vlefshmërinë e shpenzimeve në kërkesat për pagesa të parashtruara pranë AZHB-së. AZHB-ja është përgjegjëse për të kontrolluar vërtetësinë dhe vlefshmërinë e shpenzimeve. Në udhëzuesit për fermerë, AZHB-ja publikon kriteret e përzgjedhjes dhe dokumentet e nevojshme për arsyetimin e shpenzimeve nga aplikuesi/përfituesi. Një listë e shpenzimeve të pranueshme, e specifikuar, do të ju ofrohet fermave në aneksin e udhëzuesit për aplikues.

8. Shpenzimet e papranueshme në kuadër të Programit

- (a) Tatimet, përfshirë TVSH-në, me përjashtim të TVSH-së së pakthyeshme për personat fizikë dhe ndërmarrjet joraportuese të TVSH-së;
- (b) Taksat doganore dhe akcizat;
- (c) Blerja dhe qiraja e tokës dhe ndërtesave ekzistuese;
- (d) Gjobat, ndëshkimet financiare dhe shpenzimet e proceseve gjyqësore;
- (e) Shpenzimet operative;
- (f) Makineri apo pajisje e përdorur;
- (g) Detyrimet bankare, kamatat, shpenzimet e garantuesit dhe detyrimet e ngjashme;
- (h) Kostot e këmbimit, detyrimet dhe humbjet e këmbimit, si dhe shpenzime tjera financiare;
- (i) Kontributet në natyrë;
- (j) Blerja e inputeve bujqësore, kafshëve, bimëve njëvjeçare dhe mbjellja e tyre;
- (k) Shpenzimet e mirëmbajtjes dhe amortizimit;
- (l) Shpenzimet për pagat e stafit të punësuar për aktivitetet e menaxhimit, implementimit, monitorimit dhe kontrollimit;

Shpenzimet nën pikat (c) dhe (e) janë të pranueshme në kuadër të masave “Implementimi i Strategjive të Zhvillimit Lokal – Qasja LEADER”, “Përmirësimi i Trajnimit” dhe “Mbështetja për krijimin e grupeve të prodhuesve”.

9. Procedura Administrative

- Implementimi i masave sipas këtij Programi fillon me thirrjet e publikuara për aplikim nga AZHB-ja. Thirrjet publikohen në gazetata ditore, së paku në dy gazeta kombëtare në gjuhët shqipe dhe serbe.

- Aplikimi bëhet përmes web-modulit online në web faqen e AZHB-së www.azhb-ks.net, në të cilën gjendet linku “apliko online”, që çon në modulën aplikimit online.
- Në web-modul regjistrohet projekti dhe ngarkohen (upload) dokumentet e nevojshme për aplikim.
- Dokumentet e nevojshme për aplikim (përfshirë formularët e aplikimit, listën e dokumenteve të kërkuara, si dhe modelet e projekt-propozimit dhe planit të biznesit, përfshirë udhëzimet për plotësimin e formularëve dhe udhëzimet tjera për përfituesit) publikohen në formë elektronike në web-faqen e Agjencisë për Zhvillimin e Bujqësisë, atë të të MBPZHR-së dhe shtypen si doracakë apo kopje fizike.
- Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë procedon aplikacionet e pranuar për aprovim në përputhje me procedurat e brendshme të Agjencisë për Zhvillimin e Bujqësisë, duke respektuar rregullat për mbrojtjen e të dhënave personale në përputhje me dispozitat në fuqi.

10. Kontrollët administrative

Pasi që aplikacioni është hapur, së pari kryhet kontrolli administrativ, me ç’rast kontrollohet përmbushja e kërkesave themelore të pranueshmërisë (si lloji i përfituesit dhe lloji i investimeve të pranueshme), nëse aplikacioni përmban të gjitha dokumentet mbështetëse të obligueshme. Krahas kontrollit administrativ, verifikohet përmbushja e kriterëve të pranueshmërisë (si respektimi minimal i standardeve kombëtare, dhe kërkesat tjera të përgjithshme dhe specifike në kuadër të kësaj mase).

11. Verifikimi i shpenzimeve të pranueshme dhe vlerësimi i qëndrueshmërisë ekonomike dhe financiare, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike

Aplikacionet e kompletuara i nënshtrohen vlerësimit të mëtutjeshëm të shpenzimeve të pranueshme dhe vlerësimit të qëndrueshmërisë ekonomike dhe financiare. Pranueshmëria e shpenzimeve kontrollohet duke i krahasuar me çmimet referente të aprovuara nga AZHB-ja. Vlera e shpenzimeve të pranueshme verifikohet më tutje nëse korrespondon me vlerën e tregut të artikujve përkatës, të dëshmuar përmes tri ofertave të ndryshme nga furnizuesit (për mallrat me vlerë mbi 10,000 €), duke i krahasuar me vlerat referente të përcaktuara nga Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë. Shuma e përgjithshme e kostove të pranueshme vlerësohet duke krahasuar pragun minimal edhe maksimal të aplikueshëm të përcaktuar për projektet sipas kësaj mase. Nëse shuma e përgjithshme e kostove të pranueshme është nën minimum, projekti refuzohet.

Vlerësimet e qëndrueshmërisë ekonomike dhe financiare bëhen për projektet që përmbushin kërkesat e pranueshmërisë dhe që kanë dokumentacionin e kompletuar. Vlerësimi kryhet sipas metodologjisë së Agjencisë për Zhvillimin e Bujqësisë për kriteret e qëndrueshmërisë ekonomike dhe financiare.

12. Kontrollët në terren (On spot)

Projektet e përzgjedhura për financim u nënshtrohen kontrolleve në terren (on spot), për të verifikuar gjendjen faktike të propozimeve për investime, nëse investimi ka filluar dhe shpenzimet janë realizuar, dhe nëse informacioni në dokumentet e parashtruara korrespondon me gjendjen reale dhe masat tjera.

13. Kriteret e përzgjedhjes dhe renditja e projekteve/poentimi

Autoriteti Menaxhues (AM) është përgjegjës për përcaktimin e kriterëve të pranueshmërisë dhe kriterëve të përzgjedhjes.

Kriteret e përzgjedhjes janë kushte që AM-ja duhet t'i përcaktojë për të siguruar prioritetet e financimit të projekteve më të mira, që i adresojnë nevojat e identifikuara në analizën sektoriale, SWOT analizë, dhe objektivat e përcaktuara në PZHR. Kriteret e përzgjedhjes duhet të jenë të qarta, në përputhje me objektivat, dhe duhet të zbatohen në mënyrë transparente gjatë gjithë periudhës së programit, të kenë për qëllim që të sigurohet trajtimi i barabartë i aplikuesve, shfrytëzim më të mirë të burimeve financiare dhe orientimin e masave në përputhje me prioritetet e zhvillimit rural të vendit. Kriteret e përzgjedhjes duhet të jenë të përcaktuara qartë para fillimit të procesit të aplikimit, për të siguruar trajtim të barabartë të të gjithë aplikuesve potencialë.

Kriteret e përzgjedhjes duhet të sigurojnë:

- **Prioritizimin e mbështetjes** në përputhje me prioritetet kombëtare/rajonale për zhvillim rural;
- **Përdorimin më të mirë të burimeve financiare** - vlera më të mira për paratë (p.sh. në lidhje me investimin e propozuar);
- **Trajtimin e barabartë (të drejtë) të të gjithë aplikuesve;**

Një projekt/aplikacion mund të përzgjedhet për mbështetje vetëm nëse arrin pragun minimal prej 50 pikësh. Pragu minimal vendoset për të siguruar se projektet e përkrahura sjellin vlerë të shtuar të mjaftueshme për sektorin.

14. Aprovimi i projekteve dhe kontraktimi

Procedura aprovuese nuk duhet të tejkalojë 3 muaj nga data e parashtrimit të kërkesës. Nëse projekti apo kërkesa është vlerësuar nga shërbimet e veçanta, shqyrtimi i projektit apo i kërkesës shtyhet derisa shërbimet e veçanta të japin konkluzionet e veta.

Aplikuesi njoftohet për propozimin e tij/saj të miratuar me anë të vendimit për miratim të kërkesës/aplikacionit, të lëshuar nga Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë. Brenda 5 ditësh pas pranimit të vendimit dhe/apo ftesës, aplikuesi ftohet të nënshkruajë vendimin dhe kontratën për bashkëfinancim të projektit. Ftesës për nënshkrimin e kontratës i bashkëngjiten të paktën 4 kopje të kontratës.

Vlerësimi i aplikacioneve duhet të fillojë 7 ditë pas mbylljes së afatit për aplikim.

15. Refuzimi i projekteve

Aplikantët do të refuzohen nëse:

- Ata dështojnë të plotësojnë kriteret e pranueshmërisë;
- Shpenzimet nuk mund të verifikohen si të pranueshme;
- Projekti nuk është ekonomikisht i qëndrueshëm.

Veç kësaj, aplikantët të cilët aplikojnë për investime publike gjithashtu do të refuzohen nëse ata dështojnë të kryejnë procesin e prokurimit sipas rregullave të aplikueshme të prokurimit.

Aplikuesi njoftohet për projektin e tij/saj që është refuzuar me anë të vendimit për refuzim të lëshuar nga Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë. Vendimi për refuzim përmban shkaqet e refuzimit.

Aplikuesi ka të drejtë ankese kundër vendimit për refuzim të lëshuar nga Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë. Procedura e ankesës do të shpjgohet në Udhëzuesit për aplikues.

16. Implementimi i projektit, përveç nëse është shkruar ndryshe në masën specifike

Projekti fillon së implementuari pasi të nënshkruhet kontrata për bashkëfinancim, e cila mund të ketë kohëzgjatje deri në 2 vjet, varësisht nga specifikat e investimit. Shërbimet e Agjencisë për Zhvillimin e Bujqësisë apo të institucioneve të cilave Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë mund t'ua delegojë përgjegjësitë, do të kryejnë monitorimin dhe mbikëqyrjen e ekzekutimit të projektit. Monitorimi i implementimit të projektit gjithashtu mund të përmbajë obligime raportuese të përfituesit lidhur me progresin e implementimit të projektit apo me anë të raporteve nga mbikëqyrja teknike gjatë ndërtimit. Implementimi i projektit që ka të bëjë me investimet publike fillon pasi të përfundojë procedura e prokurimit dhe të nënshkruhet kontrata për financim, e cila mund të ketë kohëzgjatje maksimalisht 2 vite apo më gjatë, varësisht nga specifikat e investimit.

17. Aprovimi i pagesës

Pagesa për përfituesin e fundit do të bëhet pas pranimit të kërkesës për pagesë, bazuar në deklaratat e shpenzimeve të bëra nga përfituesi i fundit dhe të dëshmuara me fatura origjinale.

Kërkesa për pagesë dhe dokumentet shoqëruese u nënshtrohen kontrolleve përfundimtare të pranueshmërisë. Pranueshmëria e shpenzimeve të bëra do të kontrollohet në përputhje me dokumentet, dispozitat e kontratës dhe me anë të kontrolleve në terren përpara se pagesa të aprovohet.

Pas aprovimit, pagesa do të bëhet në valutë vendore të llogarisë së përfituesit final apo të nënshkruesve të tyre. Asnjë pagesë nuk do të ju bëhet përfituesve për të cilët konstatohet se kanë krijuar kushte artificiale për marrjen e projektit.

18. Kontrollat Ex-post

Të gjitha projektet e përkrahura me Programin e Zhvillimit Rural u nënshtrohen kontrollit Ex-post për një periudhë 3 vjeçare. Gjatë kësaj periudhe, AZHB-ja duhet të bëjë kontrolle për të verifikuar respektimin e kriterëve të pranueshmërisë. Gjatë kësaj periudhe, përfituesi është i obliguar të mirëmbajë investimin dhe në rast të kontrollit, zyrtarëve t'u ofrojë qasje. Në rast të mosrespektimit të zbatimit të projektit sipas kontratës nga ana e përfituesit, AZHB-ja është e obliguar që të kërkojë nga përfituesi kthimin e pjesës së bashkëfinancimit nga programi (paranë publike).

19. Buxheti dhe ndarja në masa

Masat	2022	Buxheti	%
Masa 1	Investimet në asete fizike dhe në ekonomitë bujqësore	13,095,325.00	49.73
Masa 3	Investime në asete fizike në përpunim dhe tregtimin e produkteve bujqësore	5,836,473.68	22.16
Masa 7	Diversifikimi i Fermave dhe Zhvillimi i Bizneseve	7,200,000.00	27.34
Masa 5	Zbatimi i Strategjive të Zhvillimit Lokal – "Qasja Leader"	200,000.00	0.75
	Totali i Buxhetit	26,331,798.68	100.00

MASA 1: INVESTIMET NË ASETET FIZIKE TË EKONOMIVE BUJQËSORE

1. Baza ligjore

- Ligji Nr. 03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural
- Ligji Nr. 04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr. 03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural
- Ligji Nr. 08/L-066 mbi ndarjet buxhetore për buxhetin e Republikës së Kosovës për vitin 2022

2. Arsyeshmëria

Sektori i bujqësisë në Kosovë luan një rol shumë të rëndësishëm në ofrimin e mundësive për punësim dhe krijimin e të ardhurave.

Me pjesëmarrje prej 7.4 % në BPV në vitin 2020¹, sektori i bujqësisë është renditur në vendin e katërt të ekonomisë vendore.

Me gjithë investimet e bëra në sektorin e bujqësisë gjatë periudhës së kaluar 2014 -2020, ende mbetet struktura e pafavorshme e fermës; fermat e vogla, prodhuesit jokonkurrent dhe lidhjet e dobëta me tregun janë disa nga faktorët që e pengojnë zhvillimin e sektorit dhe parandalojnë përmbushjen e potencialit të tij të plotë prodhues.

Bujqësia e Kosovës vazhdon të karakterizohet nga bujqësia e shkallës së vogël. Pothuajse 70% e fermave kanë vetëm deri në 2 ha² tokë të punueshme, dhe më shumë se 60% e tokës së punueshme është në pronësi të fermave me sipërfaqe deri në 5 ha.

Analiza e aftësisë konkurruese e bujqësisë së Kosovës tregon se aktualisht vetëm një pjesë shumë e vogël e fermave mund të konkurrojnë në tregun rajonal, të BE-së dhe atë ndërkombëtar. Shkaktarët kryesorë të kësaj aftësie të ulët konkurruese janë përmasat e vogla të shumicës së bizneseve bujqësore, fragmentimi i tokës së tyre, objektet dhe pajisjet e vjetra, mungesa e mjeteve financiare për investime dhe niveli i ulët i njohurive lidhur me teknologjinë bashkëkohore të prodhimit. Veç kësaj, shumica e fermave nuk i përmbushin standardet e BE-së për siguri dhe higjienë të ushqimit, për mirëqenie të kafshëve dhe mbrojtje të mjedisit.

Duke marrë parasysh faktin se shumica e fermave janë shumë të vogla, duket e arsyeshme që të nxitet edhe bashkëpunimi horizontal ndërmjet bujqve në formën e bashkëpunimit të prodhuesve, i cili mund ta ndërtojë themelin për organizatat e mëvonshme prodhuese, ose shoqatat e prodhuesve, por edhe për integrimin vertikal të bujqve, për shembull në hallkat e tregut përmes kontratave të furnizimit.

Problem tjetër është edhe moshja e fermerëve. Vetëm 33% e fermerëve janë të moshës 35 deri në 45 vjeç.³ Pjesa tjetër janë kryesisht më të moshuar dhe është vërejtur mungesa e interesimit të të rinjve për t'u marrë me bujqësi.

Me qëllim të përparimit të metodave të punës dhe përdorimit të inputeve cilësore, me këtë Program synohet të nxiten fermerët e rinj të moshës prej 18 deri 40 vjeç, të cilët përfaqësojnë bazën për një sektor bashkëkohor dhe inovativ bujqësor.

Në bazë të këtij shqyrtimi, por edhe të përparësisë krahasuese të cilën Kosova e ka në disa fusha, masa do të përqendrohet në përkrahjen e investimeve në këta sektorë: pemë, perime (përfshirë patatet), qumësht, mish, rrush dhe vezë.

¹ Raporti i Gjellbër i Kosovës 2021

² Raporti i Gjellbër i Kosovës 2021

³ Anketa e Ekonomive Bujqësore 2019 ASK

2.1 Sektori i pemëve

Si rezultat i kushteve të mira të kultivimit, në shumë rajone të Kosovës kultivohen pemët, prodhimi i të cilave ka një traditë të gjatë. Pemët përbëjnë një pjesë të rëndësishme të sipërfaqes së kultivuar, duke zënë 10,265 ha ⁴.

Megjithëse prodhimi vendor në shumicën e varieteteve është rritur viteve të fundit, sektori ende ka nevojë të mbështetjes, për të arritur vetëmjaftueshmërinë për konsum të freskët e gjithashtu për plotësimin e nevojave të industrisë agro-përpunuese, gjë që lë hapësirë për zgjerimin e sipërfaqeve me prodhim intenziv të pemëve.

Pemët, sidomos ato manore, prodhohen shpesh në sipërfaqe mjaft të vogla dhe kërkojnë shumë punë; kjo i përshtatet situatës aktuale të një papunësie të madhe. Megjithatë, duket se herët ose vonë, kapaciteti i fuqisë punëtore do të humbasë, pasi të rinjtë nuk e shohin bujqësinë si biznes fitimprurës, por vetëm si trashëgimi.

Mekanizimi është i nivelit të ulët për shkak të sipërfaqeve të vogla të parcelave, por edhe të mungesës së mjeteve financiare. Traktorët, plugjet, rimorkiot janë të vjetra dhe vetëm fermerët e mëdhenj mund ta përballojnë investimin në makineri moderne, si në spërkatës të mirë ose makineri për vjelje. Situata është më e mirë në rastin e fermerëve më të mëdhenj me pemishte moderne në sipërfaqe 5 ha e më shumë.

Përfitimi nga pemët mund të jetë i lartë, nëse kultivimi bëhet siç duhet dhe sipërfaqja e pemishtes nuk është shumë e vogël.

Momentalisht prodhuesit e pemëve ballafaqohen me disa probleme, si pemishtet e vjetra dhe varietetet me cilësi të dobët, mungesë të mundësive për ujitje, mungesë të sistemeve/rrjetave për mbrojtjen nga breshëri, mungesë të depove për ruajtjen e pemëve, pajisjet e dobëta për klasifikim dhe paketim për tregtimin e pemëve. Tregu kërkon sasi të vazhdueshme dhe konsistente të pemëve me cilësi të lartë. Kështu, kjo nënmasë kryesisht synon intensifikimin e prodhimit të pemëve në sipërfaqe më të gjerë dhe arritjen e standardeve të cilësisë së lartë të produkteve. Përfituesit e synuar me këtë nënmasë janë fermat me qëndrueshmëri ekonomike me prodhim të orientuar për treg.

Nënmasa do të përqendrohet në përmirësimin e efikasitetit të prodhimit, duke përkrahur ngritjen e sipërfaqeve të reja me pemishte, modernizimin e pajisjeve për kultivim, sistemet për ujitje që kursejnë ujë, sistemin e mbrojtjes nga breshëri dhe makinerinë e përdorur në fermë për ta përmirësuar efikasitetin në fermë si dhe përmirësimin e përgjithshëm të standardeve.

Objektet për magazinim të pemëve në lokacion janë të kufizuara, dhe janë vetëm fermerët e mëdhenj që i posedojnë ato. Fermerët e vegjël nuk kanë depo ftohëse, pasi ato janë tepër të kushtueshme. Po të kishte magazina publike ose private për ftohje, ku fermerët do të mund t'i merrnin me qira kthinat e veçanta apo "frigoriferët individualë" deri në disa muaj, atëherë mundësitë e fermerëve për tregtim do të rriteshin jashtëzakonisht shumë.

Ashtu si objektet e magazinimit, mungojnë edhe ambientet e kalibrimit dhe paketimit. Prandaj do të përkrahet ndërtimi dhe përmirësimi i objekteve për t'i mundësuar aktivitetet e pas vjeljes. Do të përkrahen edhe investimet e mëtejme në shfrytëzimin e energjisë së ripërtëritshme.

2.2 Sektori i perimeve dhe serrave (përfshirë patatet)

Perimet janë kultura shumë e rëndësishme dhe më premtuese në Kosovë, sepse klima jonë i përshtatet prodhimit të shumicës së perimeve, bujqit kanë traditë në këtë fushë dhe ajo iu sjellë të ardhura edhe fermerëve me sipërfaqe të vogla të tokës bujqësore, e të tillë ka shumë. Megjithëse janë kultura premtuese, prodhimtaria e perimeve nuk është në nivel të kënaqshëm për shkak përdorimit të ulët të mekanizimit dhe të inputeve bashkëkohore.

⁴ Raporti i Gjellbër i Kosovës 2021

Sektori i perimtarisë me sipërfaqe prej 19.243⁵ ha, mbulon pothuajse dy herë më shumë sipërfaqe se sektori i frutave. Perimet kryesore të prodhuara janë patatet, speci, fasulja, kungulli, qepa, shalqiri, lakra, dhe domatja. Kultivohet gjithashtu edhe kungulli, trangulli, pjepriti etj.

Sektori i kultivimit të perimeve dominohet nga një numër i vogël i kultivuesve komercialë, i pasuar nga një numër i madh i kultivuesve gjysmë-komercial dhe ekzistencial.

Sipërfaqet e kultivuara me të gjitha llojet e perimeve janë përafërsisht të ngjashme ndër vite. Pavarësisht kushteve të mira klimatike, rendimenti i perimeve mbetet i ulët, veçanërisht në fusha të hapura, dhe kjo nuk është vetëm rezultat i strukturës së fermave - fermat e vogla me copëzim të madh toke, por edhe e teknologjisë së vjetruar të prodhimit. (Miftari, I., 2019).⁶

Sektori dominohet nga fermat e vogla private me një sipërfaqe mesatare prej 0.80 hektarë, me prodhimtari dhe rendimente të ulëta si dhe zinxhirë joefikas të furnizimit, me shpenzime të larta për grumbullim dhe logjistikë. Tregtimi i perimeve të freskëta shpesh bëhet pa paketim të përshtatshëm dhe pa klasifikim të prodhimeve.

Perimet mund të jenë shumë fitimprurëse, sepse për shembull, specat e rritur përmes një kultivimi intensiv, kanë një marzhë bruto prej 5,915 euro/ha, dhe krahasuar me drithërat janë shumë më fitimprurëse; me një hektar specat mund të arrihet një fitim i barasvlershëm me 34 ha grurë, por në prodhimin e perimeve kërkohet më shumë fuqi punëtore.

Prodhimi në serra

Në vitin 2019, sipërfaqet me serra kanë shënuar një rritje prej 49.44 ha, krahasuar me vitin paraprak. Kulturat dominante në kultivimin në serra gjatë vitit 2019 ishin: speci me 168.13 ha, domatet me 171.85 ha dhe trangulli me 102.03 ha. Speci, domatet dhe trangulli janë kulturat që e dominuan kultivimin në serra edhe në vitet paraprake.

Problem i prodhimtarisë në serra në Kosovë është përfshirja e numrit të kufizuar të kulturave bujqësore që kultivohen në serra, perimet kryesore janë domatja dhe trangulli, kurse si kulturë e dytë vjen sallata e gjelbër. Mundësi të tjera të mira janë p.sh. kultivimi i specit, patëllxhanit, kungullit, pjepriti etj. Përveç kësaj, është mundësi e mirë edhe kultivimi i dredhëzës (luleshtrydhja).

Arsyeja e numrit të kufizuar të kulturave bujqësore duhet të kërkohet në mungesën e traditës së kultivimit të llojeve të tjera të perimeve. Në kuadër të kësaj nënmasë, do të sigurohet përkrahja për ndërtimin e serrave të përhershme për prodhimin e pemëve manore dhe perimeve si dhe ndërtimin e depove për trajtim pas vjeljes dhe ruajtjen e pemëve dhe perimeve. Nevoja për pemë dhe perime të freskëta gjatë tërë vitit është në rritje. Këtë mungesë në treg mund ta plotësojë më së miri prodhimi në ambiente të mbyllura/mbrojtura. Prodhimi në serra është intensiv në sipërfaqe të vogla, që kërkon fuqi relativisht të madhe punëtore (më shumë se kultivimi i prodhimeve të njëjta në fushë të hapur). Në këtë mënyrë kjo nënmasë kontribuon në shtimin e vendeve të punës. Tregu kosovar është i furnizuar me pemë dhe perime të freskëta gjatë tërë vitit, kryesisht të importuara nga vende të ndryshme. Rritja e sipërfaqeve me serra i kontribuon edhe zëvendësimit të prodhimeve të importuara me prodhime vendore, rrjedhimisht edhe përmirësimit të bilancit tregtar negativ të vendit.

2.3 Sektori i mishit

Mishi i gjedhit tradicionalisht është konsideruar si nënprodukt i sektorit të qumështit. Të gjithë viçat vijnë nga fermat prodhuese të qumështit, d.m.th. nuk ekziston një zinxhir furnizimi i mishit, i kompletuar dhe specializuar. Stallat për majmëri janë kryesisht objekte të konvertuara nga objektet për prodhimin e qumështit ose objekte të ndërtuara nga vetë

⁵ Raporti i Gjelbër i Kosovës 2021

⁶ Studimi i sektorit të prodhimtarisë bimore 2021

fermerët e vegjël. Vetëm viteve të fundit kanë filluar të ngritën ferma të specializuara për trashje të viçave, por numri i tyre është i vogël dhe larg plotësisht të nevojave të tregut vendor. Shumica e viçave që theren vijnë nga fermat e përziera, të cilat prodhim kryesor e kanë qumështin.

Konsumi i përgjithshëm i mishit për kokë banori në Kosovë llogaritet të jetë rreth 49 kg/vit, nga i cili mish viçi 21 kg; mish pule 20.9 kg; mish deleje dhe dhie 1.2 kg. Konsumi aktual për kokë banori në Kosovë është ende i ulët kur krahasohet me vendet e EJLQ-së (vendet e Evropës JugLindore dhe Qendrore) dhe me vendet e BE-së.

Sidoqoftë, me rritjen ekonomike pritet rritja e kërkesës për konsumin e mishit të freskët dhe produkteve të mishit në Kosovë.

Importet e mishit dhe mishit të organeve janë rritur vazhdimisht. Rritja e importeve në vitin 2019 ishte 16.7% krahasuar me vitin 2017.

Prodhimi vendor i të gjitha kategorive të mishit është relativisht i vogël në krahasim me kërkesat e tregut të brendshëm.

Për të shtuar profesionalizmin në mbarështimin e gjedhëve për mish, është e nevojshme që të përmirësohen njohuritë teknike të prodhuesve, sidomos të fillestarëve, rreth praktikave të mbarështimit të gjedheve për mish dhe prodhimit të ushqimit për kafshë, duke i përshtatur trajnimet dhe shërbimin këshillues. Mbarështuesit e gjedhëve për mish gjithashtu kanë më shumë nevojë për investime në stalla dhe objekte ndërtimore. Investimet në makineri të fermës për prodhim të ushqimit për kafshë dhe investimet në menaxhimin e mbetjeve dhe plehut gjithashtu kanë prioritet të lartë. Ka nevojë për ndërtimin e stallave të reja dhe objekteve të fermave për mbarështim të kafshëve për mish, në përputhje me standardet ekzistuese për mirëqenie të kafshëve dhe ruajtje të mjedisit. Janë të nevojshme pajisje për fermë si: sistemi i furnizimit me ujë, sistemi i të ushqyerit, largimi i plehut të stallës, makineria e fermës, sidomos për prodhimin, ruajtjen, përgatitjen, përdorimin dhe shpërndarjen e ushqimit të kafshëve. Me këtë nënmasë do të synohet përkrahja për fermerët komercialë të specializuar në majmëri të gjedhëve.

Sektori i derrarisë në Kosovë vazhdon të mbetet i rëndësishëm së ulët, në krahasim me sektorët e tjerë blegtoral, sepse kategoria e derrave përbën vetëm 8% nga numri i tërësishëm i kafshëve.

Nga numri i tërësishëm i derrave, 28% janë derra për majmëri, 28% dosa, 26% gica nën 20 kg, 16% derra prej 20-50 kg dhe 2% harça për riprodhim. Sipas Regjistrimit të Bujqësisë (2014) në Kosovë janë 6,302 ekonomi bujqësore që mbajnë 34,188 derra apo mesatarisht 5 krerë për ekonomi bujqësore. Shumica e këtyre ekonomive kanë nevojë për investime në stalla moderne dhe objekte përcjellëse me qëllim të shtimit të numrit dhe përmirësimit e kushteve për shëndet dhe mirëqenie të kafshëve.

2.4 Sektori i qumështit

Qumështi i lopës është prodhimi më i rëndësishëm blegtoral në Kosovë. Në vitet e fundit janë bërë përpjekje që prodhimi i qumështit të kalojë nga prodhimi për konsum familjar në prodhim për treg, të përmirësohen kushtet e mbarështimit, të zbatohen praktikat e mira bujqësore në fermat prodhuese të qumështit dhe të rritet kapaciteti i bujqve për prodhim të qumështit me cilësi të lartë.

Cilësia jo e kënaqshme e qumështit të freskët ka shtyrë MBPZHR-në në zbatimin e skemës së pagesave direkte për cilësi të qumështit. Ende ka mjaft hapësirë për përmirësim në asetet fizike, si në objekte më të mira, pajisje më bashkëkohore të stallave, sisteme më të mira dhe më bashkëkohore të mjeljes. Nënmasa synon përkrahjen e prodhuesve komercial të qumështit duke krijuar qendra të reja për grumbullimin e qumështit dhe pajisjen e fermerëve me pajisje ftohëse të qumështit. Efikasiteti i mbledhjes së qumështit është rritur dhe cilësia e qumështit është duke u përmirësuar.

Një pjesë e pikave të grumbullimit përmbushin standardet e sigurisë ushqimore, por kanë ende nevojë për investime që të rrisin sigurinë ushqimore dhe të zbatojnë standardet e sigurisë ushqimore.

Paralelisht me rritjen e prodhimit, duhet të ruhet edhe mjedisi nga ndikimi negativ i prodhimit. Me qëllim të mbrojtjes së ujërave nëntokësore nga ndotja prej lëngut të plehut, ndërtesat e stallave të reja janë të detyruar të ndërtojnë edhe depo të plehut.

Prodhimi i qumështit nga ripërtpësit e vegjël (dele dhe dhi) është kryesisht një cikël i mbyllur, nga prodhimi i qumështit, tek përpunimi i djathit dhe shitja (marketingu) në fermë. Shumica e prodhuesve që mbajnë ripërtpës të vegjël janë ferma të vogla me praktika kryesisht tradicionale të mbarëshitimit të kafshëve. Përpjekjet për zhvillimin dhe modernizimin e fermave janë të pamjaftueshme dhe pranimi i teknologjisë (p.sh., përdorimi i pajisjeve të mjeljes) është i ngadalshëm, strehimi i kafshëve i papërshtatshëm, zakonisht me nivel të ulët të mirëqenies. Ky sektor ka nevojë të madhe për investime në modernizimin e stallave, objekteve përcjellëse infrastrukturore, për përdorimin e sistemeve të mjeljes, etj.

2.5 Sektori i rrushit

Ngastrat e vreshtave kryesisht janë të vogla, ndërsa prodhimi i rrushit bëhet nga 4780 vreshtarë. Madhësia mesatare është 0.5 ha me rendiment mesatar prej 8-10 t/ha. Vreshtat e Kosovës përfshijnë 911 hektarë me rrush tryeze dhe prodhimtari prej 6,281 tonelatash, vetëmjaftueshmëria shënon 57%, ndërsa në 2,526 hektarë kultivohet rrush vere me prodhimtari prej 20,049 tonelatash. Shpenzimet e prodhimit janë të larta pjesërisht për shkak të vreshtave të vjetra, ngastrave të vogla dhe mekanizimit të vjetër. Rrushi i tryezës i prodhuar në vend ballafaqohet me konkurrencë të fortë nga importi, i cili është i klasifikuar dhe paketuar mirë. Prioritet do t'i jepet prodhimit të rrushit të tryezës, por pa e lënë anash edhe prodhimin e rrushit të verës. Investimet në ristrukturimin dhe modernizimin e prodhimit dhe tregtimit të rrushit janë të nevojshme për të konkurruar me prodhimet e importuara.

Sektori i rrushit ka nevojë për zgjidhje specifike; për rrushin e tryezës mënyra e duhur do të ishte mbjellja e vreshtave të rinj dhe rimbjellja me varietete moderne pa fara, ujitja pikë-pikë (kur është e nevojshme), vendosja e rrjetave mbrojtëse nga breshri dhe pajisja me frigoriferë ose depo të ftohta për ruajtjen e rrushit pas vjeljes për të paktën disa javë.

Për rrushin e verës, fermerët do të duhet të mbjellin vreshta të ri dhe të rimbjellin vreshta, dhe më pas ta prodhojnë verën në shishe me etiketën e tyre.

2.6 Sektori i vezëve

Sektori i prodhimit të vezëve është i konsoliduar relativisht mirë. Prodhimi i vezëve në fermat komerciale vlerësohet të jetë rreth 258 milionë vezë (2020), ndërsa në kuadër të ekonomive familjare prodhohen edhe rreth 108 milionë copë, që rezulton me një prodhimtari totale prej 366 milionë vezësh. Konsumi mesatar për kokë banori llogaritet të jetë rreth 206 vezë/vit, dhe mund të themi se Kosova plotëson rreth 99% të nevojave për konsum të vezëve.

Cilësia e vezëve të pulave është e mirë, andaj sektori i vezëve ka potencial për zgjerim në tregun e huaj, veçanërisht në tregun rajonal.

Shumica e prodhuesve aplikojnë sistemin e mbajtjes në kafazë konvencional. Me qëllim të mbrojtjes së shëndetit dhe mirëqenies së kafshëve, dhe përmbushjes së standardeve evropiane, do të investohet vetëm në kafazë të përmirësuar (sipas standardeve të BE-së) apo në mbajtje në dysheme dhe në sistem të lirë të mbajtjes në natyrë.

Për ta përmirësuar efikasitetin e prodhuesve mesatarë, prioritet do t'i jepet fermave të mesme me nga 5000 deri në 25,000 pula vojse, të cilat mund t'i përballojnë lëvizjet e mëdha të çmimeve përgjatë viteve dhe të konkurrojnë në tregun dinamik.

Do të sigurohet përkrahje për ta përmirësuar efikasitetin e prodhimit, duke investuar në pajisje më të mira për stallë dhe higjienë të stallës (ajrosje, sistem të ujit, sistem të grumbullimit të vezëve, etj). Duhet të përmirësohet menaxhimi i plehut të stallës dhe mbetjeve të tjera, pasi që ndikimi negativ i shpezëtarisë intensive në mjedis mund të jetë i lartë nëse nuk trajtohet si duhet, gjersa krijon të hyra shtesë kur menaxhohet si duhet. Shërbimet këshilluese në Kosovë duhet të përmirësohen ashtu që t'u ofrojnë trajnim përkatës prodhuesve të mesëm dhe të vegjël në prodhimin e ushqimit të kafshëve, operimin dhe mirëmbajtjen e linjave gjysmë-automatike për grumbullimin dhe kategorizimin e vezëve.

3. Objektivat e përgjithshme

- Rritja e efikasitetit, aftësisë konkurruese dhe prodhimi më i qëndrueshëm i sektorit të agro-ushqimit, zbatimi i standardeve kombëtare duke synuar përafrimin standardeve të BE - së, forcim i pozitës së fermerëve në zinxhirin e agro-ushqimit duke mbështetur fermerët e rinj.
- Sigurimi i përgjigjes më të mirë të sektorit agro-ushqimor ndaj kërkesës publike për ushqim me cilësi të lartë, të sigurt, ushqyes dhe të qëndrueshëm, si dhe mirëqenie të kafshëve.
- Të kontribuojë në zbutjen e ndryshimeve klimatike, në prodhimin e energjisë së qëndrueshme/ripërtëritshme dhe në menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore, siç janë uji, toka dhe ajri.

3.1. Objektivat specifike

Sektori i pemëve dhe sektori i perimeve (përfshirë patatet)

- Rritja e prodhimit komercial të pemëve dhe perimeve (përfshirë patatet);
- Përmirësimi i cilësisë dhe sigurisë me qëllim të përmbushjes së standardeve përkatëse kombëtare dhe të atyre të BE-së;
- Modernizimi i fermave përmes përdorimit të pajisjeve të reja, mekanizimit modern dhe digjitalizimit të fermës;
- Zvogëlimi i humbjeve pas vjeljes nëpërmjet investimeve në fermë, në teknologjinë e ruajtjes, në infrastrukturë dhe pajisje, përfshirë kapacitetet për ftohje, klasifikim dhe paketim;
- Krijimi i vendeve të punës;
- Mbrotjtja e mjedisit dhe adresimi i ndryshimeve klimatike;
- Përmirësimi i zinxhirit të vlerës (integritet të fermerëve me blerësit e prodhimeve të tyre).

Sektori i qumështit dhe sektori i mishit

- Rritja e prodhimit në fermat e specializuara;
- Përmirësimi i cilësisë dhe sigurisë me qëllim të përmbushjes së standardeve kombëtare dhe të atyre të BE-së;
- Modernizimi i fermave përmes përdorimit të pajisjeve të reja, mekanizimit modern dhe digjitalizimi i fermës;
- Zvogëlimi i lirimit të oksidit të azotit dhe metanit përmes trajtimit të duhur të plehut organik dhe mosdotja e ujërave mbitokësore dhe nëntokësore;
- Krijimi i vendeve të punës;
- Mbrotjtja e mjedisit dhe adresimi i ndryshimeve klimatike;
- Përmirësimi i zinxhirit të vlerës (integritet të fermerëve me blerësit e prodhimeve të tyre).

Sektori i rrushit

- Rritja e prodhimit të rrushit të tryezës dhe rrushit të verës;
- Përmirësimi i cilësisë dhe sigurisë me qëllim të përmbushjes së standardeve kombëtare dhe atyre të BE-së;
- Modernizimi i fermave përmes përdorimit të fidanëve cilësorë dhe mekanizimit modern si dhe digjitalizimi i sektorit;
- Krijimi i vendeve të punës;
- Mbrojtja e mjedisit dhe adresimi i ndryshimeve klimatike;
- Përmirësimi i zinxhirit të vlerës (integritet të fermerëve me blerësit e prodhimeve të tyre).

Sektori i vezëve

- Përmirësimi dhe zgjerimi i kapaciteteve ekzistuese prodhuese;
- Përmirësimi i cilësisë dhe sigurisë me qëllim të përmbushjes së standardeve kombëtare dhe të atyre të BE-së;
- Modernizimi i fermave përmes përdorimit të pajisjeve të reja, mekanizimit modern dhe digjitalizimit të sektorit;
- Zvogëlimi i lirit të oksidit të azotit dhe metanit përmes trajtimit të duhur të plehut organik;
- Krijimi i vendeve të punës;
- Mbrojtja e mjedisit dhe adresimi i ndryshimeve klimatike;
- Përmirësimi i zinxhirit të vlerës (integritet të fermerëve me blerësit e prodhimeve të tyre).

4. Lidhja e masës me masat tjera të Programit

Kjo masë ka ndërlidhje me masat e tjera të PZHR-së, Masën 3 - "Investimet në asetet fizike për përpunimin dhe tregtimin e prodhimeve bujqësore", duke i siguruar lëndën e parë bizneseve përpunuese. Gjithashtu ka ndërlidhje edhe me Masën 2 - "Mbështetje për krijimin e grupeve të prodhuesve", ku do të mundësohen shumë lehtësime për fermerë, si në shitje të prodhimeve, në ruajtje të tyre etj.

Gjatë zbatimit të Masës 1 njëkohësisht, do të bëhet edhe plotësimi i disa kërkesave që rrjedhin nga Masa 4 - "Masa për agro-mjedis klimë dhe bujqësi organike", si dhe me Masën 10 - "Shërbimet Këshillimore".

5. Përfituesit

Përfituesit nën këtë masë janë fermerët, sipas përkufizimit nga Ligji Nr. 04/L-090 Për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr. 03/L-098 Për Bujqësinë dhe Zhvillim Rural. Të gjithë aplikuesit e kësaj mase duhet të jenë të regjistruar në Regjistrin e Fermës. Certifikata e Numrit Identifikues të Fermës (NIF) duhet të jetë në emër të aplikuesit.

Nëse aplikuesi është ndërmarrje, edhe certifikata e NIF-it duhet të jetë në emër të ndërmarrjes.

6. Kriteret e përbashkëta të pranueshmërisë

- Nëse aplikuesi është person fizik, ai duhet të jetë së paku 18 vjeç, por që nuk i ka mbushur 65 vjet. Në rastin e ndërmarrjeve ky kriter nuk aplikohet;
- Personi fizik duhet ta ketë të përfunduar së paku shkollimin e detyrueshëm elementar (8 ose 9 vjeçar) dhe dy (2) vjet përvojë pune në lëmin në të cilën aplikon. Aplikuesit që nuk kanë përvojë pune dyvjeçare, duhet të ndjekin kurse trajnimi me së paku 20 orë mësimi, në fushën për të cilën aplikojnë, e të cilat do t'i përfundojnë para kërkesës për pagesën e fundit;

- Në rastin e ndërmarrjeve, kërkesa e sipërpërmendur vlen për pronarin, për të punësuarin ose për personin e autorizuar të ndërmarrjes. I punësuar i ndërmarrjes ose personi i autorizuar duhet të ketë kontratë pune së paku edhe për tri (3) vite pas momentit të aplikimit;
- Aplikuesit duhet t'i kenë të rregulluara detyrimet tatimore dhe atë, personat fizik, tatimin në pronë, kurse ndërmarrjet, tatimin në të ardhura të korporatave;
- Nëse toka ose ndonjë pronë tjetër në të cilën do të bëhet investimi është në bashkëpronësi, aplikuesi duhet të sjellë pëlqimin e bashkëpronarëve dhe kopjet e letënjoftimeve;
- Në rast se toka në certifikatën e pronësisë është mal ose tokë pyjore, ndërsa në terren është tokë bujqësore, aplikuesi duhet paraprakisht ta ndërrojë destinimin e tokës në kadastër dhe pastaj të aplikojë;
- Në rastet e tokave të marra me qira nga APK apo AKP, pranohen edhe tokat pyjore, me kusht që në aplikacion të bashkëngjitet një vërtetim nga APK apo AKP se toka në fjalë është tokë bujqësore;
- Përfituesit të cilët në planin e biznesit janë zotuar të kenë të punësuar, duhet të regjistrohen në ARBK të paktën si Biznes Individual dhe të gjitha pagesat duhet të bëhen nga llogaria e biznesit;
- Të bëhet digjitalizimi në vendin ku bëhet investimi.

6.1. Qëndrueshmëria ekonomike

Aplikuesi duhet të dëshmojë qëndrueshmërinë ekonomike të fermës përmes planit të biznesit që synon të arrijë rezultatet deri në fund të periudhës së investimeve. Mënyra se si dëshmohet qëndrueshmëria ekonomike duhet të shpjegohet në udhëzuesin për aplikues, i cili përgatitet nga AZHB. Fondet e AZHB-së të dhëna për përfituesin duhet të merren parasysh kur llogaritet qëndrueshmëria ekonomike e përfituesit.

Në rast se investimet janë më të vogla ose baras me 20,000 euro, mund të pranohet një formë e thjeshtuar e një plani të biznesit ose projekt-propozimi, duke ruajtur parashikimet e qëndrueshmërisë financiare/ekonomike. Aplikuesi duhet ta dorëzojë projekt/propozimin sipas modelit që do të publikohet në web-faqet e AZHB-së dhe MBPZHR-së.

Për projektet investuese në të cilat investimet e pranueshme janë më të mëdha se 20,000 €, aplikuesit duhet ta dorëzojnë një plan të biznesit sipas modelit që do të publikohet në web-faqet e AZHB-së dhe MBPZHR-së.

Plani i biznesit është dokumenti kryesor për vlerësimin e qëndrueshmërisë ekonomike.

Investimet e planifikuara duhet të jenë në përputhje me kapacitetin prodhues. Gjatë vlerësimit të aplikacioneve, duke u bazuar në planin e biznesit, zyrtarët e AZHB-së janë të obliguar të refuzojnë pjesën e investimeve të cilat janë në kundërshtim me këtë parim. Qëndrueshmëria ekonomike dhe financiare vlerësohet në bazë të projekt-propozimit ose planit të biznesit. Plani i biznesit duhet të tregojë qëndrueshmërinë ekonomike të fermës/ndërmarrjes në fund të realizimit të investimit.

6.2. Standardet Kombëtare

Standardet kombëtare për shëndetin e kafshëve, mirëqenien e kafshëve dhe mbrojtjen e mjedisit janë paraqitur në udhëzuesin për aplikues. Ato duhet të përmbushen më së voni para kërkesës për pagesën e fundit dhe verifikohen me rastin e kontrollit të personit zyrtar në vendin e investimit.

Në rast të investimeve në pemishte dhe vreshta të reja, para nënshkrimit të kontratës për bashkëfinancim, përfituesi i grantit duhet të sjellë analizat kimike dhe fizike të tokës, me rekomandim pozitiv për përshtatshmërinë për investimin e paraparë. Në rast se rekomandimi është negativ, dhënia e grantit refuzohet.

6.3. Kriteret tjera të pranueshmërisë

- Përfituesit e projekteve me vlerë të investimeve të pranueshme në vlerë më të madhe se 50,000 €, dhe përfituesit të cilët në planin e biznesit kanë deklaruar punëtorë të rinj dhe për të cilët janë poentuar, para nënshkrimit të kontratës me AZHB-në, duhet ta regjistrojnë ndërmarrjen si person juridik apo biznes individual, dhe investimet/shpenzimet e zbatimit të projektit duhet të faturohen në emër të biznesit;
- Projektet e financuara nga Programi i Zhvillimit Rural 2022 nuk lejohet të jenë të financuara edhe nga Zyra e BE-së në Kosovë apo ndonjë donator tjetër publik vendor ose ndërkombëtar. Në rast se vërtetohet se përfituesi ka përfituar përkrahje për projektin e njëjtë edhe nga ndonjë donator tjetër, atij nuk i jepet përkrahja, ose nëse e ka marrë atë, ai do të detyrohet t'i kthejë mjetet e pranuar dhe ndaj tij do të zbatohen masat ndëshkimore në përputhje me ligj;
- Të gjithë përfituesit e Masës 1, obligohen që gjatë periudhës monitoruese të mbajnë librin e fermës, në formë fizike apo elektronike, për sektorin përkatës. Në rast se përfituesi i grantit nuk e mban librin gjatë periudhës monitoruese, ndëshkohet me mosdhënie të pagesave direkte për investimin përkatës për dy vjet në vijim;
- Aplikuesit nuk mund t'i jepet një projekt i ri nëse nuk e ka përfunduar investimin paraprak. Nëse përfituesi potencial ka qenë paraprakisht përfitues i ndonjë projekti nga MBPZHR në (3) tri vitet e fundit dhe ndodhet në periudhën monitoruese, para nënshkrimit të kontratës së re me AZHB duhet të bëjë një kontroll, në mënyrë që të bëhet verifikimi të projektit të mëparshëm. Nëse projekti nuk është mirëmbajtur dhe/ose është jofunksional, atëherë kontrata e re nuk mund të lidhet;
- Të gjitha asetet që kanë të bëjnë me investimin, dhe për të cilat ka rubrika përkatëse në aneksin e NIF-it duhet të jenë të regjistruara në Regjistrin e Fermës;
- Të gjitha kontratat e qiramarrjes duhet të jenë të noterizuara apo të vërtetuara nga gjykata, përveç kontratave të qiramarrjes me Agjencionin e Pyjeve të Kosovës (APK), Agjencionin e Kosovës për Privatizim (AKP) dhe me Komuna, të cilat nuk ka nevojë të jenë të noterizuara;
- Në rast të tokave të marra me qira nga Agjencioni i Pyjeve të Kosovës apo Agjencioni Kosovar i Privatizimit, kontratat mund të jenë edhe për kohë më të shkurtër se sa është e paraparë për aplikuesit e tjerë, me kusht që ata të dorëzojnë një vërtetim nga qiradhënësi se nuk do të ketë vështirësi me vazhdimin e kontratës;
- Tokat e privatizuara nga AKP-ja, të cilat në certifikatën e pronës paraqiten si "tokë e marrë me qira për 99 vjet" trajtohen si tokë në pronësi të privatizuesit. Edhe tokat e blera nga privatizuesit trajtohen si tokë në pronësi të blerësit;
- Tokat me komasacion të papërfunduar pranohen me vendime të organit kompetent, pra edhe pa certifikatë të pronës;
- Toka nën hipotekë nuk është e pranueshme për investim, qoftë në pronësi apo e marrë me qira;
- Nëse nga një parcelë është dhënë me qira vetëm një pjesë e saj, aplikuesi para aplikimit duhet të bëjë digjitalizimin e pjesës së dhënë me qira dhe një kopje fizike të pjesës së digjitalizuar t'ia bashkojë dosjes së aplikimit;
- Në rast se ngastrat janë ngjitur fizikisht me njëra-tjetrën pranohen si një ngastër, qoftë edhe në rastet kur njëra është me qira dhe tjetra në pronësi;

- Në rastin e projekteve që parashohin ndërtim apo zgjerim, aplikuesit me rastin e aplikimit duhet të dorëzojnë:
- Certifikatën e pronësisë (Fletën poseduese) të parcelës në të cilën do të bëhet investimi;
- Në rast se toka ose objekti është marrë me qira, kontratën e noterizuar të qirasë për së paku 10 vjet, duke llogaritur nga viti i aplikimit;
- Kopjen e planit të parcelës ku do të bëhet investimi;
- Kopjen e skicave të objektit;
- Parallogaria e shpenzimeve të materialit dhe të punëve të parapara;
- Dokument i përgatitur i veçantë (jo pjesë e planit të biznesit) nga vetë aplikuesi ose me ndihmën e ndërtuesit;
- Pëlqimin e Komunës që dëshmon se në rast të dhënies së grantit, aplikuesi mund të marrë leje ndërtimi;
- Në rast të ndërtimit, zgjerimit apo renovimit të objekteve, të ngritjes së pemishtes, vreshtit dhe/apo vendosjes së sistemit të ujitjes në toka të marra me qira, kontrata për qiramarrje duhet të jetë për së paku 10 vjet, duke llogaritur nga viti i aplikimit;
- Kontrata duhet të përmbajë edhe pëlqimin e pronarit (qiradhënësit), për investimin që do të bëhet në tokën e tij;
- Kontrata për qiramarrje nuk kërkohet vetëm në rastet kur pronari i tokës dhe aplikuesi janë në marrëdhënie bashkëshortore apo në vijë të drejtë të gjakut pa kufij (p.sh.: stërgjyshërit, gjyshërit, prindërit, fëmijët, nipërit, mbesat në bazë të ligjit në fuqi) dhe kjo dëshmohet përmes certifikatës së martesës apo certifikatës së lindjes apo certifikatës së vdekjes. Po ashtu, aplikuesi duhet të plotësojë Deklaratën nën betim, me të cilën dëshmon se ai është trashëgimtar potencial i tokës me të cilën ka aplikuar për investim;
- Përfituesi, me rastin e parashtrimit të kërkesës për pagesë në AZHB, njëkohësisht duhet ta dorëzojë edhe lejen për ndërtim nga organi kompetent i Komunës, në rast të ndërtimit apo zgjerimit;
- Të gjithë përfituesit të cilët në planin e biznesit të tyre kanë deklaruar se do të krijojnë vende të reja të punës dhe për këtë kanë përfituar pikë gjatë vlerësimit, duhet t'i krijojnë ato dhe ta dëshmojnë me pagesën e kontributit pensional dhe tatimet në paga, duke filluar së paku nga muaji i fundit para kërkesës për pagesën e fundit. Përfituesit janë të obliguar të mbajnë këto vende pune të plotësuar me punëtorë me orar të plotë për tre (3) vjet, aq sa zgjatë perioda monitoruese.

6.4. Investimet në prodhimin e energjisë së ripërtëritshme

Në kuadër të këtij investimi mbështetet prodhimi i energjisë elektrike nga burimet ripërtëritshme për "vetëkonsum". (d.m.th. energjia elektrike e prodhuar/depozituar në rrjet është mesatarisht e barabartë me energjinë elektrike të shpenzuar gjatë vitit). Kjo justifikohet me faktin se, meqenëse energjia elektrike nuk mund të ruhet, ajo nëse nuk harxhohet, mund të lëshohet në rrjet; rrjeti i energjisë elektrike mund të konceptohet si një vend depozitimi për energjinë elektrike ku futet dhe tërhiqet gjatë vitit në sasi të ngjashme dhe me një ritëm të ndryshëm.

Koncepti i "vetëkonsumit" duhet të kontrollohet në fazën në të cilën paraqitet/vlerësohet një projekt. Investimi konsiderohet i pranueshëm kur kapaciteti (teorik) i energjisë së impiantit të energjisë së rinovueshme ("investimi") nuk tejkalon 120% të konsumit mesatar prej 3 vitesh të ekonomisë familjare.

Në rastin e fermave të reja ose në rastet e fermave që kanë ndryshuar në mënyrë thelbësore madhësinë e veprimtarisë së tyre në tri vitet e fundit, konsumi i pritshtëm duhet të vlerësohet nga AZHB-ja.

7. Kriteret e veçanta të pranueshmërisë

Sektori i pemëve (molla, dardha, kumbulla, vishnja, arra, lajthia, qershia, kajsia, pjeshka, ftoni, dredhëza, mjedra, manaferra, boronica dhe aronia)

- Në momentin e aplikimit për investime në sektorin e pemëve, aplikuesit duhet të dëshmojnë se kanë sipërfaqe të tokës bujqësore në pronësi, të trashëguar apo të marrë me qira për së paku 10 vjet të llogaritur nga viti i aplikimit dhe atë së paku 1 hektar për pemë drufrutore (molla, dardha, kumbulla, vishnja, arra, lajthia, qershia, kajsia, pjeshka, dhe ftoni) dhe/ose 0.25 ha për pemë manore (dredhëza, mjedra, boronica, manaferra dhe aronia). Sipërfaqja minimale e ngastrës për pemë manore duhet të jetë 0.10 ha dhe për pemë drufrutore 0.35 ha;
- Përfituesit për ngritje të pemishteve të reja, para kërkesës për pagesë, nëse blejnë fidanë të prodhuar në Kosovë, duhet të dorëzojnë kopjen e certifikatës fito-sanitare mbi gjendjen shëndetësore të materialit fidanor që përmbush kriterin CAC (Conformitas Agraria Communitatis), dhe kopjen e licencës së prodhuesit, kurse ata që blejnë fidanë të importuar nga vendet e BE-së, duhet të dorëzojnë kopjen e certifikatës fito-sanitare mbi gjendjen shëndetësore të materialit fidanor që përmbush së paku kriterin CAC të lëshuar nga prodhuesi, certifikatën për prejardhjen e origjinës dhe lejen e importit të ndërmarrjes importuese;
- Fidanët e mbjellë të pemëve drufrutore duhet të kenë të ngjitur në trup etiketën e institucionit certifikues.

Sektori i perimeve, serra dhe serra për fidanë (përfshirë patatet)

- Në momentin e aplikimit për investime në depo për pemë dhe perime (përfshirë patatën), aplikuesit duhet të dëshmojnë se kanë së paku 2 hektarë sipërfaqe të tokës bujqësore në pronësi, të trashëguar apo të marrë me qira për së paku 10 vjet;
- Në momentin e aplikimit për investime në serra të reja të përhershme, aplikuesi duhet të dëshmojë se ka së paku 0.10 hektar tokë të punueshme të regjistruar në Regjistrin e Fermave. Madhësia minimale e pandarë e një serre është 0.10 ha.

Sektori i mishit

- Për investime në sektorin e mishit (majmëria e viçave dhe derrave), aplikuesit duhet të kenë së paku 10 viça, respektivisht 20 derra në momentin e aplikimit. Por, para kërkesës për pagesën e fundit duhet të kenë së paku 20 krerë viça ose 40 derra për trashje me matrikuj të Republikës së Kosovës ose të vendeve të BE-së, si dhe këto duhet t'i dëshmojnë me dokumente përkatëse dhe me praninë e tyre në stallë. Aplikuesit që aplikojnë për ndërtimin e stallës për viça apo për derra, në projektin e tyre duhet ta përfshijnë edhe depon e plehut me kapacitet të mjaftueshëm për të paktën 3 muaj (shiko listën e standardeve minimale kombëtare).
- Në rast të investimeve në mekanizëm bujqësor për kultivimin e tokës, në momentin e aplikimit, aplikuesit për majmëri të viçave duhet të dëshmojnë se kanë së paku 0.20 hektar të tokës bujqësore për kokë viçi, në pronësi, të trashëguar apo të marrë me qira për së paku 3 vjet.

Sektori i qumështit

- Aplikuesit për investime në sektorin e prodhimit të qumështit, në momentin e aplikimit janë të obliguar të kenë së paku 15 lopë qumështore, ose 130 dele, ose 130 dhi, të regjistruara në Regjistrin e Fermës dhe në Regjistrin për Regjistrim dhe Identifikim të Kafshëve (RRIK) në AUV. Kjo dispozitë nuk vlen për pikat grumbulluese.
- Pikat grumbulluese duhet të kenë kontrata afatgjate (së paku njëvjeçare) me së paku 5 fermerë, të cilët bashkërisht mbarështojnë së paku 30 lopë qumështore.
- Aplikantët që aplikojnë për ndërtimin e stallës për lopë qumështore, në projektin e tyre duhet të përfshijnë edhe depon e plehut me kapacitet të mjaftueshëm për të paktën 3 muaj (shiko listën e standardeve minimale kombëtare). Depo e plehut nuk është e obligueshme për mbarështuesit e deleve dhe dhive.
- Në rast të investimeve në mekanizëm bujqësor për kultivimin e tokës, aplikuesit duhet të dëshmojnë se kanë të paktën 0.5 ha të tokës bujqësore për çdo krerë lope, respektivisht 0.05 ha të tokës bujqësore për kokë deleje/dhie, në pronësi, të trashëguar apo të marrë me qira për së paku tri (3) vjet.

Sektori i rrushit

- Në momentin e aplikimit, aplikuesit për investime në sektorin e rrushit duhet të dëshmojnë se kanë tokë bujqësore në pronësi, të trashëguar apo të marrë me qira për së paku 10 vjet, dhe atë së paku 0.25 ha. Sipërfaqja minimale e ngastrës duhet të jetë 0.10 ha;
- Në rast të investimeve në mekanizim dhe pajisje për kultivim dhe vjelje, si dhe depo për trajtim pas vjeljes, aplikuesit duhet të dëshmojnë se kanë së paku 3 hektarë me vreshta, në pronësi, të trashëguar apo të marrë me qira për së paku 10 vjet, të regjistruar në Regjistrin e Vreshtave dhe në Regjistrin e Fermës.

Sektori i vezëve

- Aplikuesit për investime në sektorin e vezëve, duhet ta dëshmojnë posedimin e së paku 5,000 pulave vojse në prodhimtari aktive;
- Aplikuesit që aplikojnë për ndërtimin e fermës së pulave, në projektin e tyre duhet të përfshijnë edhe depon e plehut me kapacitet të mjaftueshëm për të paktën 3 muaj (shiko listën e standardeve minimale kombëtare);
- Aplikuesit në sektorin e vezëve, me rastin e aplikimit duhet të shënojnë në planin e biznesit kur do të bëjnë ndërrimin e turnusit dhe sa do të zgjasë pauza pa prodhim. Aplikuesi duhet të dorëzojë edhe faturën e furnizimit të fundit me pula. Në rast të sëmundjeve të cilat dëmtojnë numër të madh të pulave, duhet të sigurohet vërtetimi i AUV.

8. Shpenzimet e përbashkëta të pranueshme

Shpenzimet për përgatitjen e planit të biznesit apo projekt-propozimit nuk mund ta tejkalojnë vlerën prej 3% të shpenzimeve të pranueshme, por jo më shumë se 1,500 euro. Në rast të investimeve që parashohin ndërtim të stallave apo depove për ruajtjen e pemëve dhe perimeve, shpenzimet për arkitekt dhe inxhinier, leje dhe licenca të ndryshme janë të pranueshme deri në vlerën 7% të shpenzimeve të pranueshme, por jo më shumë se 3,000 €. Te gjitha shpenzimet tjera të pranueshme janë të kufizuara në ato që janë përfshirë në Listën e Investimeve të Pranueshme për Masën 1.

8.1. Investimet e pranueshme për sektorë

✓ Investimet në sektorin e pemëve

- Investimet në ngritjen e pemishteve të reja me sipërfaqe minimale prej 1 hektar për pemët drufrutore dhe 0.25 ha për pemë manore;
- Investimet në vendosjen e sistemeve të ujitjes në fermë, sipas praktikave efikase të ujitjes;
- Investimet në prodhimin e energjisë në fermë nga të gjitha llojet e burimeve të ripërtëritshme;
- Investimet në sistemin e rrjetave për mbrojtje nga breshëri dhe ngricat;
- Investimet në makineri bujqësore dhe pajisje për pemishte, për mbrojtje të bimëve, për plehërim, për vjelje dhe trajtim pas vjeljes;
- Investimet për blerje të traktorit për pemët drufrutore;
- Investimet në ndërtimin dhe përmirësimin e objekteve për aktivitetet e pas vjeljes, objekteve për vendosjen e makinave, depove të produkteve për mbrojtje të bimëve dhe për plehra artificiale.

✓ Investimet në sektorin e perimeve, serra dhe serra për fidanë (përfshirë patatet) dhe për depo

- Investimet në ndërtimin e serrave të përhershme për perime, pemë manore apo fidanë. Sipërfaqja minimale e një serre është 0.1 ha;
- Investimet në prodhim të energjisë në fermë nga të gjitha llojet e burimeve të ripërtëritshme;
- Blerja dhe instalimi i pajisjeve për arritjen e kushteve të kontrolluara klimatike, përfshirë pajisjet për ngrohje në serra;
- Investimet në vendosjen ose avancimin e sistemeve të ujitjes në serrë sipas praktikave efikase të ujitjes;
- Ndërtimi i objekteve për trajtim pas vjeljes (klasifikim, paketim, etiketim) dhe për ruajtje të prodhimit, si dhe depove për produkte për mbrojtje të bimëve dhe për plehra artificiale;
- Blerja e mekanizimit përkatës për kultivimin e perimeve në fushë të hapur apo në serra (makinë për mbjellje të fidanëve, makinë për shtrirje të folisë).

✓ Investimet në sektorin e mishit

- Ndërtimi/rinovimi/zgjerimi i stallave, objekteve përcjellëse (deponitë e plehut, hangarët e ushqimit voluminoz, depot e silazhit) dhe infrastrukturës në fermë (p.sh. furnizim me ujë në nivel ferme);
- Investimet në prodhim të energjisë në fermë nga të gjitha llojet e burimeve të ripërtëritshme;
- Investimet në modernizimin e sistemit të ushqimit dhe furnizimit me ujë;

- Investimet në makineri bujqësore dhe pajisje për kultivim të bimëve foragjere dhe drithërave, mbrojtje të bimëve, plehërim dhe korrje;
- Investimet për blerje të traktorit;
- Investimet për pastrimin/largimin e plehut organik (të lëngët dhe të ngurtë) dhe deponimin e tij;
- Investimet për prodhimin e ushqimit të koncentruar, nga kapaciteti total i të cilit së paku 50% do të përdoret për nevoja të fermës.

✓ **Investimet në sektorin e qumështit**

- Ndërtimi/rinovimi/zgjerimi i stallave, objekteve përcjellëse si dhe objekteve të qendrave grumbulluese të qumështit (deponitë e plehut, hangarët e ushqimit voluminoz, depot e silazhit, mjeltore) dhe infrastrukturës në fermë (p.sh. instalimi i ujit, i rrymës);
- Investimet në modernizimin e mjeljes dhe pajisjeve për ftohje, si pajisjet për mjelje, ruajtje të qumështit, përfshirë dhomat e ruajtjes së qumështit, laktofrizat;
- Investimet në prodhim të energjisë në fermë nga të gjitha llojet e burimeve të ripërtëritshme;
- Pajisje dhe makineri për heqjen e plehut;
- Investimet në modernizimin e sistemit të ushqimit dhe furnizimit me ujë;
- Investimet në makineri bujqësore dhe pajisje për kultivim të bimëve foragjere dhe drithërave, mbrojtje të bimëve, plehërim dhe korrje;
- Investimet për blerje të traktorit;
- Investimet për pastrimin/largimin e plehut organik (të lëngët dhe të ngurtë) dhe deponimin e tij;
- Investimet për prodhimin e ushqimit të koncentruar, nga kapaciteti total i të cilit së paku 50% do të përdoret për nevoja të fermës.

✓ **Investimet në sektorin e rrushit**

- Investimet në ngritjen/modernizimin e plantacioneve të vreshtave (konvertim, zëvendësim) për rrush të tryezës dhe rrush të verës me madhësi minimale 0.25 hektarë;
- Investimet në vendosjen e sistemeve të ujitjes, sipas praktikave efikase të ujitjes;
- Investimet në vendosjen e plasmasit për rrush të tryezës;
- Investimet në prodhim të energjisë në fermë nga të gjitha llojet e burimeve të ripërtëritshme;
- Investimet në sistemin e rrjetave për mbrojtje nga breshëri;
- Investimet në sisteme mbajtëse të hardhive dhe në rrethoja;
- Investimet në makineri bujqësore dhe pajisje për vreshta, makineri për mbrojtje të bimëve, për plehërim, për vjelje dhe trajtim pas vjeljes;
- Investimet për blerje të traktorit;
- Atyre që kanë mbi 3 hektarë sipërfaqe me vreshta u lejohet edhe aplikimi për ndërtimin e objekteve për veprimet pas vjeljes, si depo ftohëse, makineri për klasifikim, pastrim, paketim.

✓ **Investimet në sektorin e vezëve**

- Ndërtimi/rinovimi/zgjerimi i stallave dhe dhomave për ruajtjen e vezëve;
- Investimet në infrastrukturë të brendshme (sistemi i të ushqyerit, ujë-pirëset dhe pajisje për rregullimin e mikroklimës, pajisje për largimin e plehut, klasifikim të vezëve);
- Investimet në kafaze, vetëm sipas standardeve të BE-së;
- Ndërtimi dhe renovimi i depove për ruajtjen e ushqimit, përfshirë pajisjet për përgatitje të ushqimit, trajtim, paketim dhe ruajtje të vezëve;
- Investimet në pajisje për energji ose prodhim të energjisë në fermë nga të gjitha llojet e burimeve të ripërtëritshme;
- Investimet për pastrimin/largimin e plehut organik dhe deponimin e tij;
- Investimet për prodhimin e ushqimit të koncentruar, nga kapaciteti total i të cilit së paku 50% do të përdoret për nevoja të fermës.

✓ **Investimet tjera**

- Blerja e makinave dhe pajisjeve të reja, përfshirë softuerin kompjuterik me çmime të tregut. Arsyeshmëria e investimeve në makineri, në pajisjet e TI-së si dhe softuerët duhet të parashtrohet mirë në planin e biznesit. Një listë e detajuar e shpenzimeve të pranueshme në kuadër të kësaj mase do të paraqitet në listën e shpenzimeve të pranueshme për masën.

8.2. Shpenzimet e papranueshme

- Taksat, përfshirë TVSH; me përjashtim të TVSh-së së pakthyeshme për persona fizik dhe ndërmarrje joraportuese të TVSh-së;
- Taksat doganore dhe akcizat;
- Blerja, marrja me qira ose dhënia me qira e tokës dhe ndërtesave ekzistuese, pavarësisht nëse qiraja rezulton në transferimin e pronësisë tek qiramarrësi;
- Gjobat, ndëshkimet financiare dhe shpenzimet e proceseve gjyqësore;
- Kostot e funksionimit, përveç rasteve të justifikuara siç duhet nga natyra e masës në ose në rast të forcës madhore ose rrethanave të jashtëzakonshme;
- Blerja e makinerive dhe pajisjeve të përdorura;
- Tarifat bankare, kostot e garancive dhe ngarkesa të ngjashme;
- Kostot e konvertimit, tarifat dhe humbjet e këmbimit në euro, si dhe shpenzimet e tjera thjesht financiare;
- Kontributet në natyrë;
- Blerja e të drejtave të prodhimit bujqësor, kafshëve, bimëve vjetore dhe mbjelljen e tyre;
- Çdo kosto mirëmbajtjeje, amortizimi dhe qiraje, përveç rasteve kur justifikohet siç duhet nga natyra e masës ose në rastin e forcës madhore ose rrethanave të jashtëzakonshme;
- Çdo kosto të kryer dhe çdo pagesë të bërë nga administrata publike në menaxhimin dhe zbatimin e ndihmës, përfshirë ato të strukturës menaxhuese dhe operative dhe, në veçanti, shpenzimet e përgjithshme, qiratë dhe pagat e stafit të punësuar në aktivitetet e menaxhimit, zbatimit, monitorimit dhe kontrollit, përveç rasteve kur justifikohet siç duhet nga natyra e masës.

9. Kriteret e përzgjedhjes

a) Kriteret e përzgjedhjes për prodhimin bimor

Nr	Lloji i kritereve	Kategoria			Pikë
1.	Investimet në rritjen e prodhimit, përmirësimi i efikasitetit dhe qëndrueshmërisë së prodhimit në fermë. Kapaciteti prodhues: sipërfaqja që do të jetë ngritur. Në rast të investimit në infrastrukturë të pemishtes, depo, ujitje, mbrojtje kundër breshëri dhe/ose makineri, pikët llogariten varësisht prej sipërfaqes ekzistuese ⁷ apo asaj që do të jetë ngritur, cila do qoftë më e madhe.	Drufrutore	Manore / rrush	Serra / Serra për fidanë	
		≥ 3 ha	≥ 0.5 - 1 ha	> 0.20 ha	55
		≥ 1 ha - < 3 ha	≥ 0.25 ha - < 0.5 ha	0.10 - 0.20 ha	50
2.	Investimet në zonat malore - ky kriter nuk vlen për aplikuesit për serra.	Investimet në zonat malore			5
3.	Investimet në prodhim të energjisë së ripërtëritshme ⁸	Investimi në prodhimin e energjisë në fermë nga burimet e ripërtrishme (<i>min. 5% e investimit të pranueshëm</i>). (Pikët nga ky kriter merren sipas biznes planit)			10
4.	Investimet që përfshijnë krijimin e vendeve të punës duke u bazuar në biznes plan.	Vendet e punës do të vlerësohen sipas biznes planit, nëse nuk iu përmbahen kërkesave do të sanksionohen me kthim të investimit. "Çdo vend i krijuar i punës duhet të regjistrohet në ATK dhe të i paguhet të gjitha kontributet për periudhën monitoruese".			5
5.	Aplikuesi apo ekonomia familjare nuk ka përfituar grant nga MBPZHR në tri vitet e fundit			10	
6.	Pronësia mbi tokën ⁹	Tokë në emër të aplikuesit			10
7.	Aplikuesi i ri ¹⁰	Aplikanti është 40 vjeç ose më i ri			3
8.	Gjinia e fermerit ¹¹	Aplikuesi femër			2
GJITHSEJ					100

⁷ Sipërfaqet ekzistuese dëshmohen me marrjen e pagesës direkte për këto sipërfaqe në vitin paraprak ose nëse nuk ka marrë pagesa direkte dëshmohen me certifikatën e pronës dhe NIF-in.

⁸ Investimet në prodhimin e energjisë së ripërtëritshme/mbrojtja e mjedisit dhe ndryshimi klimatik, nëse përfituesi ka paraparë investime në përdorimin e energjisë së ripërtëritshme dhe i fiton pikët për këtë qëllim, është i obliguar që këtë investim ta përdorë dhe ta mbajë aktiv për qëllimet që i ka paraparë në planin e biznesit. Nëse gjatë cilitdo kontroll nga zyrtarët e AZHB-së (para nënshkrimit të kontratës, ad-hoc ose ex-post), konstatohet se investimet në energji të ripërtëritshme nuk janë duke u përdorur siç parashihet në biznes plan, atëherë do të aplikohet neni 38.A i Ligjit Nr.04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural.

⁹ E tërë toka, përfshirë tokën ku bëhet investimi, duhet të jetë në emër aplikuesit në tre (3) vjetët e fundit. Krijimi i kushteve artificiale për të marrë pikë paraqet mashtrim dhe do të ndëshkohet sipas nenit 38.A, nënparagrafit 1.2.3 të Ligjit Nr.04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e ligjit Nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin rural.

¹⁰ I pranueshëm është aplikuesi i cili deri në ditën e aplikimit nuk i ka mbushur 40 vjet.

¹¹ Gjinia e fermerit, aplikuesi do t'i merr pikët e këtij kriteri nëse e tërë toka, përfshirë tokën ku bëhet investimi, është në emër të aplikuesit të saj në tri vitet e fundit. Krijimi i Kushteve artificiale për të marrë pikë paraqet mashtrim dhe do të ndëshkohet sipas nenit 38.A, nënparagrafit, 1.2.3 të Ligjit Nr.04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin rural.

b) Kriteret e përzgjedhjes për prodhimin shtazor

Nr	Lloji i kriterëve	Kategoria				Pikë
1.	Investimet në rritjen e prodhimit, në përmirësimin e efikasitetit. Lloji i investimit: Në rast të investimit edhe nga pika a) edhe nga pika b), pikët llogariten nga investimi me pjesën më të madhe të buxhetit të planifikuar në biznes plan.	a) Ndërtimi/rinovimi/zgjerimi i stallës				40
		b) Makineri dhe/ose përmirësimi i infrastrukturës së jashtme, depo e plehut, depo e silazhit, dhe depo e sanës.				35
2.	Kapaciteti prodhues (numri i kafshëve) pas realizimit të projektit.	Lopë ose viça	Derra	Dele/dhi	Pula	10
		≥ 20 < 70 krerë	≥ 40 < 100	≥ 150 < 300	≥ 5000 < 50,000	
		≥ 70 krerë	≥ 100 krerë	≥ 300 krerë	≥ 50,000 krerë	15
3.	Investimet në prodhim të energjisë së ripërtëritshme ¹²	Investimi në prodhimin e energjisë në fermë nga burimet e ripërtëritshme (<i>min. 5% e investimit të pranueshëm</i>) (Pikët nga ky kriter merren sipas biznes planit)				10
4.	Investimet në zonat malore	Investimet në zonat malore				5
5.	Investimet që përfshijnë krijimin e vendeve të punës duke u bazuar në biznes plan.	Vendet e punës do të vlerësohen sipas biznes planit, ndërsa nëse nuk ju përmbahen kërkesave, do të sanksionohen me kthim të investimit. “Çdo vend i krijuar i punës duhet të regjistrohet në ATK dhe të i paguhen të gjitha kontributet për periudhën monitoruese”.				5
6.	Aplikuesi apo ekonomia familjare nuk ka përfituar grant nga MBPZHR në tri vitet e fundit					10
7.	Pronësia mbi tokën ¹³	Toka në emër të aplikuesit.				10
8.	Aplikuesi i ri ¹⁴	Aplikanti është 40 vjeç ose më i ri				3
9.	Gjinia e fermerit ¹⁵	Aplikuesi femër				2
GJITHSEJ						100

¹² Investimet në prodhimin e energjisë së ripërtëritshme/mbrojtja e mjedisit dhe ndryshimi klimatik, nëse përfituesi ka paraparë investime në përdorimin e energjisë së ripërtëritshme dhe i fiton pikët për këtë qëllim, është i obliguar që këtë investim ta përdorë dhe ta mbajë aktiv për qëllimet që i ka paraparë në planin e biznesit. Nëse gjatë cילו kontroll, nga zyrtarët e AZHB-së (para nënshkrimit të kontratës, ad-hoc ose ex-post), konstatohet se investimet në energji të ripërtëritshme nuk janë duke u përdorur siç parashihet në biznes plan, atëherë do të aplikohet neni 38.A i Ligjit Nr.04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural

¹³ E tërë toka, përfshirë tokën ku bëhet investimi, duhet të jetë në emër të aplikuesit në tre vjetet e fundit. Krijimi i kushteve artificiale për të marrë pikë paraqet mashtrim dhe do të ndëshkohet sipas nenit 38.A, nënparagrafit, 1.2.3 të Ligjit Nr.04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural.

¹⁴ I pranueshëm është aplikuesi i cili deri në ditën e aplikimit nuk i ka mbushur 40 vjetet.

¹⁵ Gjinia e fermerit, aplikuesi do t'i merr pikët e këtij kriteri nëse e tërë toka, përfshirë tokën ku bëhet investimi, është në emër të aplikuesit të saj në tri vitet e fundit. Krijimi i kushteve artificiale për të marrë pikë paraqet mashtrim dhe do të ndëshkohet sipas Nenit 38.A, nënparagrafit, 1.2.3 të Ligjit Nr. 04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural.

10. Shkalla e përkrahjes publike

- Vlera minimale e shpenzimeve të pranueshme për projekt brenda kësaj mase është 15,000 €, përveç projekteve të sektorit të rrushit, ku vlera minimale e projektit është 3,000 €;
- Vlera maksimale e shpenzimeve të pranueshme për projekt brenda kësaj mase është 100,000 €;
- Përkrahja publike është 70% e shpenzimeve të pranueshme të investimit;
- Përkrahja maksimale publike për periudhën e zbatimit të Draft Programit për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2021-2027 për Masën 1 është 300,000 € për përfitues;
- Aplikuesi mund të aplikojë me disa projekte gjatë periudhës së zbatimit të Programit për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2021-2027, në vite të ndryshme, me kusht që projektet e mëhershme të jenë përfunduar me sukses dhe përkrahja publike të mos e tejkalojë shumën e lartpërmendur.

11. Buxheti

		Buxheti	%
1.1	Pemë drufrutore	2,500,000.00	19.09
a)	Arra dhe lajthi	500,000.00	3.82
1.2	Pemë manore	1,000,000.00	7.64
1.3	Sektori i perimeve dhe serrave	1,700,000.00	12.98
a)	Sektori i serrave për fidane	1,500,000.00	11.45
1.4	Depo për ruajtjen e pemëve dhe perimeve	1,195,325.00	9.13
1.5	Prodhimi i mishit/rritja e viçave	1,500,000.00	11.45
1.6	Prodhimi i mishit/rritja e derrave	200,000.00	1.53
1.7	Prodhimi i qumështit/lopë	1,500,000.00	11.45
1.8	Prodhimi i qumështit/dele dhe dhi	300,000.00	2.29
1.9	Pikat grumbulluese të qumështit	250,000.00	1.91
1.10	Prodhimi i rrushit	450,000.00	3.44
1.11	Prodhimi i vezëve	500,000.00	3.82
Totali i buxhetit		13,095,325.00	100.00

12. Treguesit

TREGUESIT	CAQET
Numri i përgjithshëm i projekteve të mbështetura	
Numri i ha të ngritur me pemishte	
Numri i ha të ngritur me serra (përfshirë patatet)	
Numri i serrave për fidanë	
Numri i fermave blegtorale të mbështetura/për prodhim qumështi	
Numri i fermave blegtorale të mbështetura/për prodhim mishit	
Numri i ha të ngritur me vreshta	
Numri i fermave të mbështetura për prodhimin e vezëve	
Numri i pikave grumbulluese të qumështit të përkrahura	
Depo të reja të pemëve dhe perimeve (tonë/vit)	
Numri i fermave që kanë ndërtuar depot e plehut	
Numri i fermave që prodhojnë energji të ripërtëritshme	
Numri i fermave që kanë investuar në aktivitetet pas vjeljes (paketim, klasifikim, etiketim etj.)	
Vende të reja të punës me orar të plotë	
Vlera totale e investimeve publike	
Vëllimi i përgjithshëm i investimit	

*Caqet janë vendosur në bazë të buxhetit të parashikuar, prandaj çdo ndryshim i buxhetit do të reflektohet proporcionalisht në indikatorë.

**Vlerësimi të bëhet nga vlerësues të pavarur

13. Procedura administrative

Kjo masë do të zbatohet nga Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë (AZHB). Procedurat administrative të detajuara do të paraqiten në Udhëzimin Administrativ përkatës, i cili miratohet nga Ministri i Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural.

14. Afati i zbatimit

Afati i zbatimit të projekteve të kësaj mase është 90 ditë kalendarike, përveç për projekte që parashohin ndërtim të stallës apo të depos, me ç'rast afati i zbatimit është 120 ditë kalendarike nga dita e nënshkrimit të kontratës me AZHB-në, dhe për sektorin e rrushit, për projektet e të cilit afati i implementimit është 300 ditë nga dita e nënshkrimit të kontratës me AZHB-në (periudha pranverore e mbjelljes së rrushit). Pas afatit të zbatimit, përfituesi ka edhe 15 ditë shtesë për përgatitjen e dokumentacionit dhe paraqitjen e kërkesës për pagesë. AZHB mund të zgjasë afatin e zbatimit për më shumë se 30 ditë, nëse ka arsye të qëndrueshme për këtë, siç janë kushtet e papërshtatshme klimatike, sjellja e ndonjë makinerie specifike prej ndonjë vendi tjetër.

15. Shtrirja gjeografike e masës

Kjo masë aplikohet në tërë territorin e Republikës së Kosovës.

MASA 3: INVESTIMET NË ASETET FIZIKE NË PËRPUNIMIN DHE TREGTIMIN E PRODUKTEVE BUJQËSORE

1. Baza ligjore

- Ligji Nr. 03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural
- Ligji Nr. 04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr. 03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural
- Ligji Nr. 08/L-066 mbi ndarjet buxhetore për buxhetin e Republikës së Kosovës për vitin 2022

2. Arsyeshmëria

Industria e përpunimit të ushqimit përcaktohet si transformimi i produkteve blegtorale dhe bujqësore në produkte për konsum të ndërmjetëm apo përfundimtar.

Duke investuar në zhvillimin e agro-industrisë, nuk rriten vetëm të ardhurat e fermerëve, por gjithashtu krijohen mundësi të reja punësimi në zonat rurale.

Për t'i bërë ballë konkurrencës së tregut, është e nevojshme të përmirësohet cilësia e ushqimit duke zbatuar standardet e cilësisë dhe sigurisë së ushqimit. Kjo masë do të rrisë aftësinë konkurruese të sektorit agro-ushqimor, do të përmirësojë efikasitetin dhe qëndrueshmërinë e prodhimit, duke përfshirë prodhimin e sigurt, ushqyes dhe të qëndrueshëm të ushqimit, duke investuar në infrastrukturën fizike në përputhje me standardet përkatëse të BE-së.

Industria e përpunimit dhe paketimit të ushqimit në Kosovë është e ndarë në nënsektorët vijues: përpunim të qumështit dhe prodhimeve të qumështit, përpunim të mishit dhe prodhimeve të mishit, përpunim të pemëve dhe perimeve si dhe prodhim të verës.

Pavarësisht investimeve që janë bërë në sektorin e përpunimit të ushqimit, ato ende nuk i përmbushin kërkesat vendore për produkte cilësore.

Produktet e importuara dominojnë në tregun e Kosovës me 70% të pjesëmarrjes. Për të konkurruar me sukses në një treg gjithnjë e më të hapur, industria ushqimore ka akoma nevojë për modernizimin e teknologjive dhe përmirësimin e sistemeve të menaxhimit të sigurisë së ushqimit.

Nën këtë masë, përparësi u jepet investimeve për zbatimin e standardeve të sigurisë së ushqimit që kanë rëndësi të veçantë për furnizimin e tregut vendor me prodhime të sigurt ushqimore dhe për konkurrim të suksesshëm me furnizuesit nga importi. Për të inkurajuar adaptimin e industrisë ushqimore me standardet mjedisore, prioritet u është dhënë investimeve që synojnë trajtimin e mbetjeve, pastrimin e ujit dhe shfrytëzimin efikas të mbetjeve nga prodhimi. Investimet e mbështetura në Masën 3 do të kontribuojnë në përmirësimin e situatës së prodhimit bujqësor primar.

Potenciali është shumë i madh për zhvillimin e industrisë së përpunimit të ushqimit, por gjithashtu janë edhe sfidat e mëdha, me të cilat ballafaqohet ky sektor: lënda e parë e pamjaftueshme dhe e paqëndrueshme, strukturat e dobëta të prodhimit primar bujqësor, pronësia e tokës së fragmentuar kufizon aftësinë e përpunuesve dhe tregtarëve për të ofruar mundësi biznesi, pra sasi të mjaftueshme të prodhimeve primare bujqësore me standardet uniforme të cilësisë, mungesa e zbatimit të teknologjive të reja, mungesa e teknologjive të përpunimit të ushqimit, infrastruktura e dobët, mungesa e lidhshmërisë në mes prodhuesve të lëndës së parë dhe përpunuesve, marrëdhëniet kontraktuale ndërmjet përpunuesve dhe fermerëve janë të pazhvilluara, konkurrenca e pandershme nga importi, janë disa nga pengesat dhe sfidat me të cilat po përballen përpunuesit e ushqimit dhe do të përballen në aktivitetet e tyre të përditshme.

Rritja e konsumit për kokë banori për këto produkte paraqet mundësi potenciale dhe të vazhdueshme për zhvillimin e këtyre bizneseve duke zvogëluar rritjen e importit të këtyre produkteve.

a) Sektori i përpunimit të qumështit

Industria e përpunimit të qumështit ka qenë prioritet kryesor në skemat mbështetëse kombëtare dhe në grantet e BE-së përgjatë viteve të fundit. Megjithatë, mbështetja e dhënë ende nuk i ka plotësuar nevojat për mbulim të investimeve të ndërmarrjeve të përpunimit të qumështit, në aspektin e përafrimit me standardet e BE-së në fushat e sigurisë ushqimore, mbrojtjen e mjedisit dhe zhvillimin e investimeve të energjisë së ripërtëritshme.

Përpunuesit e qumështit kanë nevojë për një furnizim të rregullt dhe më të madh me inpute (qumësht) me cilësi të lartë, për të përmirësuar cilësinë e produkteve të tyre dhe për të siguruar prodhim të qëndrueshëm.

Prodhimi i qumështit në Kosovë përballet me shumë sfida, siç janë numri i madh i fermave të vogla të qumështit dhe zvogëlimi i numrit të bagëtive, përkatësisht lopëve qumështore. Për të kompensuar këtë bilanc, një sasi e konsiderueshme e produkteve të përpunuara nga qumështi importohet nga vendet e rajonit si dhe nga vendet e tjera evropiane.

Kërkesa për qumësht dhe produktet e qumështit është e madhe. Popullata e Kosovës konsumon rreth 392.9 milionë litra qumësht në vit (Anketa e Bujqësisë, 2019). Nga konsumi i përgjithshëm, 64% e qumështit të prodhuar në Kosovë konsumohet në fermë ose shkon në tregjet e parregulluara lokale (tregjet e gjelbërta). Ndërkaq 36% kalon përmes kanaleve tregtare të përpunuesit dhe tregjet e brendshme. Importet zënë 29% të produkteve të qumështit.

Sipas Agjencisë së Ushqimit dhe Veterinës (AUV), në Kosovë ekzistojnë 45 kompani përpunuese të cilat grumbullojnë qumështin nga fermerët dhe e përpunojnë atë në produkte me vlerë të shtuar si: djathi, kosi, jogurti, ajrani, qumështi i sterilizuar etj. Disa përpunues furnizohen direkt nga fermerët të cilët prodhojnë sasi të madhe të qumështit, kurse disa tjerë e grumbullojnë tek pikat grumbulluese të qumështit, ku fermerët me kapacitete të vogla prodhuese dërgojnë qumështin në një pikë grumbulluese.

Përpunuesit e qumështit nuk kanë sasi dhe cilësi të mjaftueshme të qumështit të papërpunuar, kështu që funksionojnë me kapacitet jo të plotë.

Kapacitetet përpunuese momentalisht janë 585,000 litra/ditë ndërsa përpunojnë vetëm rreth 220,000 litra/ditë ose shfrytëzojnë rreth 49% të kapaciteteve të përgjithshme. (Burimi: Analiza sektoriale për sektorin e blegtorisë 2020/21).*

Operatorët e biznesit të ushqimit vënë në qarkullim produktet me origjinë shtazore të prodhuara në Kosovë, vetëm nëse janë përgatitur dhe trajtuar ekskluzivisht në ndërmarrjet të cilat i plotësojnë kërkesat relevante të Rregullores Nr. 11/2011, për Higjienën e prodhimeve ushqimore dhe kriteret tjera relevante të Ligjit për Ushqimin; dhe që Autoriteti kompetent i ka regjistruar ose aprovuar sipas kërkesës.

Bazuar në shkallën e rrezikshmërisë të sigurisë së ushqimit, ndërmarrjet e përpunimit dhe paketimit të qumështit kategorizohen në 4 kategori:

- Kategoria "A" = shkallë e ulët e rrezikut
- Kategoria "B" = shkallë e mesme e rrezikut
- Kategoria "C" = shkallë e lartë e rrezikut
- Kategoria "D" = shkallë shumë e lartë e rrezikut

Sipas regjistrimit të objekteve të aprovuara për përpunim dhe paketim të qumështit, dominojnë ndërmarrjet e kategorisë B (shkallë e mesme e rrezikut) - 21 dhe C (shkallë e lartë e rrezikut) - 20; ose B dhe C bashkë përbëjnë 91% të operatorëve, ndërsa në kategorinë A (shkallë e ulët e rrezikut) janë 3 dhe është vetëm 1 ndërmarrje në kategorinë D (shkallë shumë e lartë e rrezikut). Sipas të dhënave të AUV, në Kosovë dominojnë përpunuesit e vegjël me kapacitete 0.2 t/ditë - 10 përpunues, 2 përpunues janë me kapacitete 25 t/ditë ndërsa të tjerët janë në mes të këtyre kapaciteteve përpunuese.

Qumështi i deleve është një produkt sezonal dhe në shumicën e rasteve fermerët në periudhën e laktacionit mbajnë dele në kullota malore. Kjo e bën të pamundur që

përpunuesit të mbledhin qumësht, prandaj fermerët e përpunojnë qumështin në fermë. Pavarësisht kushteve të papërshtatshme, me mungesë të infrastrukturës së objektit dhe pajisjeve përkatëse, falë traditës dhe përvojës në përpunimin e qumështit, fermerët arrijnë të prodhojnë kryesisht djathë, të cilin ata e vendosin drejtpërdrejt në treg për konsumatorë. Sasia e vogël e qumështit dhe prodhimi sezonal i qumështit të deleve dhe dhive kanë orientuar përpunuesit e qumështit që të mos shprehin interesim për përpunimin e qumështit të deleve dhe dhive.

b) Sektori i përpunimit të mishit

Sektori i mishit duhet të konsolidohet si veprimtari ekonomike e qëndrueshme, konkurrente në treg, me garancitë e domosdoshme për sigurinë dhe cilësinë e prodhimeve të tyre. Industria përpunuese duhet të përmirësojë kapacitetet e veta ekzistuese, qëndrueshmërinë e rrjetit furnizues me lëndë të parë, të zbatojë sisteme të sigurisë së ushqimit dhe të promovojë prodhime të reja. Mbështetja për zhvillimin e zinxhirit të furnizimit duhet të drejtohet kryesisht kah ndërmarrjet ekzistuese të përpunimit, për të rritur përputhshmërinë e tyre me sigurinë e ushqimit dhe kërkesat e kontrollit të cilësisë dhe për të zgjeruar llojlojshmërinë e produkteve të tyre në përputhje me normat mjedisore.

Industria e mishit të gjedhit dhe shpendëve është burimi kryesor i konsumit të mishit në vend. Mishi i shpendëve është kategoria kryesore e konsumuar në Kosovë me rreth 47%, e ndjekur nga mishi i gjedhit me rreth 46%, ndërsa pjesa tjetër e mishit të konsumuar në vend vjen nga dhitë, delet dhe derrat. Kosova ka 61 thertore viçi të licencuara, 16 prej tyre përveç therjes edhe përpunojnë mish të gjedhit dhe 7 thertore për pula. Aktualisht, përpunuesit e mishit prodhojnë kryesisht produkte siç janë përgatitjet nga mishi i bluar, qebapë, qofte nga mishi i gjedhit, dyner nga mishi i pulës apo gjedhit si dhe produkte të mishit të trajtuara termikisht, siç janë mishi i thatë, suxhuku dhe sallama tjera nga mishi i gjedhit, pulës apo derrat, si dhe salsiçe (virshlle) nga mishi i pulës. Si rezultat i furnizimit të pamjaftueshëm të produkteve primare nga blektorët e Kosovës, përpunuesit vendorë të mishit importojnë rreth 80% të lëndës së parë për të përmbushur nevojat e tyre të prodhimit. Në pesë vitet e fundit, përqindja e importeve të mishit është rritur vazhdimisht. Kosova vazhdon të importojë kafshë të gjalla, por edhe mish karkas/mish të ngrirë për të përmbushur kërkesat e tregut. Mbështetja duhet të synojë kryesisht përmirësimin e pajtueshmërisë me sigurinë e ushqimit dhe kërkesat e kontrollit të cilësisë, dhe të zgjerojë llojlojshmërinë e produkteve të ofruara në treg.

Mishi i gjedhit është një nga segmentet më të rëndësishëm në zinxhirin e furnizimit. Industria e përpunimit të mishit në Kosovë është gjithnjë në rritje, duke e bërë përdorimin e mishit vendor si lëndë të parë. Sipas "Raportit të Gjellbër 2020", bilanci i furnizimit me mish deleje dhe dhie është pozitiv. Krahasuar me mishin e viçit, mishi i deleve dhe i dhisë konsumohet shumë më pak, kryesisht në festa të caktuara. Konsumi mesatar për kokë banori i mishit të deleve dhe dhive në vitin 2019 ishte rreth 1.2 kg/banor në vit. Vlera e prodhimit të mishit të deleve dhe dhisë në vitin 2019 ishte 5.5 milionë euro, që paraqet një rritje prej 5.5% në krahasim me vitin 2018. Prodhimi i mishit të deleve i referohet kryesisht mishit të qengjit, ndërsa prodhimi i mishit në kategoritë e tjera të deleve është relativisht i ulët. Prodhimi i mishit të qengjit në Kosovë i plotëson nevojat e konsumit vendor, dhe përkundër kushteve të mira për rritje të numrit të kafshëve për të prodhuar për tregun e jashtëm, një gjë e tillë aktualisht është e pamundur për shkak të problemeve në eksport të mishit të qengjit.

Thertoret në Kosovë janë të paorganizuar dhe disa nga to nuk përmbushin standardet e BE-së. Sfidë e madhe për autoritetet është rregullimi i këtij sistemi në të gjitha hallkat e tij, i cili fillon prej fermës dhe përfshin identifikimin e kafshëve, statusin shëndetësor të kafshës dhe pronës blegtorale si tërësi, shërbimin veterinar dhe përdorimin e substancave për mjekimin e kafshëve, përgatitjen dhe sigurinë e ushqimit të kafshëve, lëvizjen e kafshëve nga ferma në tregje dhe nga tregjet në thertore, si dhe kapacitetet e kufizuara njerëzore

(numër i vogël i inspektorëve veterinar) dhe laboratorike nacionale, për të dëshmuar dhe verifikuar këtë sistem. Pajisjet e therjes janë të vjetra dhe pjesa më e madhe e procesit të therjes është manuale. Gjithashtu mungojnë procedurat sanitare gjatë procesit të therjes, duke pasur një ndikim të drejtpërdrejtë negativ në cilësinë e mishit që përpunohet. Mbetjet e hedhura të kafshëve që dalin nga therja nuk trajtohen si duhet, duke shkaktuar ndikim të kundërt në mjedis. Sipas kategorizimit (A, B, C dhe D), 1 ndërmarrje ose 10% e kapaciteteve aktuale të thertoreve të gjedhit janë në kategorinë D, 27 ndërmarrje ose 44% në kategorinë C, që do të thotë se rreziku është shumë i lartë për ato dy kategori, 30 ndërmarrje ose 39% janë në kategorinë B dhe vetëm 2 ndërmarrje ose 4% gjenden në kategorinë A. Gjithsej në Kosovë janë 7 (shtatë) objekte të aprovuara për therjen e shpezëve, prej të cilëve 6 (gjashtë) janë aktive dhe vetëm 1 (një) nuk është aktive. Situata me thertoret e pulave është si vijon: në kategorinë A nuk ka thertore, 4 ndërmarrje ose 75% e thertoreve aktuale të pulave janë në kategorinë B dhe 3 ndërmarrje ose 25% në kategorinë C dhe asnjë në kategorinë D. Prodhimi lokal i mishit të pulës aktualisht arrin të mbulojë rreth 6% të nevojave të konsumit. Konsumi mesatar për frymë vlerësohet të jetë rreth 23 kg në vit, ndërsa vetëm rreth 1 kg mish pule për frymë sigurohet nga prodhimi vendor. Mishi i pulës kryesisht importohet nga Shtetet e Bashkuara të Amerikës dhe Brazili. Përkundër importeve, eksportet nuk ekzistojnë në vazhdimësi dhe kjo ka bërë që Kosova të ketë një bilanc tregtar negativ. Në Kosovë gjithashtu janë të regjistruara/aprovuara 45 (dyzet e pesë) depo ftohëse aktive. Ato kryesisht përdoren për ruajtjen e produkteve, ndërsa tek disa bëhet edhe ripaketimi i produkteve. Këto ftohëse janë të kategorizuara në kategoritë A, B, C dhe D.

c) Sektori i përpunimit të pemëve, perimeve dhe pikat grumbulluese/depot

Vështirësitë e këtij sektori kryesisht vijnë si rezultat i ndikimit të faktorëve të ndryshëm, siç është organizimi i zinxhirit të furnizimit, pra sigurimi i lëndëve të para. Fermerët kryesisht prodhojnë pemë dhe perime të freskëta për treg, ku prodhimet vendore gjejnë blerës të mjaftueshëm. Industria e përpunimit të pemëve dhe perimeve përballet me furnizim të kufizuar të lëndës së parë për përpunim.

Kompanitë e përpunimit të pemëve dhe perimeve furnizohen kryesisht me pemë dhe perime nga prodhuesit vendorë përmes kanaleve të ndryshme të furnizimit. Kompanitë e përpunimit, në varësi të llojit të kulturave bujqësore që grumbullojnë për përpunim, përdorin dy kanale kryesore të furnizimit: direkt nga fermerët dhe indirekt nga qendrat e mbledhjes dhe ruajtjes së pemëve dhe perimeve.

Në përgjithësi, 20-25% e pemëve dhe perimeve të kultivuara në vend përpunohen nga industria në Kosovë. Në mungesë të pemëve dhe perimeve, lënda e parë importohet.

Përveç problemit të sigurimit të lëndës së parë për industrinë, është interesante të shohim nga afër kostot për përpunimin e pemëve: lënda e parë 12%, energjia elektrike 23%, uji 5%, karburanti 7%, paga 0.4% dhe të tjerat 14%. Është e jashtëzakonshme që kosto e energjisë është 2-3 herë më e lartë sesa kostot për lëndët e para. E vlefshme është që të investohet në instalimin e energjisë së ripërtëritshme.

Zinxhirit të vlerave të prodhimit dhe përpunimit të pemëve dhe perimeve i mungojnë standardet e cilësisë, dhe si pasojë mungon konsistenca e cilësisë së prodhimeve. Mosklasifikimi dhe diversifikimi i prodhimeve po ashtu janë dobësi të prodhimeve të përpunuara vendore.

Kosova ka traditë të gjatë në përpunimin e pemëve dhe perimeve, si një pjesë integrale e zinxhirit të ushqimit të çdo familjeje. Është vlerësuar se një sasi e konsiderueshme e perimeve dhe pemëve të përpunuara janë duke u prodhuar në shtëpi dhe për konsum vetanak. Kapacitetet e përpunimit në masë të madhe e kalojnë kapacitetin e prodhimit të lëndës së parë. Edhe pse sektori është i fragmentuar, disa nga pjesëmarrësit kryesorë mbulojnë një pjesë të konsiderueshme të tregut.

Në vitet e fundit, përpunuesit e pemëve dhe perimeve kanë filluar të prodhojnë produkte të tilla si reçel frutash, sallata të ndryshme, turshi, lëngje, perime të konservuara, marmelatë, ajvar, etj. Kapaciteti i tharjes është i kufizuar, ndërsa ky trajtim është duke u përdorur kryesisht për bimët mjekësore dhe ato aromatike. Qëllimi kryesor i kësaj mase është që të gjitha ndërmarrjet e përpunimit të pemëve dhe perimeve të fokusohen në përmirësimin e cilësisë dhe sigurisë së ushqimit dhe në reduktimin e humbjeve në procesin e përpunimit.

Sistemet e sigurisë ushqimore aplikohen në një numër të kufizuar të ndërmarrjeve. Përfshirja e sistemeve të sigurisë ushqimore kërkon investime në përmirësimin e teknologjisë dhe përmirësimin e kushteve në objektet e prodhimit, si dhe investime në pajisje të kontrollit të kualitetit dhe sisteme të IT-së. Është evidente nevoja për linja të klasifikimit, kategorizimit dhe paketimit, për ta rritur cilësinë e produktit përfundimtar dhe për ta përmirësuar konkurrueshmërinë e sektorit ndaj importeve. Objektet e duhura të pas vjeljes dhe zinxhiri për ftohje janë të një rëndësie të madhe për cilësinë në zinxhirin e vlerës së perimeve dhe pemëve. Kërkesat dhe nevojat për objekte të deponimit me sisteme të ftohjes janë në rritje, por ende tejet të kufizuara dhe të përqendruara në disa fusha, dhe niveli i arritjes së standardeve të cilësisë ka nevojë për përmirësim.

Sipas regjistrimit të AUV, janë 162 operatorë që përpunojnë pemë dhe perime. Industria përpunuese e pemëve dhe perimeve është duke u rritur dhe teknologjia e saj përpunuese është duke u përmirësuar. Bazuar në kapacitetet përpunuese, janë tri kategori të përpunuesve:

- Përpunuesit industrial;
- Përpunuesit e mesëm;
- Përpunuesit e vegjël.

Sipas vlerësimeve, përpunuesit e pemëve dhe perimeve mbulojnë rreth 30% të nevojave të tregut vendor.

d) Sektori i prodhimit të verës

Në përgjithësi, prodhuesit ekzistues të verës kanë nevojë për mbështetje nëse prodhojnë verë cilësore, të tregtuar në shishe. Është e qartë se eksporti me shumicë i verës së cilësisë së ulët nuk ofron një të ardhme të begatshme, dhe vetëm vera cilësore në shishe mund t'i shtojë vlerë sektorit.

Mbështetja në drejtim të përmirësimit të cilësisë së verës do ta përmirësonte jashtëzakonisht shumë sektorin e prodhimit të verës.

MBPZHR-ja ka licencuar 29 kompani prodhuese të verës dhe të prodhimeve të tjera nga rrushi dhe vera. Tri veraritë më të mëdha përfaqësojnë përafërsisht 90% të kapacitetit të përgjithshëm të prodhimit në këtë sektor, ndërsa veraritë tjera u takojnë prodhuesve të vegjël, disa prej tyre me potencial të mirë për eksport. Po ashtu, ekzistojnë edhe prodhuesit shtëpiakë të verës dhe pijeve të forta alkoolike, të cilët në mungesë të mundësive materiale për pajisje, të serbatorëve, infrastrukturës dhe kushteve higjienike-sanitare, nuk janë të licencuar nga MBPZHR-ja.

Nësektori i verës ka nevojë për mbështetje, me qëllim të përmirësimit në zbatimin e praktikave më të mira teknologjike. Orientimi aktual i kompanive është tregu i Bashkimit Evropian, i cili është sfidues dhe kërkon ngritjen e cilësisë së verës së prodhuar. Në eksportin e tanishëm mbizotëron tregtimi "refuz" i verës, mënyrë e cila nuk ka krijuar një rentabilitet të lartë për kompanitë prodhuese të verës.

3. Objektivat e përgjithshme

- Rritja e aftësisë konkurruese të sektorit agro-ushqimor, duke siguruar një përgjigje më të mirë të sektorit të ushqimit ndaj kërkesave shoqërore për ushqim të shëndetshëm, përfshirë ushqimin e sigurt, ushqyes dhe të qëndrueshëm, duke investuar në infrastrukturë fizike në përputhje me standardet kombëtare dhe përkatëse të BE-së;
- Adresimi i sfidës së ndryshimeve klimatike, duke promovuar energjinë e ripërtëritshme dhe ekonominë qarkore;
- Përforsimi i pozitës së fermerëve në zinxhirin ushqimor, duke i inkurajuar ata të bashkëpunojnë në zinxhirët e furnizimit të shkurtër dhe të prodhojnë produkte me vlerë të shtuar.

3.1 Objektivat specifike

- Përmirësimi i efikasitetit dhe produktivitetit duke futur teknologji të reja, përfshirë digitalizimin e prodhimeve për të rritur aftësinë konkurruese dhe diversitetin e produkteve në treg;
- Integrimi i fermerëve/prodhuesve të lëndës së parë me industrinë agro-përpunuese;
- Përmirësimi i kontrollit të cilësisë, zbatimi i standardeve të sigurisë ushqimore dhe higjienës;
- Përmirësimi i mbrojtjes së mjedisit, duke përfshirë trajtimin e mbetjeve dhe të ujit;
- Harmonizimi gradual me standardet e BE-së, në drejtim të mbrojtjes së mjedisit, shëndetit publik, mirëqenies së kafshëve dhe sigurisë në punë.

4. Lidhja me masat e tjera të programit

Masa ka ndërlidhje me Masën 1 - „Investimet në asetet fizike të ekonomisë bujqësore“, duke siguruar lëndët e para të nevojshme; gjithashtu me Masën 7 - “Diversifikimi në fermë dhe zhvillimi i bizneseve “. Zbatimi i kësaj mase mund të ndihmohet me bartjen e njohurive nga Masa 8 - "Përmirësimi i trajnimit", Masa 13 - “ Inovacionet dhe bartje/transfer të njohurive" dhe masën 10 - “Shërbimet Këshillimore” .

5. Përfituesit

- Përfitues mund të jenë ndërmarrjet përpunuese të prodhimeve bujqësore, të regjistruara në Agjencinë për Regjistrimin e Bizneseve të Kosovës **së paku 5 vite në nënsektorin përkatës**, dhe të aprovuara/regjistruara nga AUV-i së paku **5 vite** para datës së aplikimit.
- Kriteri për Pikat grumbulluese/depot është të jetë 2 vite e regjistruar nga AUV dhe 2 vite e regjistruar në Agjencinë për Regjistrimin e Bizneseve të Kosovës me aktivitetin përkatës.
- Aplikuesit në sektorin e verës, duhet të jenë të regjistruar edhe në Regjistrin e Prodhuesve të Verës në Kosovë.

6. Kriteret e përbashkëta të pranueshmërisë

Të gjithë aplikuesit e kësaj mase duhet të jenë të regjistruar në Regjistrin e Fermës.

a) Llojet e ndërmarrjeve përpunuese që mbështeten

Të gjithë aplikuesit e kësaj mase duhet të jenë të regjistruar në Regjistrin e Fermës dhe në ARBK. Kjo masë përkrah ndërmarrjet e vogla dhe të mesme, të përcaktuara në bazë të Ligjit Nr. 04/L-220 Për Investime të Huaja, (Gazeta Zyrtare Nr.1/09 Janar 2014).

b) Qëndrueshmëria ekonomike

Qëndrueshmëria ekonomike e aplikuesit duhet të demonstrohet me anë të një plani biznesi. Të gjithë aplikuesit duhet të paraqesin një plan biznesi, në përputhje me modelin e kërkuar nga Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë. Aplikuesi duhet të demonstrojë në planin e biznesit qëndrueshmërinë ekonomike të ndërmarrjes në fund të realizimit të projektit. Ndërmarrja duhet të demonstrojë se ajo mund t'i kryejë detyrimet dhe borxhet rregullisht, pa vënë në rrezik funksionimin normal të ndërmarrjes.

Plani i biznesit duhet të përmbajë një përshkrim të hollësishëm të investimeve dhe aktiviteteve të planifikuara, konform kërkesave të AUV-it për përmirësimin e standardeve. Gjithashtu, plani i biznesit duhet të tregojë se në çfarë mënyre zbatimi i projektit do të çojë në përmirësimin e performancës së përgjithshme të ndërmarrjes agro-ushqimore, përmes prezantimit të perspektivës së qëndrueshmërisë financiare/ekonomike.

Vlerësimi i qëndrueshmërisë financiare/ekonomike dhe perspektiva e vazhdimësisë së investimeve vlerësohet nga AZHB-ja, për të siguruar zgjedhjen e projekteve me cilësi më të lartë për sa i përket qëndrueshmërisë financiare/ekonomike. Modeli për planin e biznesit përgatitet nga AZHB-ja dhe të do publikohet në web-faqen e Agjencisë dhe MBPZHR-së.

c) Standardet Kombëtare/Standardet e BE-së

Ndërmarrja duhet të demonstrojë qartë planin e investimeve në biznes, plane të cilat do të ndikojnë në zbatimin e standardeve të sigurisë së ushqimit dhe uljen e rrezikshmërisë sipas kategorizimeve.

Para paraqitjes së kërkesës për pagesë në AZHB, secili projekt duhet të vlerësohet nga AUV-i nëse janë plotësuar standardet kryesore kombëtare sipas ligjeve në fuqi.

Përfituesit së bashku me kërkesën për pagesë dhe dokumente tjera, duhet të sigurojnë Raportin e bashkëngjitur me Listat e kontrollit nga AUV-i, që konfirmon se investimi është në përputhje me standardet kombëtare.

E gjithë ndërmarrja përfituese në fund të zbatimit duhet të përmbushë standardet kombëtare sipas ligjeve në fuqi.

Aplikuesit duhet të kenë Raportin/procesverbalin (jo me të vjetër se gjashtë muaj) të lëshuar nga AUV-i për gjendjen ekzistuese të operatorit, me informata për standardet eventuale që duhet plotësuar.

Konform kërkesave të AUV-it për përmirësimin e standardeve, plani i biznesit duhet të përmbajë një përshkrim të hollësishëm të investimeve dhe aktiviteteve të planifikuara.

Para kërkesës përfundimtare për pagesë në AZHB, investimi i mbështetur duhet të plotësojë standardet kombëtare relevante në fuqi që ndërlidhen me mbrojtjen e mjedisit, shëndetin publik, mirëqenien e kafshëve dhe sigurinë në punë.

7. Kriteret e tjera të pranueshmërisë

Në rastin e projekteve të ndërtimit / rinovimit / zgjerimit, aplikuesit me rastin e aplikimit duhet të dorëzojnë:

- Certifikatën e pronësisë (Fletën poseduese) të parcelës në të cilën do të bëhet investimi;
- Në rast se toka ose objekti është marrë me qira, kontratën e noterizuar të qirasë për së paku 10 vjet duke llogaritur nga viti i aplikimit. Kontrata duhet të përmbajë edhe pëlqimin e pronarit (qiradhënësit për investimin që do të bëhet në tokën ose objektin e tij). Pëlqimi mundet të jetë pjesë e kontratës së qiramarrjes ose i ndarë veçmas;
- Kopjen e planit të parcelës ku do të bëhet investimi;
- Kopjen e skicave të objektit;
- Aplikuesi që aplikon në investime për menaxhimin e mbetjeve dhe menaxhimin e ujërave të shkarkuara, me rastin e aplikimit të sjellin projektin ideor me përmasa dhe parallogaritje;
- Parallogaria e shpenzimeve të materialit dhe të punëve të parapara;
- Pëlqimin nga organi kompetent (Komuna) për leje të ndërtimit, në rastet e projekteve të ndërtimit/zgjerimit, por jo në rastet e projekteve të rinovimit;
- Nëse toka ose ndonjë pronë tjetër në të cilën do të bëhet investimi është në bashkëpronësi, aplikuesi duhet të sjellë pëlqimin e bashkëpronarëve dhe kopjet e letërnjoftimeve;
- Në rast të ndërtimit/rinovimit/zgjerimit, aplikuesit duhet ta dorëzojnë edhe projektin teknik të planit të ndërtimit/rinovimit/zgjerimit;
- Të gjithë aplikuesit duhet t'i kenë të shlyera ose të rregulluara detyrimet tatimore, tatimin në të ardhura dhe tatimet tjera të aplikueshme;
- Toka nën hipotekë nuk është e pranueshme për investim, qoftë në pronësi apo e marrë me qira;

Para kërkesës për pagesë në Agjencinë për Zhvillimin e Bujqësisë, përfituesi duhet të dorëzojë:

- Lejen për ndërtim nga organi kompetent (Komuna); nuk kërkohet për projektet e rinovimit;
- Vlerësimin e ndikimit në mjedis, nëse është paraparë me ligj;

Dispozita tjera njoftuese

- Përfituesit nuk mund t'i jepet një projekt i ri nëse projektet e mëparshme nuk janë përfunduar në përputhje me kontratën e nënshkruar me AZHB-në;
- Projektet e financuara nga Programi i Zhvillimit Rural 2022 nuk bën të jenë të financuara edhe nga Zyra e BE-së në Kosovë apo ndonjë donator tjetër publik vendor ose ndërkombëtar;
- Në rast se përfituesi ka përfituar përkrahje për projektin e njëjtë edhe nga ndonjë donator tjetër, atij nuk i jepet përkrahja ose nëse e ka marrë atë, ai do të detyrohet t'i kthejë mjetet e marra, si dhe ndaj tij do të zbatohen masat ndëshkimore në përputhje me legjislacionin në fuqi;
- Aplikuesit nuk mund t'i jepet një projekt i ri nëse nuk e ka përfunduar investimin paraprak. Nëse përfituesi potencial ka qenë paraprakisht përfitues i ndonjë projekti nga MBPZHR në (3) tri vite të fundit dhe ndodhet në periudhën monitoruese, para nënshkrimit të kontratës së re me AZHB, duhet të bëjë një kontroll në mënyrë që të bëhet verifikimi i projektit të mëparshëm.

Nëse projekti nuk është mirëmbajtur dhe/ose nuk është funksional, nuk mund të lidhet kontrata e re;

- Të gjithë përfituesit të cilët në planin e biznesit të tyre kanë deklaruar se do të krijojnë vende të reja të punës dhe për këtë kanë përfituar pikë gjatë vlerësimit, duhet t'i krijojnë ato, dhe kjo të dëshmohet me pagesën e kontributit pensional (KP) dhe tatimit në të ardhura personale (TAP), duke filluar së paku nga muaji i fundit para kërkesës për pagesën e fundit. Përfituesit janë të obliguar të mbajnë këto vende pune të plotësuar me punëtorë me orar të plotë për tre (3) vjet, aq sa zgjatë periudha monitoruese.

8. Kriteret e veçanta të pranueshmërisë

✓ *Nësektori i përpunimit të qumështit, mishit dhe thertoret*

Të gjithë aplikuesit duhet të jenë të regjistruar në Agjencinë e Regjistrimit të Bizneseve të Kosovës (ARBK) me aktivitetin përkatës dhe i aprovuar nga AUV-i së paku 5 vjet para datës së aplikimit.

Aplikuesit e kategorisë "A", "B" dhe "C" nuk janë të pranueshëm në rast të ndërtimit të objektit të ri, ndërsa janë të pranueshëm në rast të renovimit, zgjerimit të objektit ekzistues dhe investimeve në pajisje.

Aplikuesit e kategorisë "D" janë të pranueshëm vetëm në rast të ndërtimit të objektit të ri dhe mbylljes së objektit ekzistues. Investimet në pajisje/linja përpunimi për këtë kategori janë të pranueshme nëse në biznes-plan prioritet i është dhënë ndërtimit të objektit.

✓ *Nësektori i përpunimit të pemëve dhe të perimeve*

Të gjithë aplikuesit duhet të jenë të regjistruar në Agjencinë e Regjistrimit të Bizneseve të Kosovës (ARBK) me aktivitetin përkatës dhe të regjistruar nga AUV-i së paku 5 vjet para datës së aplikimit.

Të gjithë aplikuesit për Pika grumbulluese/depo duhet të jenë të regjistruar në Agjencinë e Regjistrimit të Bizneseve të Kosovës (ARBK) me aktivitetin përkatës dhe të regjistruar nga AUV-i së paku 2 vjet para datës së aplikimit.

Në rast të investimit në pika grumbulluese/depo, kapaciteti minimal i ruajtjes duhet të jetë së paku 1000 m³. Në rast të zgjerimit të objektit ekzistues, ky objekt duhet të ketë kapacitet minimal prej 500 m³, ndërsa objekti i zgjeruar duhet të arrijë kapacitetin minimal 1000 m³.

✓ *Nësektori i prodhimit të verës*

Të drejtë aplikimi kanë ndërmarrjet e regjistruara në Regjistrin e Prodhuesve të Verës dhe Agjencinë për Regjistrimin e Bizneseve të Kosovës, si dhe të kenë përvojë së paku 5 vjet para datës së aplikimit; prodhuesit e verës duhet që së paku 50% të lëndës së parë (rrushit) të sigurojnë nga prodhuesit e tjerë (prodhim jovetanak). Ky kriter nuk vlen për prodhuesit e verës që kanë në pronësi mbi 50 ha me vreshta. Aplikuesit duhet të dëshmojnë se e kanë deklaruar prodhimin vjetor të verës dhe të stoqeve të ngelura.

✓ *Investimet në prodhimin e energjisë së ripërtëritshme*

Në kuadër të këtij investimi mbështetet prodhimi i energjisë elektrike nga burimet ripërtëritshme për "vetëkonsum" (d.m.th. kapaciteti prodhues i energjisë e huazuar/depozituar në rrjet është mesatarisht i barabartë me energjinë elektrike të shpenzuar gjatë vitit). Kjo justifikohet me faktin se, meqenëse energjia elektrike nuk mund të ruhet, ajo nëse nuk harxhohet, mund të lëshohet në rrjet; rrjeti i energjisë elektrike mund të konceptohet si një vend depozitimi për energjinë elektrike ku futet dhe tërhiqet gjatë vitit në sasi të ngjashme dhe me një ritëm të ndryshëm.

Koncepti i "vetëkonsumit" duhet të kontrollohet në fazën në të cilën paraqitet/vlerësohet një projekt. Investimi konsiderohet i pranueshëm kur kapaciteti (teorik) i energjisë së impiantit të energjisë së ripërtëritshme ("investimi") nuk tejkalon 120% të konsumit mesatar prej 3 vjetësh të ndërmarrjes.

9. Investimet e përbashkëta të pranueshme

Investimet e pranueshme janë të kufizuara në ato që janë përfshirë në Listën e Investimeve për Masën 3

- Ndërtimi/rindërtimi/zgjerimi i objekteve;
- Blerja e makinerive dhe e pajisjeve të reja, duke përfshirë programe kompjuterike të nevojshme për funksionimin e linjave të prodhimit apo funksioneve të tjera primare që ndërlidhen me aktivitetet kryesore të ndërmarrjes;
- Investimet në përpunimin e qumështit, mishit, pemëve dhe të perimeve, si dhe prodhimit të verës, përfshirë edhe investimet e marketingut për promovimin e tyre;
- Shpenzimet e pranueshme të marketingut për të gjitha nënmasat e Masës 3 janë: përgatitja dhe shtypja e katalogëve, fletëpalosjeve, broshurave, posterëve etj, për promovimin e produkteve, por jo edhe për shpërndarjen e tyre. Po ashtu, shpenzimet e pranueshme të marketingut janë edhe prodhimi i audio dhe video-spotëve promovuese, por jo edhe shpërndarja e tyre mediale;
- Vlera maksimale e shpenzimeve të pranueshme për marketing është e kufizuar në 5% të totalit të shpenzimeve të pranueshme, por jo më shumë se 10,000 €;
- Shpenzimet e tjera të ndërlidhura me projektin, siç janë: shpenzimet për arkitekt, për inxhinier dhe shpenzimet për studime parapake, si dhe nxjerrja e dokumenteve dhe lejeve relevante janë të pranueshme deri në 7% të shpenzimeve të pranueshme, por jo më shumë se 15,000 €, kurse shpenzimet për përgatitjen e planit të biznesit janë të pranueshme deri në 3% të shpenzimeve të pranueshme për projekt, por jo më shumë se 5,000 €;
- Shpenzimet administrative, edhe pse ndodhin para nënshkrimit të kontratës, janë të pranueshme vetëm në qoftë se projekti është përzgjedhur dhe është kontraktuar nga Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë.

9.1 Investimet e pranueshme për sektor

Investimet e pranueshme për nënmasën e përpunimit të qumështit

- Investimet në ndërtim/rinovim/zgjerim të qumështoreve; (investimet në ndërtim të qumështoreve të reja të cilat në kohën e aplikimit janë në kategorinë "D");
- Investimet në pajisje për përmirësimin e higjienës, cilësisë dhe sigurisë së prodhimeve (sidomos për të arritur standardet HACCP dhe/ose ISO 22000). **Nuk financohet certifikimi HACCP dhe/ose ISO 22000;**
- Investimet në pajisje për përmirësimin e mbrojtjes së mjedisit, sidomos për menaxhimin e mbetjeve dhe trajtimin e ujërave të shkarkuara;
- Investimet në mjete transportuese të specializuara;
- Investimet në pajisje për prodhime të reja dhe paketime moderne;
- Pajisje të IT-së, digjitalizim, harduer dhe softuer për monitorim, kontroll dhe menaxhim;
- Investimet në teknologji për prodhimin e energjisë së ripërtëritshme;

- Automjete të specializuara për bartjen e lëndës së parë dhe prodhimeve të gatshme;
- Investimet në pajisje për ftohje.

Investimet e pranueshme për nënmasën e përpunimit të mishit dhe thertore

- Investimet në ndërtim/rinovim/zgjerim të objekteve ekzistuese, përfshirë depot ftohëse bashkë me pajisje (investimet në ndërtime të reja të cilat në kohën e aplikimit janë në kategorinë “D”);
- Investimet në pajisje për përpunim të mishit dhe thertoreve;
- Investimet në pajisje për përmirësimin e higjienës, si dhe cilësisë dhe sigurisë së prodhimeve (sidomos për të arritur standardet HACCP dhe/ose ISO 22000). **Nuk financohet certifikimi HACCP dhe/ose ISO 22000;**
- Investimet në pajisje për përmirësimin e mbrojtjes së mjedisit, sidomos për menaxhimin e mbetjeve dhe trajtimin e ujërave të shkarkuara;
- Investimet për pajisje për kontroll të cilësisë, përfshirë laboratorët përkatës;
- Investimet për pajisje për ftohje dhe ngrirje për ruajtjen e prodhimeve të gatshme;
- Pajisje të IT-së, digjitalizim, harduer dhe softuer për monitorim, kontroll dhe menaxhim;
- Automjete të specializuara për bartjen e lëndës së parë dhe prodhimeve të gatshme;
- Investimet në teknologji për prodhimin e energjisë së ripërtëritshme.

Investimet e pranueshme për nënmasën e përpunimit të pemëve dhe të perimeve

- Investimet në zgjerim, rindërtim të objekteve për përpunim;
- Investimet në pika grumbulluese/depo lejohet ndërtimi; (Pika grumbulluese /depo duhet të jetë e regjistruar në Agjencinë e Regjistrimit të Bizneseve të Kosovës (ARBK) me aktivitetin përkatës dhe e regjistruar nga AUV-i së paku 2 vjet para datës së aplikimit);
- Investimet në linja për konservim/pasterizim të pemëve dhe perimeve;
- Investimet në pajisje për përmirësimin e higjienës, si dhe cilësisë dhe sigurisë së prodhimeve (sidomos për të arritur standardet HACCP dhe/ose ISO 22000). **Nuk financohet certifikimi HACCP dhe/ose ISO 22000;**
- Investimet në objekte dhe pajisje për trajtim pas vjeljes, për tharje, për klasifikim dhe për deponim;
- Investimet në pajisje për paketim, për etiketim, përfshirë linjat e mbushjes, mbështjellësit dhe pajisje të tjera të specializuara;
- Investimet në pajisje për zinxhirin ftohës, duke përfshirë depo për ftohje dhe ngrirje, tunele të ngrirjes, mjete transportuese me frigorifer dhe pajisje të tjera të nevojshme për të siguruar vazhdimësinë në zinxhirin e ftohjes;
- Investimet në pajisje për përmirësimin e mbrojtjes së mjedisit, sidomos për menaxhimin e mbetjeve dhe trajtimin e ujërave të shkarkuara;
- Investimet për pajisje për kontrollë të cilësisë, përfshirë laboratorët përkatës;
- Automjete të specializuara për bartjen e lëndës së parë dhe prodhimeve të gatshme, me ftohje dhe pa ftohje;
- Pajisje të IT-së, për digjitalizim, harduer dhe softuer për monitorim, kontroll dhe menaxhim;
- Investimet në teknologji për prodhimin e energjisë së ripërtëritshme.

Investimet e pranueshme për nënmasën e prodhimit të verës

- Investimet në zgjerim, rindërtim të objekteve për prodhimin dhe përpunimin e verës;
- Investimet në pajisje për përpunimin e verës;
- Investimet në pajisje për përmirësimin e higjienës, si dhe cilësisë dhe sigurisë së prodhimeve (sidomos për të arritur standardet HACCP dhe/ose ISO 22000). **Nuk financohet certifikimi HACCP dhe/ose ISO 22000;**
- Investimet në pajisje për paketim, për etiketim, përfshirë linjat e mbushjes, ambalazhës dhe pajisje të tjera të specializuara;
- Investimet në teknologji për prodhimin e energjisë së ripërtëritshme;
- Investimet për pajisje dhe aparatura për kontroll të cilësisë së verës, përfshirë laboratorët përkatës;
- Pajisje të IT-së, digjitalizim, harduer dhe softuer për monitorim, kontroll dhe menaxhim.

9.2 Shpenzimet e papranueshme

- Taksat, përfshirë taksat mbi vlerën e shtuar;
- Taksat dhe akcizat doganore;
- Blerjen, marrjen me qira ose dhënien me qira të tokës dhe ndërtesave ekzistuese, pavarësisht nëse qiraja rezulton në transferimin e pronësisë tek qiramarrësi;
- Gjjobat, ndëshkimet financiare dhe shpenzimet e proceseve gjyqësore;
- Kostot e funksionimit, përveç rasteve të justifikuara siç duhet nga natyra e masës ose në rast të forcës madhore ose rrethanave të jashtëzakonshme;
- Makineri dhe pajisje të përdorur;
- Tarifat bankare, kostot e garancive dhe ngarkesa të ngjashme;
- Kostot e konvertimit, tarifat dhe humbjet e këmbimit në euro, si dhe shpenzimet e tjera thjesht financiare;
- Kontributet në natyrë;
- Blerjen e të drejtave të prodhimit bujqësor, kafshëve, bimëve vjetore dhe mbjelljen e tyre;
- Çdo kosto mirëmbajtjeje, amortizimi dhe qiraje, përveç rasteve kur justifikohet siç duhet nga natyra e masës ose në rastin e forcës madhore ose rrethanave të jashtëzakonshme;
- Çdo shpenzim të kryer dhe çdo pagesë të bërë nga administrata publike në menaxhimin dhe zbatimin e ndihmës, përfshirë ato të strukturës menaxhuese dhe operative dhe, në veçanti, shpenzimet e përgjithshme, qiratë dhe pagat e stafit të punësuar në aktivitetet e menaxhimit, zbatimit, monitorimit dhe kontrollit, përveç rasteve kur justifikohet siç duhet nga natyra e masës.

Kriteret e përzgjedhjes për të gjithë nënsektorët

Nr.	Kriteret e përzgjedhjes	Pikë
1.	Investimet në arritjen e standardeve kombëtare të sigurisë së ushqimit	25
2.	Investimet në projekte për përmirësim të pozitës së fermerëve në zinxhirin e vlerës (lidhja e kontratave/të noterizuara) ¹⁶	20
3.	Investimi në prodhimin e energjisë në ndërmarrje nga burimet e ripërtëritshme (min. 10% investimit të pranueshëm) ¹⁷	20
4.	Investimet që kanë të bëjnë me trajtimin e mbeturinave, pastrimin e ujit dhe/ose shfrytëzimin e produkteve të mbeturinave - ekonomia qarkore	15
5.	Investime që shpijnë në inovacion dhe diversifikim të prodhimit. Futja e të paktën dy produkteve të reja	10
6.	Aplikuesit kanë pasur afarizëm pozitiv gjatë 2 vjetëve të fundit (shih dokumentin: Gjendja e përgjithshme e deklarimeve dhe transaksioneve tjera nga ATK)	5
7.	Krijimi i vendeve të punës (për çdo punëtor të ri të punësuar nga një pikë por jo më shumë se 5 pikë në total)	5
	Total	100

10. Shkalla e përkrahjes publike

- Vlera minimale e shpenzimeve të pranueshme për projekt brenda kësaj mase është 30,000 €;
- Vlera maksimale e shpenzimeve të pranueshme për projekt brenda kësaj mase është 400,000 €;
- Përkrahja publike është 50% e shpenzimeve të pranueshme të investimit;
- Pagesa për Masën 3 bëhet në dy këste, pjesa e parë e përkrahjes publike në vlerë prej 50% bëhet në formë të paradhënies, pas nënshkrimit të kontratës me përfituesin, me kusht të sigurimit të garancionit bankar, ndërsa pjesa tjetër e mbetur prej 50%, paguhet pas verifikimit të përfundimit të investimit të përgjithshëm;
- Garancioni bankar duhet të sigurohet vetëm për paradhënien prej 50% të përkrahjes publike;
- Garancioni bankar duhet të sigurohet për periudhën kohore deri sa të realizohet pagesa e fundit nga AZHB-ja, respektivisht deri te vendimi i fundit nga Komisioni i Ankesave. Çdo kërkesë për afat shtesë duhet të mbulohet me garancion bankar.
- Përkrahja maksimale publike për periudhën e zbatimit të Draft Programit për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2021-2027 për Masën 3 është 800,000 € për përfitues;

¹⁶ Investimet në projekte për të përmirësuar pozitën e fermerëve në zinxhirin e vlerës (lidhja e kontratave/të noterizuara)

a) se paku 80% e lëndës së parë të qumështit e kontraktuar të jetë nga prodhimi vendor;

b) se paku 30% e lëndës së parë e mishit të kontraktuar të jetë nga prodhimi vendor;

c) se paku 80% e lëndës së parë të pemëve, perimeve dhe rrushit të kontraktuar të jetë nga prodhimi vendor;

(këto duhet të dëshmojnë përmes kontratave të noterizuara ndërsa prodhimi vetanak i ndërmarrjes dëshmohet me plan biznesi)

¹⁷ Përfituesi që ka paraparë investime në prodhimin e energjisë së ripërtëritshme dhe fiton pikë për këtë qëllim, është i obliguar që këtë investim ta përdorë dhe mbajë aktiv për qëllime që i ka paraparë në planin e biznesit. Nëse gjatë cילו kontroll nga zyrtarët e AZHB-së (ad-hoc ose ex- post) konstatohet se investimet në energji të ripërtëritshme nuk janë duke u përdorur ashtu siç parashihet në biznes plan atëherë do të aplikohet neni 38.A i Ligjit Nr.04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural

- Aplikuesi mund të aplikojë me disa projekte gjatë periudhës së zbatimit të Programit për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2021-2027, në vite të ndryshme, me kusht që projektet e mëhershme të jenë përfunduar me sukses dhe përkrahja publike të mos e tejkalojë shumën e lartpërmendur.

11. Buxheti

		Buxheti	%
3.1	Përpunimi i qumështit	500,000.00	10
3.2	Përpunimi i mishit	800,000.00	16
3.3	Përpunimi i pemëve dhe perimeve	1,236,473.00	8
3.4	Përpunimi i verës	300,000.00	6
3.5	Pika grumbulluese/depo	3,000,000.00	60
Totali i buxhetit		5,836,473.68	100

12. Treguesit

TREGUESIT	CAQET
Numri i përgjithshëm i projekteve të mbështetura	
Numri i ndërmarrjeve përpunues qumështi	
Numri i ndërmarrjeve përpunues mish	
Numri i ndërmarrjeve përpunues pemë/perime	
Numri i pikave grumbullues/depove	
Numri i ndërmarrjeve përpunues verës	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në energjinë e ripërtëritshme	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në trajtimin e mbetjeve dhe ujërave	
Numri i ndërmarrjeve që investojnë në ekonominë qarkore	
Numri i vendeve të reja të punës	
Vlera totale e investimeve publike	
Vëllimi i përgjithshëm i investimit	

13. Procedura administrative

Kjo masë do të zbatohet nga Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë (AZHB). Procedurat administrative të detajuara do të paraqiten në Udhëzimin Administrativ, i cili miratohet nga Ministri i Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural.

14. Afati i zbatimit

Afati i zbatimit të projekteve të kësaj mase është 10 muaj nga dita e nënshkrimit të kontratës me AZHB-në. Pas kësaj periudhe, përfituesi ka edhe 15 ditë shtesë për përgatitjen e dokumentacionit dhe paraqitjen e kërkesës për pagesë. AZHB-ja mund të zgjasë afatin e zbatimit më së shumti për 2 muaj, nëse ka arsye të qëndrueshme për këtë, siç janë kushtet e papërshtatshme klimatike, sjellja e ndonjë makinerie specifike prej ndonjë vendi tjetër.

15. Shtrirja gjeografike e masës

Kjo masë aplikohet në tërë territorin e Republikës së Kosovës.

MASA 7: DIVERSIFIKIMI I FERMËS DHE ZHVILLIMI I BIZNESIT

1. Baza ligjore

- Ligji Nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural;
- Ligji Nr. 04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr. 03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural;
- Ligji Nr. 08/L-066 mbi Ndarjet Buxhetore për Buxhetin e Republikës së Kosovës për vitin 2022.

2. Arsyeshmëria

Zonat rurale kanë një rëndësi të madhe për zhvillimin e përgjithshëm të vendit dhe paraqesin potencial për diversifikimin e aktiviteteve ekonomike, për krijimin e vendeve të punës si dhe të hyrave shtesë. Këto zona janë të mëdha dhe janë të pasura me burimet natyrore, kulturore dhe historike. Kushtet e jetesës në zonat rurale janë më të vështira, prandaj është e evidente shpërngulja e vazhdueshme drejt zonave urbane. Papunësia në këto zona është më e shprehur, veçanërisht te gratë dhe te të rinjtë. Investimet në zona rurale shihen si mundësi të forcimit të lidhjes së ekonomive rurale dhe urbane. Banorët e zonave rurale duhet të shohin diversifikimin e aktiviteteve si mundësi për zhvillim të zonave ku jetojnë.

Problemet me të cilat ballafaqohen banorët e zonave rurale janë të shumta, por kryesore janë:

- a) Mungesa e vendeve të punës;
- b) Varësia e lartë nga bujqësia;
- c) Cilësia e dobët e jetesës, mungesa e shërbimeve të nevojshme dhe infrastrukturës;
- d) Shpopullimi dhe plakja demografike.

Masa 7 - "Diversifikimi i fermës dhe zhvillimi i bizneseve" do të mbështetë një varg aktiviteteve bujqësore dhe jo-bujqësore që do të ndihmojnë në përmirësimin e cilësisë së jetës së popullatës në zonat rurale. Në kuadër të masës, përparësi do t'u jepet projekteve të realizuara në zonat malore, femrat ndërmarrëse, fermerët e rinj dhe projektet që do të krijojnë vende të reja të punës në zonat rurale.

Në bazë të analizës sektoriale për diversifikimin e ekonomisë rurale në Kosovë, do të mbështeten disa aktivitete që shihen me perspektivë afatgjate për zhvillimin e ekonomisë rurale.

a) Grumbullimi dhe përpunimi i prodhimeve jodrusorë të pyllit, përfshirë bimët mjekësore dhe aromatike

Produktet jodrusorë të pyllit (PJDP) dhe bimët mjekësore aromatike (BMA) janë produktet e rëndësishme që rriten si të egra dhe të kultivuara. Më shumë se 300 lloje të PJDP-it dhe BMA mbledhen/grumbullohen si të egra, dhe një numër i konsiderueshëm i llojeve kultivohen (Organika, 2020). Të paktën 67 lloje kanë vlerë tregtare dhe kontribuojnë në krijimin e të ardhurave dhe mirëqenien ekonomike të familjeve që jetojnë në zona rurale.

Vlerësohet që në vendin tonë janë rreth 20,000 vjelës, kryesisht gra, dhe shpesh familje të tëra, të ardhurat e të cilave variojnë nga 12-15 EUR në ditë. Fermerët që kultivojnë PJDP dhe BMA-të janë ata që kryesisht u përgjigjen kërkesave të ndërmarrjeve që eksportojnë këso produkte. Vlerësohet se janë diku rreth 100 mbledhës/përpunues të PJDP dhe BMA, ndërsa

rreth 41 përpunues/eksportues operojnë në vend, të cilët kanë linjat e përpunimit dhe paketimit që plotësojnë kërkesën e tregut ndërkombëtar në aspektin e standardeve të cilësisë dhe sigurisë. Përafërsisht 95% e totalit të PJDP dhe BMA eksportohet në tregun e BE-së. Në vitin 2019, shuma totale e eksportit të PJDP dhe BMA-ve ishte 8.15 milion euro, ku shumica (83%) e eksportit ishte PJDP, ndërsa shitjet në vitin 2020 kanë qenë 12.5 milion euro, nga kjo 11.85 milion euro ose 94% eksport. Nga të hyrat e eksportit, PJDP marrin pjesën kryesore; në vitin 2020, 87% e shitjeve totale ishin nga PJDP, 11% BMA dhe vetëm 2% e shitjeve vinin nga farat; kjo tregon për rëndësinë se PJDP-ve dhe arsye kryesore për këtë është disponueshmëria e PJDP-ve në Malet e Kosovës, tradita e mbledhësve në zonat rurale, si dhe lidhjet e mira të eksportuesve me blerësit në vendet e eksportit.

b) Zhvillimi i turizmit rural dhe agro – turizmit

Turizmi në Kosovë është një ndër sektorët me potencial më të lartë për zhvillim. Zhvillimet në turizëm kanë pasur trend pozitiv deri në vitin 2019. Pandemia ka pasur ndikim negativ në këtë sektor, i cili ka vazhduar edhe në vitin 2020. Duke u bazuar në përparësitë dhe mundësitë që i ka Republika e Kosovës, ekziston një potencial i madh për zhvillimin e turizmit rural dhe agro – turizmit. Duke e parë këtë potencial, Qeveria e Republikës së Kosovës në Programin e saj 2021-2025, e trajton zhvillimin e sektorit të turizmit si njërin nga prioritetet e saj. Turizmi rural është një ndër sektorët e turizmit që mund të kontribuojë në shumë mënyra për ta bërë Kosovën si destinacion më tërheqës. Kosova ka një lloj-llojshmëri të madhe të ushqimeve tradicionale, si dhe objekte të trashëgimisë kulturore, të cilat paraqesin potencial për turizmin rural.

c) Përpunimi i prodhimeve bujqësore në ekonomi familjare

Shumë ekonomi familjare merren me përpunimin shtëpiak të perimeve, pemëve, qumështit, përgatitjen e ëmbëlsirave, të brumërave etj. Disa përfutues të granteve nga MBPZHR për përpunim në ekonominë familjare, tregojnë se kanë pasur rritje vjetore të shitjes rreth 20-25%. Sasia mesatare e përpunuar në vitin 2020 ishte 5.5 tonë/fermë. Përpunimi në fermë kontribuon me rreth 2% në industrinë e përpunimit të pemëve dhe perimeve, dhe rreth 10% në punësimin total në industrinë përpunuese të pemëve dhe perimeve.

Prodhimet e përpunuara në ekonomi familjare nuk kanë problem me shitjen, por me sasinë e vogël të produkteve të ofruara në treg.

Kërkesa e shtuar për prodhime bujqësore nga ekonomitë familjare me cilësi të mirë, hap mundësi për përpunuesit në fermë, sidomos për gratë e papuna, të krijojnë të ardhura shtesë për nevojat familjare dhe të vetëpunësohen në vendin ku jetojnë.

d) Prodhimi i mjaltit

Pozicioni gjeografik i Kosovës ofron një ambient të përshtatshëm për zhvillimin e bletarisë. Përkundër kushteve të volitshme klimatike, sasia mesatare e mjaltit të prodhuar për koshere është ende e vogël, rreth 10 kg, që është shumë më ulët në krahasim me vendet e rajonit ose vendet evropiane (22 kg/koshere).

Në vitin 2019, mbi 90% e prodhimit të përgjithshëm të mjaltit ishte shitur në tregun vendor. Pothuajse e gjithë sasia e mjaltit vendor është shitur në tregun joformal. Importi i mjaltit në vitin 2019 ishte 229 tonë.

Çmimi i 1 kg të mjaltit në fermë është vlerësuar 11.85 EUR, që është çmim shumë i lartë krahasuar me vendet e tjera të rajonit dhe BE-së.

e) Aktivitetet jo-bujqësore në zona rurale

Krijimi i vendeve të punës në zonat rurale është thelbësor për ndalimin e shpërnguljes së popullatës prej këtyre zonave. Investimet/mbështetja në zona rurale mund ta forcojë lidhjen midis ekonomive rurale dhe urbane.

Me zhvillimin e turizmit rural gjithnjë e më shumë do të ketë nevojë për ofrimin e aktiviteteve të ndryshme jo-bujqësore, me qëllim të përmirësimit të cilësisë së jetës në zona rurale dhe të parandalimit të shpërnguljes në zona urbane.

Si veprimtari ekonomike në zonat rurale duhen të merren në konsideratë zhvillimi i bizneseve shërbyese, si kujdesi për të moshuarit, për fëmijët, aktivitetet kulturore dhe sportive për të rinj etj.

Aktivitetet jo-bujqësore në zona rurale për Masën 7

- a) prodhimi dhe përpunimi i produkteve nga lëkura;
- b) prodhimi dhe përpunimi i produkteve nga leshi;
- c) prodhimi dhe përpunimi i produkteve nga druri;
- d) prodhimi dhe përpunimi produkteve nga metali;
- e) prodhimi dhe përpunimi i produkteve nga letra/kartoni;
- f) prodhimi dhe përpunimi nga plastika;
- g) prodhimi dhe përpunimi produkteve nga poçaria dhe qeramika;
- h) prodhimi dhe përpunimi i produkteve nga tekstili;
- i) prodhimi i humusit.

f) Rritja e shpezëve te fshatit

Kërkesat për produktet e ashtuquajtura të “fshatit” janë duke u rritur.

Është vërejtur kërkesë e shtuar për vezë nga pulat e “fshatit” dhe për mish të shpezëve nga fermat e vogla, të cilat i mbajnë shpezët e lira në natyrë.

Pasi kërkesa e tregut për këto prodhime është rritur, ekonomitë familjare në zonat rurale të cilat kanë hapësirë të mjaftueshme, mund të merren me këto aktivitete dhe të sigurojnë të hyra shtesë.

g) Kultivimi i peshkut

Kultivimi i peshkut është nënsektor jo shumë i zhvilluar në Kosovë, por me një potencial të lartë për zhvillim.

Gjatë viteve të fundit, ka pasur rritje të numrit të fermave të vogla - familjare që kultivojnë peshkun në ujëra të ëmbla. (Pjesa më e madhe e tyre e kultivojnë peshkun për restorante). 17 nga 35 ferma kultivuese të peshkut kombinojnë prodhimin e peshkut me restorant apo me ndonjë shërbim tjetër turizmi.

Si veprimtari ekonomike, kultivimi i peshkut ka kontribut të rëndësishëm në punësim. Duke qenë se fermat e peshkut me ujë të freskët ndodhen kryesisht në zona rurale, është një mundësi e punësimit për banorët dhe zhvillim të këtyre zonave.

3. Objektiv i përgjithshëm

Zhvillimi ekonomik dhe përmirësimi i cilësisë së jetës, përmes diversifikimit të bizneseve, zhvillimit të komunitetit dhe përfshirjes sociale.

3.1 Objektivat e veçanta janë:

- Punësimi dhe rritja e të ardhurave në zona rurale;
- Zhvillim i qëndrueshëm i zonave rurale;
- Zbutja e dukurisë së shpërnguljes nga zonat rurale drejt atyre urbane dhe
- Zhvillim i balancuar në aspektin ekonomik dhe social të zonave rurale.

4. Lidhja me masat e tjera të PZHR -së

“Diversifikimi i fermës dhe zhvillimi i biznesit” plotëson zbatimin Masës 1- “Investimet në asete fizike të ekonomive bujqësore” dhe Masës 3 - “Përpunimi dhe tregtimi i produkteve bujqësore”, dhe plotëson zbatimin e Masës 5 - “Zbatimi i Strategjive të GLV-ve, Qasja Leader”

5. Përfituesit

- Përfituesit e fundëm në këtë masë janë fermerët, sipas definicionit nga Ligji Nr. 04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr.03/L-098 për Bujqësi dhe Zhvillim Rural dhe ndërmarrjet sipas Ligjit Nr. 04/L-220 Për Investime të Huaja, (Gazeta Zyrtare Nr. 1/09, Janar 2014).
- Në rastin e ndërmarrjeve, përfitues mund të jenë: mikro ndërmarrjet dhe ndërmarrjet e vogla (këto ndërmarrje mund të jenë përfituese pa marrë parasysh se ku janë të themeluara, në zona rurale apo urbane, por që aktivitetin e tyre zhvillojnë në zona rurale).
- Në rastin e personave juridik, biznesi duhet të jetë regjistruar me aktivitetin përkatës për të cilën aplikon. (Biznesi duhet të ketë në listën e kodeve të aktiviteteve të regjistruara edhe aktivitetin për të cilin aplikon).
- GLV - të mund të jenë përfitues (vetëm nëse janë të akredituara nga MBPZHR).

6. Kritere të përbashkëta të pranueshmërisë

- Të gjithë aplikuesit duhet të jenë të regjistruar në Regjistrin e Fermës;
- Nëse aplikuesi është person fizik, ai duhet të jetë mbi 18 vjeç, por jo më i vjetër se 65 vjeç deri në ditën e aplikimit. Në rastin e personit juridik, ky kriter nuk aplikohet;
- Aplikuesit duhet ta dorëzojnë aplikacionin me të gjitha dokumentet e nevojshme në listën e dokumenteve të kërkuara dhe të paraqitura në Udhëzuesin për Aplikues;
- Investimi duhet të kryhet në zona rurale (sipas përkufizimit të Programit për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2014-20 për zona malore);
- Personi fizik duhet ta ketë të përfunduar shkollimin e detyrueshëm elementar (8 ose 9 vjeçar) (Në rast të personit juridik kjo vlen për pronarin ose personin e autorizuar);
- Të gjithë aplikuesit duhet të dorëzojnë certifikatën e pronës/fletën poseduese dhe kopjen e planit (për vendin e investimit);
- Të gjithë aplikuesit duhet t'i kenë të shlyera ose të rregulluara detyrimet tatimore, tatimin në te ardhura dhe tatimet tjera të aplikueshme;
- Aplikuesit nuk duhet të kenë obligime financiare ndaj MBPZHR-së;
- Të gjithë përfituesit e projekteve të zhvillimit rural obligohen t'i mirëmbajnë investimet e tyre sipas projektit të miratuar gjatë tre vjetëve pas realizimit të projektit, aq sa zgjatë periudha monitoruese. Nëse nuk i mirëmban investimet, përfituesi obligohet ta kthejë shumën e financuar të përkrahjes publike;

- Për projektet investuese në të cilat investimet e pranueshme janë më të vogla ose baras me 20,000 €, aplikuesit duhet ta dorëzojnë një projekt-propozim sipas modelit të AZHB-së. Projekt-propozimi për nënmasën e turizmit rural është i veçantë;
- Për projektet investuese në të cilat investimet e pranueshme janë më të mëdha se 20,000 €, aplikuesit duhet ta dorëzojnë një plan të biznesit sipas modelit të AZHB-së. Plani i biznesit për nënmasën e turizmit rural është i veçantë;
- Përfituesit të cilët në Planin e Biznesit janë zotuar të kenë të punësuar duhet të regjistrohen në ARBK të paktën si biznes individual, dhe të gjitha pagesat duhet të bëhen nga llogaria e biznesit;
- Modelet për projekt-propozim për planin e biznesit do të publikohen në web-faqen e Agjencisë për Zhvillimin e Bujqësisë (AZHB) dhe MBPZHR-së, dhe do të jenë në dispozicion për të gjithë aplikuesit;
- Të gjithë përfituesit, të cilët në planin e tyre të biznesit kanë deklaruar se do të krijojnë vende të reja të punës dhe për këtë kanë fituar pikë gjatë vlerësimit, duhet t'i krijojnë ato dhe ta dëshmojnë me pagesën e kontributit pensional dhe tatimit në paga, duke filluar së paku nga muaji i fundit para kërkesës për pagesën e fundit. Përfituesit janë të obliguar t'i mbajnë këto vende pune të plotësuara me punëtorë me orar të plotë për 3 vjet, aq sa zgjatë periudha monitoruese;
- Përfituesit të cilët në planin e biznesit janë zotuar të kenë të punësuar, duhet të regjistrohen në ARBK të paktën si biznes individual, dhe të gjitha pagesat duhet të bëhen nga llogaria e biznesit;
- Projektet e financuara nga Programi i Zhvillimit Rural nuk bën të jenë të financuara edhe nga Zyra e BE-së në Kosovë apo ndonjë donator tjetër publik vendor ose ndërkombëtar. Në rast se vërtetohet se përfituesi ka përfutuar përkrahje për projektin e njëjtë edhe nga ndonjë donator tjetër, atij nuk i jepet përkrahja, ose nëse e ka marrë atë, ai do të detyrohet t'i kthejë mjetet e marra, si dhe ndaj tij do të zbatohen masat ndëshkimore në përputhje me ligjin;
- Përfituesit nuk mund t'i jepet një projekt i ri nëse projektet e mëparshme nuk janë përfunduar në përputhje me kontratën e nënshkruar me AZHB-në;
- Aplikuesi mund të aplikojë vetëm me një projekt brenda vitit;
- Ndihma maksimale publike për periudhën e zbatimit të draft Programit për Bujqësi dhe Zhvillim Rural për periudhën shtatë vjeçare për Masën 7 është 300,000 € për përfitues;
- Nëse toka ose ndonjë pronë tjetër ku do të bëhet investimi është në bashkëpronësi, aplikuesi duhet të sjellë pëlqimin e bashkëpronarëve dhe kopjet e letërnjoftimeve;
- Kontrata për qiramarrje nuk kërkohet vetëm në rastet kur pronari i tokës dhe aplikuesi janë në marrëdhënie bashkëshortore apo në vijë të drejtë të gjakut pa kufij (p.sh.: stërgjyshërit, gjyshërit, prindërit, fëmijët, nipërit, mbesat, e kështu me radhë), dhe kjo dëshmohet përmes certifikatës së martesës apo certifikatës së lindjes dhe/apo certifikatës së vdekjes. Po ashtu, aplikuesi duhet të plotësojë Deklaratë nën betim, me të cilën dëshmon se toka me të cilën aplikon dhe për të cilën ai është trashëgimtar potencial, nuk shfrytëzohet nga trashëgimtarët tjerë potencial.

Në rast të projekteve të ndërtimit / zgjerimit / renovimit, me rastin e aplikimit, aplikuesit duhet të dorëzojnë:

- Kopjen e skicave;
- Paralogarinë e shpenzimeve për materiale dhe për punë;
- Fleta poseduese dhe kopja e planit, obligative për të gjithë aplikuesit;
- Nëse toka merret me qira - kontratën e noterizuar të qirasë për së paku 10 vjet për parcelën ose objektin ku do të bëhet ndërtimi/ zgjerimi/ rinovimi, kurse për projektet që nuk parashohin ndërtim/ zgjerim/ renovim në pronë të huaj, mjafton kontrata e noterizuar e qiramarrjes për 5 vjet (duke e llogaritur nga viti i aplikimit);
- Toka e vënë në hipotekë nuk është e pranueshme për investim, qoftë në pronësi apo e marrë me qira;
- Të bëhet digjitalizimi në vendin ku bëhet investimi;
- Në rast të projekteve të ndërtimit/ zgjerimit me kërkesën për pagesë në AZHB, përfituesit duhet të dorëzojnë: Lejen ndërtimore nga komuna, për ndërtim/ zgjerim me sipërfaqen të bazës mbi 10m²;
- Vlerësimin e ndikimit në mjedis, nëse parashihet me Ligj;
- Në rast të ndërtimit/ zgjerimit në hapësirat e parqeve nacionale kërkohet edhe pëlqimi nga MMPHI;
- Për nënmasën Prodhimi i mjaltit, aplikantët të cilët aplikojnë vetëm për pajisje dhe mjete tjera, e jo për ndërtim objekti, në momentin e aplikimit duhet ta dokumentojnë ekzistimin e objektit me fotografi;
- Për nënmasën Zhvillimi i turizmit rural, para nënshkrimit të kontratës me Agjencinë për Zhvillimin e Bujqësisë, përfituesit potencialë të cilët planifikojnë të investojnë në objekte që janë në Listën e Trashëgimisë Kulturore, duhet ta marrin pëlqimin nga Ministria e Kulturës/ Departamenti i Trashëgimisë Kulturore;
- Te nënmasa Zhvillimi i turizmit rural - termi “zgjerim”, e ka kuptimin e zgjerimit të objektit ekzistues. Nëse aktiviteti i turizmit rural zhvillohet në bungalo/kamp shtëpizë, atëherë lejohet ndërtimi i ri (bungalove/kamp shtëpizave tjera si zgjerim i kapacitete ekzistuese) në parcelën apo në hapësirën ku veç është biznesi ekzistues i turizmit rural, brenda të njëjtit vendbanim;
- Për nënmasën Kultivimi i peshkut, me kërkesën për pagesë duhet të dorëzohet Licenca për aktivitetet e akuakulturës/ kultivim i peshkut;
- Investimet duhet të jenë në përputhje me standardet përkatëse minimale kombëtare të paraqitura në udhëzuesin për aplikues, të cilat duhet të përmbushen më së voni para kërkesës për pagesën e fundit, dhe të verifikohet gjatë kontrollit nga personat zyrtarë në vendin e investimit;
- Të bëhet digjitalizimi në vendin ku bëhet investimi.

7. Standardet kombëtare

Investimet duhet të jenë në përputhje me standardet përkatëse minimale kombëtare. Ato duhet të përmbushen më së voni para kërkesës për pagesën e fundit dhe të verifikohen gjatë kontrollit nga personat zyrtarë në vendin e investimit. (Shih Udhëzuesin)

8. Kriteret e veçanta të pranueshmërisë

✓ *Grumbullimi dhe përpunimi i produkteve jodrusore të pyllit përfshirë bimët mjekësore dhe aromatike*

- Të drejtë aplikimi kanë vetëm personat juridik ose bizneset individuale të regjistruar në ARBK (me aktivitetin përkatës);
- Aplikuesi duhet të jetë i licencuar për grumbullimi e PJDP dhe BMA (nga Departamenti i Pylltarisë).

✓ *Zhvillimi i turizmit rural dhe agro - turizmi*

- Aplikuesi duhet të dëshmojë se objekti që rinovohet/zgjerohet do t'i përshtatet stilit "të zonës rurale";
- Me rastin e aplikimit, për objektin ekzistues në të cilën do të investohet duhet të ofrohen dëshmi (fotografi) dhe të ketë pamje që i përshtatet stilit të zonës rurale;
- Përfituesit të cilët planifikojnë të investojnë në objekte që janë në Listën e Trashëgimisë Kulturore, para nënshkrimit të kontratës me Agjencinë për Zhvillimin e Bujqësisë, duhet ta marrin pëlqimin nga Ministria e Kulturës / Departamenti i Trashëgimisë Kulturore;
- Aplikuesi në momentin e aplikimit duhet ta dorëzojë projektin ideor të përgatitur nga arkitekti i diplomuar (vërtetohet me diplomë të fakultetit);
- Objekti i planifikuar për ndërtim/zgjerim, sipas projektit, t'i përshtatet stilit të zonës;
- Nëse aplikuesi është person fizik/fermat bujqësore para kërkesës për pagesë duhet të regjistrohet si biznes dhe atë si ofrues i shërbimeve "hoteliere/bujtinë";
- Personat fizik mund të aplikojnë për objekte me jo më shumë se 4 dhoma dhe jo më shumë se 10 shtretër kurse personat juridik deri në 8 dhoma dhe jo më shumë se 16 shtretër;
- Personat fizik që aplikojnë për shërbime të ushqimit/restorant duhet të regjistrohen si biznes, para kërkesës për pagesë si ofrues i shërbimeve "hoteliere" (Restoranti duhet të ketë kapacitet prej 25 deri 50 ulëse);
- Në rast të investimeve në ndërtimin e shtigjeve për këmbësorë dhe biçikletë përreth objekteve të turizmit rural dhe kur këto shtigje kalojnë nëpër pronë private, me rastin e aplikimit duhet të silltet pëlqimi i noterizuar i pronarëve të pronave nëpër të cilat kalon ky shteg.

✓ *Përpunimi i prodhimeve bujqësore në ekonomi familjare*

- Të drejtë aplikimi kanë personat fizik dhe personat juridik;

Aktivitetet e pranueshme për përpunim brenda kësaj nënmase

- Përpunimi i prodhimeve blegtorale;
- Përpunimi i pemëve, perimeve dhe kërpudhat;
- Përpunimi i verës dhe rakisë;
- Përpunimi i drithërave/brumërave (brumëra të llojeve të ndryshme, ëmbëlsira etj).

Regjistrimi në AUV: Përfituesit e kësaj nënmase para kërkesës për pagesë përfundimtare duhet të regjistrohen në regjistrin qendror të objekteve të regjistruara ose të aprovuara në AUV (në varësi të kapacitetit prodhues).

✓ *Prodhimi i mjaltit*

- Aplikuesi, qoftë persona fizik apo juridik duhet të kenë minimum 30 koshere me bletë.

✓ *Aktivitetet jo-bujqësore në zona rurale*

- Të drejtën e aplikimit e kanë personat fizik dhe ata juridik.

Aktivitetet e pranueshme jo-bujqësore në zona rurale

- a) prodhimi dhe përpunimi produkteve nga lëkura;
- b) prodhimi dhe përpunimi i produkteve nga leshi;
- c) prodhimi dhe përpunimeve produkteve nga druri;
- d) prodhimi dhe përpunimi produkteve nga metali;
- e) prodhimi dhe përpunimi produkteve nga letra/karton;
- f) prodhimi dhe përpunimi nga plastika;
- g) prodhimi dhe përpunimi produkteve nga poçaria dhe qeramika;
- h) prodhimi dhe përpunimi i produkteve nga tekstili;
- i) prodhimi i humusit.

✓ *Rritja e shpezëve të fshatit*

- Të drejtën e aplikimit e kanë personat fizik dhe ata juridik.
- Aplikuesit, në momentin e aplikimit, duhet të dëshmojnë se kanë së paku 5 m² tokë për kokë pule ose rose dhe 15 m² tokë për kokë bibe ose pate.
- Në momentin e aplikimit duhet të kenë së paku:
 - 300 pula, dhe në fund të investimit duhet të kenë jo më pak se 1500 krerë;
 - 300 rosa, dhe në fund të investimit duhet të kenë jo më pak se 1500 krerë;
 - 100 pata, dhe në fund të investimit duhet të kenë jo më pak se 500 krerë;
 - 100 biba, dhe në fund të investimit duhet të kenë jo më pak se 500 krerë;
- Në rast të mbajtjes së kombinuar një patë ose një bibë është e barabartë me 3 pula ose tri rosa dhe duhet të arrihet numri ekuivalent me vlerat e lartpërmendura.

✓ **Kultivimi i peshkut**

- Të drejtën e aplikimit e kanë personat fizik dhe ata juridik;
- Të gjithë aplikuesit, para kërkesës për pagesën e fundit duhet të jenë të regjistruar si biznes dhe të licencuar për kultivim të peshkut nga MBPZHR;
- Për ndërtim/rinovim/zgjerim/të inkubatorit për riprodhimin e peshkut, mund të aplikojnë vetëm ata aplikues të cilët në vitin paraprak kanë shitur më shumë se 30 tonë peshk të freskët.

9. **Investimet e pranueshme të përbashkëta për masën**

- Ndërtim, zgjerim apo renovim i pronës së paluajtshme;
- Blerja e makinerive dhe pajisjeve të reja, duke përfshirë pajisjet kompjuterike, softuerin dhe pajisje tjera për digjitalizim;
- Investimet në prodhimin e energjisë së ripërtitëshme;
- Në kuadër të këtij investimi mbështetës, shitja e energjisë elektrike në rrjet lejohet për aq sa respektohet kufiri "vetëkonsum" (d.m.th. energjia elektrike e shitur në rrjet është e barabartë mesatarisht me energjinë elektrike të shpenzuar gjatë vitit). Kjo justifikohet me faktin se, meqenëse energjia elektrike nuk mund të ruhet, ajo nëse nuk harxhohet, duhet të lëshohet në rrjet; rrjeti i energjisë elektrike mund të konceptohet si një vend depozitimi për energjinë elektrike ku futet dhe tërhiqet gjatë vitit në sasi të ngjashme dhe me një ritëm të ndryshëm.
- Koncepti i "vetëkonsumit" duhet të kontrollohet në fazën në të cilën paraqitet/vlerësohet një projekt. Investimi konsiderohet i pranueshëm kur kapaciteti (teorik) i energjisë i impiantit të energjisë së ripërtitëshme ("investimi") nuk tejkalon 120% të konsumit mesatar prej 3 vjetësh të fermës.
- Shpenzimet për përgatitjen e planit të biznesit apo projekt - propozimit nuk mund ta tejkalojnë vlerën prej 3% të shpenzimeve të pranueshme; - Në rast të investimeve që parashohin ndërtim/zgjerim të objekteve, shpenzimet për arkitekt, inxhinier dhe licenca lejohen deri në vlerën 7% të shpenzimeve të pranueshme

9.1 **Investimet e pranueshme për sektor**

✓ **Grumbullimi dhe përpunimi produkteve jo drusore të pyllit, përfshirë bimët mjekësore dhe aromatike**

- Ndërtim/zgjerim/renovim i objektit;
- Blerja e pajisjeve për përpunimin, magazinimin, paketimin e produkteve të sektorit;
- Blerja e pajisjeve për larje, pastrim, ruajtje, klasifikim, etiketim;
- Blerja e pajisjeve për tharje, për ftohje, për ngrirje të thellë, etj;
- Blerja e rafteve për tharje;
- Blerja dhe vendosja e pajisjeve për prodhimin e energjisë së ripërtitëshme;
- Blerja e pajisjeve për IT, dhe digjitalizimi;
- Investime për pajisje për trajtimin e mbetjeve dhe trajtimin e ujit.

✓ **Zhvillimi i turizmit rural dhe agro - turizmi**

- Rindërtim dhe zgjerim i objektit ekzistues për ofrimin e shërbimeve të akomodimit, ambienteve për përgatitjen e ushqimit dhe pijeve;
- Blerja e pajisjeve dhe orendive për rregullim të brendshëm të objektit;
- Rregullimi i infrastrukturës turistike (parqe tematike ose argëtimi, fusha tenisi, pishina, shtigje rekreative, shtigje fitnesi, rrugë panoramike, shtigje për ciklizëm etj);
- Blerja dhe vendosja e pajisjeve për prodhimin e energjisë së ripërtëritshme;
- Blerja e pajisjeve për IT, dhe digjitalizim;
- Investime për trajtimin e mbetjeve të prodhimit dhe mbetjeve të ujit;
- Investimet në marketing.

✓ **Përpunimi i prodhimeve bujqësore në ekonomi familjare**

- Ndërtimi/rinovimi/zgjerimi i objekteve për prodhim, ruajtje dhe përpunim të prodhimeve;
- Ndërtimi/rinovimi/zgjerimi i objekteve për prodhim, ruajtje dhe përpunim të prodhimeve;
- Ndërtimi/rinovimi/zgjerimi i objekteve me pamje të përshtatur stilit të zonës rurale për përdorim si pika shitëse për prodhimet lokale (të përshkruhet në projekt-propozim);
- Investimet në makina dhe pajisje për përpunimin e mishit, qumështit (përfshirë njësitë mobile për përpunimin e qumështit), përpunimin e pemëve dhe perimeve, për pastrim, klasifikim, tharje, grumbullim, pasterizim, ruajtje, frigorifer me ftohje, me ngrirje, furra për pjekje të brumërave, përzierëse të ndryshme të brumërave, pajisje për prodhimin e rakisë, pajisje për mbushje për raki dhe verëra, prodhime të verës, etj;
- Investimet në blerjen e pajisjeve për matje, paketim dhe etiketim;
- Blerja dhe vendosja e pajisjeve për prodhimin e energjisë së ripërtëritshme;
- Pajisje për trajtimin e mbetjeve të prodhimit dhe mbetjeve të ujit;
- Blerja e pajisjeve për IT, dhe digjitalizim;
- Investimet në pajisje specifike, me qëllim të përmirësimit të sigurisë dhe cilësisë së ushqimit.

✓ **Prodhimi i mjaltit**

- Blerja e koshereve pa bletë;
- Blerja e makinerisë dhe pajisjeve për prodhimin dhe përpunimin e mjaltit;
- Rimorkio të specializuara për bartjen e koshereve, vetëm për aplikuesit me mbi 100 koshere;
- Investimet në pajisje për nxjerrjen e produkteve të bletës;
- Investimet në pajisje për kultivimin e mëmave;
- Ndërtimi/rinovimi/zgjerimi i dhomës së mjaltit, maksimumi 5,000 (pesëmijë) euro;
- Blerja e pajisjeve laboratorike për analizë të produkteve të bletëve;

- Blerja e linjave teknologjike për mbushje dhe paketim të mjaltit;
- Blerja dhe vendosja e pajisjeve për prodhimin e energjisë së ripërtëritshme;
- Investimet për përmirësimin e sigurisë së cilësisë së mjaltit;
- Blerja e pajisjeve për IT, dhe për digjitalizim;
- Investime për trajtimin e mbetjeve të prodhimit dhe mbetjeve të ujit;
- Investime në marketing;
- Të gjitha pajisjeve të linjës së vjeljes së mjaltit t'iu grafkohet numri identifikues i fermës (NIF i fermerit)

✓ *Aktivitetet jo-bujqësore në zona rurale*

- Ndërtim/zgjerim/renovim i objektit;
- Blerja e mjeteve dhe pajisjeve për kryerjen e veprimtarive jo-bujqësore;
- Blerja dhe vendosja e pajisjeve për prodhimin e energjisë së ripërtëritshme;
- Blerja dhe vendosja e pajisjeve për trajtimin e mbetjeve të prodhimit dhe të ujit.

✓ *Rritja e shpezëve të fshatit*

- Ndërtimi i stallës për mbajtjen e shpezëve;
- Investime në vendosjen e rrethojës për sipërfaqen në të cilën mbahen shpezët;
- Blerja e pajisjeve të nevojshme për rritjen e shpezëve për prodhimin e vezëve dhe mishit të pulave, bibave, patave dhe rosave;
- Inkubatorë të vegjël në përputhje me kapacitetin prodhues;
- Blerja dhe vendosja e pajisjeve për prodhimin e energjisë së ripërtëritshme;
- Investimet në pajisje për trajtimin e mbetjeve të prodhimit dhe të ujit.

✓ *Kultivimi i peshkut*

- Ndërtim/zgjerim/renovim të baseneve për kultivimin e peshkut;
- Ndërtim/zgjerim/renovim të inkubatorit për riprodhimin e peshkut;
- Investimet në arritjen e standardeve kombëtare të sigurisë së ushqimit;
- Blerja e pajisjeve të nevojshme për kultivimin dhe trajtimin e peshkut të ujërave të ëmbla;
- Blerja dhe vendosja e pajisjeve për prodhimin e energjisë së ripërtëritshme;
- Investimet në pajisje për trajtimin e mbetjeve të prodhimit dhe të ujit.

10. Shpenzimet e papranueshme

- Taksat, përfshirë tatimin mbi vlerën e shtuar (TVSH);
- Blerja, marrja me qira ose dhënia me qira e tokës dhe ndërtesave ekzistuese, pavarësisht nëse qiraja rezulton në transferimin e pronësisë tek qiramarrësi, përveç nëse parashikohet nga programi;
- Gjjobat, ndëshkimet financiare dhe shpenzimet e proceseve gjyqësore;
- Kostot e funksionimit, përveç rasteve të justifikuara siç duhet nga natyra e masës në programin ose në rast të forcës madhore ose rrethanave të jashtëzakonshme;
- Makineri dhe pajisje të përdorura;

- Tarifat bankare, kostot e garancive dhe ngarkesa të ngjashme;
- Kontributet në natyrë;
- Blerja e të drejtave të prodhimit bujqësor, kafshëve, bimëve njëvjeçare dhe mbjellja e tyre;
- Çdo kosto mirëmbajtjeje, amortizimi dhe qiraje, përveç rasteve kur justifikohet siç duhet nga natyra e masës në programin ose në rastin e forcës madhore ose rrethanave të jashtëzakonshme;
- Çdo shpenzim të kryer dhe çdo pagesë të bërë nga administrata publike në menaxhimin dhe zbatimin e ndihmës, përfshirë ato të strukturës menaxhuese dhe operative dhe në veçanti, shpenzimet e përgjithshme, qiratë dhe pagat e stafit të punësuar në aktivitetet e menaxhimit, zbatimit, monitorimit dhe kontrollit, përveç rasteve kur justifikohet siç duhet nga natyra e masës në programi.

11. Kriteret e përzgjedhjes

a) Kriteret e përzgjedhjes “Grumbullimi dhe përpunimi produkteve jodrusore të pyllit, përfshirë bimët mjekësore dhe aromatike”

	Kategoritë	Pikët	
1.	Përvoja e aplikuesit	Aplikuesi (ndërmarrja) ka përvojë 2 vite e më shumë (në grumbullim, përpunim të PJDP dhe BMA)	45
		Aplikuesi (ndërmarrja) ka përvojë më pak se 2 vite (në grumbullim, përpunim të PJDP dhe BMA)	40
2.	Vendi i investimit	Investimi në zona malore	10
3.	Siguria e ushqimit	Investimet në arritjen e standardeve kombëtare të sigurisë së ushqimit	15
4.	Punësimi	Investimi përfshin krijimin e vendeve të reja të punës në bazë të projekt propozimit/planit të biznesit	10
5.	Mbrojtja e mjedisit ¹⁸	Investimet në energjinë e ripërtëritshme	10
6.	Aplikuesi i ri ¹⁹	Aplikuesi është 40 vjeç ose më i ri	5
7.	Prodhimtaria organike	I certifikuar për prodhim organik	5
Gjithsej		100	

¹⁸ Investimet në prodhimin e energjisë së ripërtëritshme/mbrojtja e mjedisit dhe ndryshimi klimatik, nëse përfituesi ka paraparë investime në përdorimin e energjisë së ripërtëritshme dhe i fiton pikët për këtë qëllim, është i obliguar që këtë investim ta përdorë dhe ta mbajë aktiv për qëllimet që i ka paraparë në planin e biznesit. Nëse gjatë cilito kontroll nga zyrtarët e AZHB-së (para nënshkrimit të kontratës, ad –hoc ose ex-post), konstatohet se investimet në energji të ripërtëritshme nuk janë duke u përdorur siç parashihet në biznes plan, atëherë do të aplikohet neni 38.A i Ligjit Nr.04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural.

¹⁹ I pranueshëm është aplikuesi i cili deri në ditën e aplikimit nuk i ka mbushur 40 vjet

b) Kriteret e përzgjedhjes për nënmasën “Zhvillimi i turizmit rural/agroturizmi”

	Kategoritë	Pikët	
1.	<u>Përvoja e aplikuesit</u>		
	a) Përvoja e aplikuesit në turizëm rural (për personat fizik, të dëshmohet me NIF)	Aplikuesi (ka përvojë 2 vite e më shumë në ofrimin e shërbimeve të turizmit)	55
	b) Për biznese të dëshmohet me aktivitetin përkatës të biznesit	Aplikuesi (ka përvojë më pak se 2 vite në ofrimin e shërbimeve të turizmit)	50
2.	Vendi i investimit	Investimi në zona malore	10
3.	Aplikuesi i ri ²⁰	Aplikuesi është 40 vjeç ose më i ri	5
4.	Gjinia e fermerit	a). Femra/person fizik së paku 2 vite pronare e fermës ku zhvillohet aktiviteti i turizmit rural (të dëshmohet me NIF); b). Femra/person juridik së paku 2 vite pronare e biznesit për turizëm rural	5
5.	Mbrojtja e mjedisit ²¹	Investimet në energjinë e ripërtëritshme	10
6.	Punësimi	Investimi në krijimin e vendeve të reja të punës në bazë të projekt-propozimit/planit të biznesit	5
7.	Trashëgimia kulturore	Investimet në objekte të trashëgimisë kulturore	5
8.	Përkrahja nga GLV-të	Investimet që janë në linjë me SZHL të GLV-së përkatëse	5
	Gjithsej		100

²⁰ I pranueshëm është aplikuesi i cili deri në ditën e aplikimit nuk i ka mbushur 40 vjet

²¹ Investimet në prodhimin e energjisë së ripërtëritshme/mbrojtja e mjedisit dhe ndryshimi klimatik, nëse përfituesi ka paraparë investime në përdorimin e energjisë së ripërtëritshme dhe i fiton pikët për këtë qëllim, është i obliguar që këtë investim ta përdorë dhe ta mbajë aktiv për qëllimet që i ka paraparë në planin e biznesit. Nëse gjatë cilito nga zyrtarët e AZHB-së (para nënshkrimit të kontratës, ad –hoc ose ex-post), konstatohet se investimet në energji të ripërtëritshme nuk janë duke u përdorur siç parashihet në biznes plan, atëherë do të aplikohet neni 38.A i Ligjit Nr.04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr.03/L098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural.

c) Kriteret e përzgjedhjes për nënmasën “Përpunimi i prodhimeve bujqësore në ekonominë familjare”

	Kategoritë	Pikët	
1.	Madhësia e fermës	> 1 ha tokë bujqësore (toka në emër aplikuesit)	50
		≤ 1 ha tokë bujqësore (toka në emër aplikuesit)	45
		3 e më shumë lopë qumështore ose 15 dele ose 15 dhi (në ekonominë familjare në emër të aplikuesit)	50
		Më pak se 3 lopë qumështore ose 15 dele ose 15 dhi (në ekonominë familjare në emër të aplikuesit)	45
2.	Siguria e ushqimit	Investimet në arritjen e standardeve kombëtare të sigurisë së ushqimit	15
3.	Mbrojtja e mjedisit ²²	Investimet në energjinë e ripërtëritshme	15
4.	Punësimi	Investimi në krijimin e vendeve të reja të punës në bazë të planit të biznesit/projekt propozimit	5
5.	Vendi i investimit	Investimi në zona malore	5
6.	Gjinia e fermerit	Aplikuesi femër	5
7.	Aplikuesi i ri ²³	Aplikuesi është 40 vjeç ose më i ri	5
	Gjithsej		100

²² Investimet në prodhimin e energjisë së ripërtëritshme/mbrojtja e mjedisit dhe ndryshimi klimatik, nëse përfituesi ka paraparë investime në përdorimin e energjisë së ripërtëritshme dhe i fiton pikët për këtë qëllim, është i obliguar që këtë investim ta përdorë dhe ta mbajë aktiv për qëllimet që i ka paraparë në planin e biznesit. Nëse gjatë cilito kontroll nga zyrtarët e AZHB-së (para nënshkrimit të kontratës, ad –hoc ose ex-post), konstatohet se investimet në energji të ripërtëritshme nuk janë duke u përdorur siç parashihet në biznes plan, atëherë do të aplikohet neni 38.A i Ligjit Nr.04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural.

²³ I pranueshëm është aplikuesi i cili deri në ditën e aplikimit nuk i ka mbushur 40 vjet.

d) Kriteret e përzgjedhjes për nënmasën “Prodhimi i mjaltit”

Kategoritë			Pikët	
1.	Madhësia e fermës në momentin e aplikimit	Numri i koshereve	30 - 60	55
			61 - 150	50
			>150	45
2.	Aplikuesi është i regjistruar si biznes (me kod të bletarisë)		5	
3.	Adresa/vendbanimi i aplikuesit	Investimi është në zonë malore	5	
4.	Mbrojtja e mjedisit ²⁴	Investimet në energjinë e ripërtëritshme	10	
5.	Siguria e ushqimit	Investimet në arritjen e standardeve kombëtare të sigurisë së ushqimit	10	
6.	Punësimi	Investimi përfshin krijimin e vendeve të reja të punës në bazë të projekt-propozimit/planit të biznesit	5	
7.	Gjinia e fermerit ²⁵	a) Femër/person fizik së paku 2 vite pronare e fermës ku zhvillohet aktiviteti i “Prodhimtaria e mjaltit” (të dëshkohet me NIF); b) Femër/person juridik së paku 2 vite pronare e biznesit “Prodhimtaria e mjaltit”	5	
8.	Aplikuesi i ri ²⁶	Aplikuesi është 40 vjeç ose më i ri	5	
Gjithsej			100	

²⁴ Investimet në prodhimin e energjisë së ripërtëritshme/mbrojtja e mjedisit dhe ndryshimi klimatik, nëse përfituesi ka paraparë investime në përdorimin e energjisë së ripërtëritshme dhe i fiton pikët për këtë qëllim, është i obliguar që këtë investim ta përdorë dhe ta mbajë aktiv për qëllimet që i ka paraparë në planin e biznesit. Nëse gjatë cilitdo kontroll nga zyrtarët e AZHB-së (para nënshkrimit të kontratës, ad-hoc ose ex-post), konstatohet se investimet në energji të ripërtëritshme nuk janë duke u përdorur siç parashihet në biznes plan, atëherë do të aplikohet neni 38.A i Ligji Nr.04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural.

²⁵ Gjinia e fermerit, aplikuesi do t'i merr pikët e këtij kriteri nëse ferma (bletishta) ose biznesi i aktivitetit përkatës (prodhimi i mjaltës), është në pronësi të saj në 2 (dy) vitet e fundit. Krijimi i Kushteve artificiale për të marrë pikë paraqet mashtrim dhe do të ndëshkohet sipas nenit 38.A, nënparagrafit, 1.2.3 të Ligjit Nr.04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural.

²⁶ I pranueshëm është aplikuesi i cili deri në ditën e aplikimit nuk i ka mbushur 40 vjet

e) Kriteret e përzgjedhjes për nënmasën “Aktivitete jo-bujqësore në zona rurale”

Kategoritë		Pikët	
1.	Aplikuesi i ri ²⁷	Aplikuesi është 40 vjeç ose më i ri	45
		Aplikuesi është mbi 40 vjeç	35
2.	Përvoja aplikantit	Aplikuesi ka së paku 2 vjet përvojë në aktivitetin për të cilën aplikon (të jetë i regjistruar si biznes për veprimtarinë e caktuar);	15
3.	Vendi i investimit	Investimi është në zonë malore	15
4.	Punësimi	Investimi përfshin krijimin e vendeve të reja të punës në bazë të projekt-propozimit/planit të biznesit	10
5.	Mbrojtja e mjedisit ²⁸	Investimet në energjinë e ripërtëritshme	10
6.	Gjinia e fermerit	Aplikuesi femër	5
Gjithsej			100

²⁷ I pranueshëm është aplikuesi i cili deri në ditën e aplikimit nuk i ka mbushur 40 vjet

²⁸ Investimet në prodhimin e energjisë së ripërtëritshme/mbrojtja e mjedisit dhe ndryshimi klimatik, nëse përfutuesi ka paraparë investime në përdorimin e energjisë së ripërtëritshme dhe i fiton pikët për këtë qëllim, është i obliguar që këtë investim ta përdorë dhe ta mbajë aktiv për qëllimet që i ka paraparë në planin e biznesit. Nëse gjatë cilito kontroll nga zyrtarët e AZHB-së (para nënshkrimit të kontratës, ad-hoc ose ex-post), konstatohet që investimet në energji të ripërtëritshme nuk janë duke u përdorur siç parashihet në biznes plan atëherë do të aplikohet neni 38.A i Ligjit Nr.04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural

f) Kriteret e përzgjedhjes për nënmasën “Rritja e shpezëve të fshatit”

Kategoritë		Pikët	
1.	Përvoja e aplikuesit para aplikimit	≥ 500 pula ose rosa (ose gjithsej më shumë se 500 krerë)	55
		≥ 200 pata ose biba (ose gjithsej më shumë se 200 krerë)	
		< 500 pula ose rosa (ose gjithsej më pak se 500 krerë)	50
		< 200 pata ose biba (ose gjithsej më pak se 200 krerë)	
2.	Gjinia e fermerit	Aplikuesi femër	10
3.	Aplikuesi i ri ²⁹	Aplikuesi është 40 vjeç ose më i ri/re	15
4.	Vendi i investimit	Investimi është në zonë malore;	20
Gjithsej			100

g) Kriteret e përzgjedhjes për nënmasën “Kultivimi i peshkut”

Kategoritë		Pikët	
1.	Kapaciteti prodhues Për fillestarë, kapaciteti pas investimit (në biznes plan)	≥ 3 t/vit - < 10 t/vit	45
		≥ 10 t/vit - < 30 t/vit	40
		≥ 30 t/vit	35
2.	Përvoja e aplikuesit në akuakulturë	Aplikuesi është i licencuar nga MBPZHR-ja	20
		Aplikuesi ka marrë pagesa direkte për akuakulturë në vitin paraprak, por nuk është i licencuar;	15
		Aplikuesi është fillestar	10
3.	Aplikuesi i ri ³⁰	Aplikuesi është 40 vjeç ose më i ri/re	5
4.	Vendi i investimit	Investimi është në zonë malore	10
5.	Punësimi	Investimi në krijimin e vendeve të reja të punës në bazë të projekt- propozimit/ planit të biznesit	10
6.	Mbrojtja e mjedisit ³¹	Investimet në energjinë e ripërtëritshme	10
Gjithsej			100

²⁹ I pranueshëm është aplikuesi i cili deri në ditën e aplikimit nuk i ka mbushur 40 vjet

³⁰ I pranueshëm është aplikuesi i cili deri në ditën e aplikimit nuk i ka mbushur 40 vjet

³¹ Investimet në prodhimin e energjisë së ripërtëritshme/mbrojtja e mjedisit dhe ndryshimi klimatik, nëse përfutuesi ka paraparë investime në përdorimin e energjisë së ripërtëritshme dhe i fiton pikët për këtë qëllim, është i obliguar që këtë investim ta përdorë dhe ta mbajë aktiv për qëllimet që i ka paraparë në planin e biznesit. Nëse gjatë cilido kontroll nga zyrtarët e AZHB-së (para nënshkrimit të kontratës, ad hoc ose ex-post), konstatohet se investimet në energji të ripërtëritshme nuk janë duke u përdorur siç parashihet në biznes plan, atëherë do të aplikohet neni 38.A i Ligjit Nr.04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit Nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural

12. Shkalla e përkrahjes publike

Vlera minimale e pranueshme për projekt për të gjitha nënmasat: **15,000** euro
Përkrahja publike është 60% e shpenzimeve të pranueshme të investimit.

Vlera maksimale e shpenzimeve të pranueshme për projekt sipas nënmasave:

- 7.1 Grumbullimi, përpunimi dhe promovimi i produkteve jodrusore të pyllit: **100,000** euro;
7.2 Zhvillimi dhe promovimi i turizmit rural:..... **100,000** euro;
7.3 Përpunimi i prodhimeve bujqësore në ekonomi familjare..... **50,000** euro;
7.4 Prodhimi i mjaltit:.....**30,000** euro;
7.5 Aktivitete jo-bujqësore në zona rurale:.....**30,000** euro;
a) Përpunimi i leshit – vlera e projektit:.....**100,000** euro;
b) Prodhimi i humusit - vlera e projektit:.....**50,000** euro;
7.6 Rritja e shpezëve të fshatit:.....**30,000** euro;
7.7 Kultivimi i peshkut:.....**100,000** euro.

13. Buxheti

		Buxheti	%
7.1	Grumbullimi dhe përpunimi i produkteve jodrusore të pyllit përfshirë bimët mjeksore dhe aromatike	600,000.00	8.33
7.2	Zhvillimin e turizmit rural dhe agro – turizmi	3,500,000.00	48.61
7.3	Përpunimi i prodhimeve bujqësore në ekonomi familjare	700,000.00	9.72
7.4	Prodhimi i mjaltit	500,000.00	6.94
7.5	Aktivitetet jo-bujqësore në zona rurale	500,000.00	6.94
a)	Përpunimi i leshit të deleve	400,000.00	5.56
b)	Prodhimi i humusit	200,000.00	2.78
7.6	Rritja e shpezëve të fshatit	300,000.00	4.17
7.7	Kultivimi i peshkut	500,000.00	6.94
	Totali i Buxhetit	7,200,000.00	100.00

- Në një thirrje publike mund të aplikohet vetëm për një projekt;
- Brenda kësaj mase, aplikuesi mund të aplikojë për vetëm një nënmasë;
- Numri i përgjithshëm i projekteve të mbështetura në këtë masë, për këtë periudhë programi, është i kufizuar në tre projekte
- Aplikuesi mund të aplikojë për mbështetje të re vetëm pas vendimit përfundimtar për pagesë, refuzimin ose përfundimin e projektit të kontraktuar, brenda kësaj mase.

14. Treguesit

1. Treguesit e nënmasës “Zhvillimi i turizimit rural dhe agro-turizmi”	
TREGUESIT	CAQET
Numri i përgjithshëm i projekteve të mbështetura	
Numri i përgjithshëm i objekteve:	
• Renovuar	
• Rindërtuar / zgjeruar	
Numri shtretëreve të regjistruar për akomodim	
Numri i përfituesve të regjistruar si biznes	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në energjinë e ripërtëritshme	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në trajtimin e mbetjeve dhe ujërave	
Numri i vendeve të reja të punës	
Shuma totale e investimeve të projekteve të mbështetura	

2. Treguesit e nënmasës “Grumbullimi dhe përpunimi produkteve jodrusore të pyllit, përfshirë bimët mjeksore dhe aromatike”	
TREGUESIT	CAQET
Numri i përgjithshëm i projekteve të mbështetura	
Numri i përgjithshëm i objekteve:	
• Ndërtuara	
• Renovuara	
• Të pajisura	
• Ndërtuar/rindërtuar dhe të pajisura	
Numri i projekteve të mbështetura që janë modernizuar (aprovuar/regjistruar në AUV)	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në energjinë e ripërtëritshme	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në trajtimin e mbetjeve dhe ujërave	
Numri i vendeve të reja të punës	
Shuma totale e investimeve të projekteve të mbështetura	

3. Treguesit e nënmasës “Përpunimi i produkteve në ekonominë familjare”	
TREGUESIT	CAQET
Numri i përgjithshëm i projekteve të mbështetura	
Numri i përgjithshëm i objekteve:	
• Ndërtuara	
• Rindërtuara	
• Të pajisura	
• Ndërtuar/rindërtuar dhe të pajisura	
Numri i projekteve të mbështetura që janë modernizuar (aprovuar/regjistruar në AUV)	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në energjinë e ripërtëritshme	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në trajtimin e mbetjeve dhe ujërave	
Numri i vendeve të reja të punës	
Shuma totale e investimeve të projekteve të mbështetura	

4. Treguesit e nënmasës "Prodhimi i mjaltit"

TREGUESIT	CAQET
Numri i përgjithshëm i projekteve të mbështetura	
Numri i përgjithshëm i objekteve:	
• Ndërtuara	
• Renovuara	
• Të pajisura	
• Ndërtuar/rindërtuar dhe të pajisura	
Numri i ngritur i koshereve	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në energjinë e ripërtëritshme	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në trajtimin e mbetjeve dhe ujërave	
Numri i vendeve të reja të punës	
Shuma totale e investimeve të projekteve të mbështetura	

Treguesit e nënmasës "Aktivitete jo-bujqësore në zona rurale "

TREGUESIT	CAQET
Numri i përgjithshëm i projekteve të mbështetura	
Numri i përgjithshëm i objekteve:	
• Ndërtuara	
• Rindërtuar	
• Të pajisura	
• Ndërtuar, rindërtuar dhe të pajisura	
Numri i bizneseve jo-bujqësore të regjistruara në zona rurale	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në energjinë e ripërtëritshme	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në trajtimin e mbetjeve dhe ujërave	
Numri i vendeve të reja të punës	
Shuma totale e investimeve të projekteve të mbështetura	

Treguesit e nënmasës "Rritja e shpezëve të fshatit"

TREGUESIT	CAQET
Numri i përgjithshëm i projekteve të mbështetura:	
Numri i përgjithshëm i objekteve:	
• Ndërtuara	
• Rindërtuar	
• Të pajisura	
• Ndërtuar/ renovuar dhe të pajisura	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në energjinë e ripërtrishme	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në trajtimin e mbetjeve dhe ujërave	
Numri i vendeve të reja të punës	
Shuma totale e investimeve të projekteve të mbështetura	

Treguesit e nënmasës “Akuakultura /Kultivimi i peshkut ”	
TREGUESIT	CAQET
Numri i përgjithshëm i projekteve të mbështetura	
Numri i përgjithshëm i objekteve:	
• Ndërtuara	
• Rindërtuar	
• Të pajisura	
• Ndërtuar/rindërtuar dhe të pajisura	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në energjinë e ripërtëritshme	
Numri i përfituesve që kanë bërë investime në trajtimin e mbetjeve dhe ujërave	
Numri i vendeve të reja të punës	
Shuma totale e investimeve të projekteve të mbështetura	

15. Procedurat administrative

Kjo masë do të zbatohet nga Agjencia për Zhvillimin e Bujqësisë (AZHB). Procedurat administrative të detajuara do të paraqiten në Udhëzimin Administrativ i cili miratohet nga Ministri i Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural. Aplikacioni duhet të përmbajë të gjitha dokumentet, të radhitura sipas Listës së dokumenteve të kërkuara, aplikacioni me dokumente të kompletuara duhet të dorëzohet në afatin e caktuar.

16. Afati i zbatimit

Afati i zbatimit të projekteve të kësaj mase është 90 ditë nga dita e nënshkrimit të kontratës me AZHB në, përveç për nën-masën Akuakultura/kultivimi i peshkut - në të cilën afati i zbatimit të projektit është 10 muaj (300 ditë) me mundësi vazhdimi në përputhje me legjislacionin në fuqi. Pas periudhës prej 90 ditëve, respektivisht 300 ditëve, përfituesi ka edhe 15 ditë shtesë për përgatitjen e dokumentacionit dhe paraqitjen e kërkesës për pagesë. AZHB mund të zgjasë afatin e zbatimit për më së shumti 30 ditë, nëse ka arsye të qëndrueshme për këtë, siç janë kushtet e papërshtatshme klimatike, sjellja e ndonjë makinerie specifike prej ndonjë vendi tjetër.

17. Shtrirja gjeografike e masës

Kjo masë aplikohet në të gjitha zonat rurale të Republikës së Kosovës.

MASA 5: PËRGATITJA, ZBATIMI I STRATEGJIVE TË ZHVILLIMIT LOKAL - QASJA LEADER

1. Baza Ligjore

- Ligji nr.03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural;
- Ligji nr. 04/L-090 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit nr. 03/L-098 për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural
- Ligji nr. 08/L-066 mbi Ndarjet Buxhetore për Buxhetin e Republikës së Kosovës për vitin 2022.

2. Arsyeshmëria

LEADER është pjesë e politikës së zhvillimit rural të BE-së, që ndihmon në ngritjen e kapaciteteve dhe përvojës në zbatimin e politikave të BE -së të zhvillimit rural, gjithashtu kjo ndihmon vendet candidate në përgatitjen për anëtarësimin në BE.

Qasja LEADER ka për qëllim zhvillimin e komunitetit, duke kontribuar në përmirësimet ekonomike, sociale, kulturore dhe mjedisore të zonave lokale, duke angazhuar një numër të gjerë partnerësh privat dhe publik multi-sektorial, gjithnjë duke marrë parasysh burimet e komunitetit në nivelin lokal.

Qëllimi kryesor i GLV-ve është që të kontribuojnë në zhvillimin ekonomik të zonave rurale, duke i ofruar përkrahje komunitetit rural për përgatitjen dhe zbatimin e strategjive zhvillimore në bashkëpunim të ngushtë me komunitetin lokal.

Në periudhën 2007-2009, me iniciativën e MBPZHR-së, janë themeluar 30 Grupe Lokale të Veprimit (GLV) - të cilat kanë mbuluar të gjithë zonën rurale të vendit në Kosovë. GLV-të në Kosovë kanë qenë të organizuar mbi bazën e komunave, në këtë mënyrë secilës komunë i korrespondon një GLV. GLV-të kanë qenë të regjistruar si organizata joqeveritare (OJQ) në përputhje me legjislacionin e Kosovës. Gjatë viteve (2010 -2013) GLV-të kanë zbatuar/ implementuar projekte të ndryshme për të mirën e komuniteteve të tyre me mbështetje financiare nga MBPZHR-ja, komunat dhe organizatat e tjera donatore. Në mënyrë që të lehtësohet promovimi, komunikimi dhe shpërndarja e informacionit midis GLV-ve dhe akterëve të tjerë rural, është themeluar edhe Rrjeti i Zhvillimit Rural (RrZhR). RrZhR është duke funksionuar si një platformë diskutimi.

Gjatë pjesës së dytë të vitit 2014, është realizuar aktiviteti “Ndihmesa teknike për GLV-të e mundshme”, në formë të thirrjes për prezantime të Strategjive Zhvillimore Lokale (SZhL). Janë paraqitur 12 GLV-të dhe RrZhR-ja të cilët kanë përgatitur Strategjitë e Zhvillimit Rural. Komisioni përzgjedhës ka bërë vlerësim të thuktë të 12 SZhL-ve të parashtruara. Vlerësimi është bërë në bazë të kriterëve të pranueshmërisë dhe të përzgjedhjes, të identifikuar paraprakisht.

12 GLV-ve dhe RrZhR-se së GLV-ve u janë aprovuar Strategjitë e Zhvillimit Rural, dhe këto 12 kanë qenë GLV të aprovuara.

Gjatë periudhës 2015–2020, GLV-të e aprovuara janë mbështetur nga MBPZHR-ja me mjete financiare për kryerjen e aktiviteteve të tyre. Mirëpo shpesh me probleme për shkak të mos kuptuarit së “Qasjes LEADER”.

3. Objektiv i përgjithshëm

Masa 5 - Zbatimi Strategjive të zhvillimit lokal - "Qasja LEADER" si objektiv kryesor e ka përkrahjen e ngritjes së kapaciteteve të GLV-ve të përzgjedhura, anëtarëve të GLV-ve dhe banorëve rural, me qëllim të shtimit të shkathhtësive të tyre në fushën e demokracisë dhe zhvillimit lokal.

3.1 Objektivat specifike

- ✓ Përmirësimi i kapitalit social dhe qeverisjes vendore duke krijuar një partneritet privato-publik (GLV-të, Grupet Lokale të Veprimit), i cili krijon dhe zbaton strategjitë e zhvillimit lokal;
- ✓ Animi i territorit dhe ngritja e kapaciteteve të popullatës lokale dhe Grupeve Lokale të Veprimit;
- ✓ Kontributi në ekonominë rurale, turizmin rural, forcimin e jetës kulturore dhe sociale të komunitetit, përmirësimi i zonave publike në zonat rurale, përmirësimi i standardeve mjedisore në zonat e GLV-ve si temat kryesore për strategjitë e zhvillimit lokal;
- ✓ Rrjetëzimi me GLV-të e tjera, shkëmbimi i praktikave më të mira, shpërndarja e programeve IPARD dhe mësimi i qasjeve të reja për zhvillimin rural në nivel kombëtar, si me vendet kandidatë ashtu edhe me shtetet anëtare;
- ✓ Funksionalizimi i GLV-ve të përzgjedhura sipas "Qasjes LEADER";
- ✓ Ndërtimi i kapaciteteve të GLV-ve të përzgjedhura dhe RRZHR-së.

4. Lidhjet me masat e tjera në program të PZHR-së

Kjo masë është e lidhur me Masën 9- "Asistenca Teknike". Asistenca Teknike mbështetë GLV-të e mundshme që të jenë të gatshme të aplikojnë për masën "Qasja LEADER". Gjithashtu edhe Rrjetëzimi i GLV-ve mbështetet nga masa e Asistencës Teknike të IPARD.

5. Përfituesit

Grupet Lokale të Veprimit të zgjedhura dhe të kontraktuara nga Agjencioni për Zhvillimin e Bujqësisë.

6. Zbatimi i “Qasjes LEADER”

“Qasja LEADER” në nivel programi duhet të përmbajë të paktën elementet e mëposhtme:

- a) Hartimin dhe zbatimin e strategjisë së bazuar në ndërveprimin ndërmjet akterëve dhe projekteve të sektorëve të ndryshëm të ekonomisë lokale;
- b) Strategjinë e zhvillimit lokal e bazuar në zonë mirë të definuar/përcaktuar;
- c) Partneritetin Publiko-Privat tek Grupet Lokale të Veprimit;
- d) Qasjen për vendimmarrje nga poshtë-lart për grupet lokale të veprimit në lidhje me zbatimin e Strategjive të Zhvillimit Lokal;
- (e) Rrjetëzimin e partneriteteve lokale;
- (f) Zbatimin e qasjeve inovatore.

Grupet Lokale të Veprimit (GLV-të) zbatojnë Strategji të Zhvillimit Lokal (SZHL), e cila mund të përfshijë një ose më shumë nga gjashtë temat prioritare të mëposhtme:

- Ekonomia rurale: zhvillimi i zinxhirëve të shkurtër të furnizimit dhe produkteve me vlerë të shtuar, duke përfshirë produkte cilësore, zeje dhe aktivitete të tjera për të diversifikuar ekonominë rurale;
- Turizmi rural: zhvillimi i produkteve të turizmit rural bazuar në përdorimin e burimeve lokale, natyrore dhe kulturore;
- Komuniteti: inkurajimi i jetës kulturore dhe sociale të komunitetit dhe mbështetja e organizatave kolektive lokale, shoqatave dhe organizatave joqeveritare;
- Hapësirat publike: përmirësimi i hapësirës publike në fshatra;
- Mjedisi: përmirësimi i standardeve mjedisore në zonat e GLV-ve dhe promovimi i përdorimit të energjisë së rinovueshme nga komuniteti lokal;
- Rrjetëzimi: rrjetëzimi i GLV-ve, shkëmbimi i praktikave më të mira, shpërndarja e programeve IPARD dhe mësimi i qasjeve të reja për zhvillimin rural.

Zbatimi i Strategjisë së Zhvillimit Lokal përfshin: aktivitetet e animimit dhe ngritjes së kapaciteteve, projektet e vogla dhe kostot rrjedhëse për GLV-në. Aktivitetet duhet të lidhen me temat prioritare të përzgjedhura më sipër.

7. Grupet lokale të veprimit duhet të plotësojnë kushtet e mëposhtme

- Duhet të propozojnë një strategji të integruar të zhvillimit lokal, bazuar në karakteristikat e LEADER-it, siç përcaktohet në pikën 6 prej (a) deri (f);
- Duhet të demonstrojnë aftësinë për të përcaktuar dhe zbatuar një Strategji të Zhvillimit Lokal (SZHL) për zonën;
- Grupi lokal i veprimit duhet të ketë një formë ligjore (p.sh. shoqatë);
- Aftësia për të menaxhuar fondet publike: Organi qeverisës duhet të sigurojë që GLV-të të zgjedhin një menaxher administrativ, financiar i cili do të jetë në gjendje të menaxhojë fondet publike dhe të sigurojë funksionimin e kënaqshëm të partneritetit.

8. Kërkesat për GLV-të në zonat që duhet të përfshihen nga SZHL-të e tyre

- Zona e GLV-së duhet të jetë koherente dhe të sigurojë masë kritike të mjaftueshme sa i përket burimeve njerëzore, financiare dhe ekonomike për të mbështetur një strategji të zhvillimit të qëndrueshëm;
- Popullsia e secilës zonë duhet, si rregull, të jetë jo më pak se 10,000 banorë dhe jo më shumë se 150,000 banorë, duke përfshirë vendbanimet me një popullsi më të vogël se 25,000 banorë;
- I njëjti lokacion nuk duhet t'i përkasë më shumë se një GLV-je, që do të thotë “një partneritet, një strategji dhe një territor”;

9. Përmbajtja minimale e Strategjisë së Zhvillimit Lokal (SZHL)

- Përkufizimi i Zonës/territorit të GLV-së duhet të jetë koherent/kompakt dhe të ofrojë masë/sasi të mjaftueshme të burimeve njerëzore, financiare dhe ekonomike për të mbështetur zbatimin e Strategjisë së Zhvillimit Lokal.
- Analiza e nevojave të zhvillimit dhe potencialit të zonës, duke përfshirë një analizë të pikave të forta, të dobëta, mundësive dhe kërcënimeve (SWOT); GLV-të duhet të marrin në konsideratë jo vetëm statistikën, por edhe pikëpamjet e akterëve/palëve lokale.
- Përshkrimi i strategjisë dhe objektivave të saj; GLV-të përcaktojnë vizionin dhe objektivat në përputhje me temat prioritare PZHR 2022-2028.
- Përshkrimi i procesit të përfshirjes së komunitetit në përgatitjen e strategjisë, strukturën e partneritetit dhe rregullat e brendshme të vendimmarrjes.
- Plani i veprimt/aktiviteteve të SZHL-së. Të gjitha veprimet/aktivitetet e propozuara duhet të jenë të lidhura me temat e zgjedhura me prioritet. Plani i veprimt/aktiviteteve më vonë do të përkthehet në plane vjetore të hollësishme.
- Plani financiar me një buxhet tregues/orientues për periudhën e kohëzgjatjes së SZHL-së i ndarë në: shpenzime operative ose të funksionimit të GLV-së, animacionin / ndërtimin e kapaciteteve dhe për projekte të vogla.

10. Aktiviteti i pranueshëm

- ✓ Përgatitja e Strategjive të Zhvillimit Lokal të GLV-ve.

11. Lista e shpenzimeve të pranueshme

- ✓ **Punëtori dhe ngjarje informative për nxitjen e pjesëmarrjes aktive të popullsisë rurale në procesin e zhvillimit lokal**
 - Shërbimet e ekspertëve;
 - Përkthimi i dokumenteve dhe interpretimit;
 - Qeraja e objekteve dhe pajisjeve;
 - Qeraja e sallës për ngjarje;
 - Furnizim me ushqim për pjesëmarrësit;
 - Tarifat, kostot e regjistrimit;
 - Blerja e materialeve;
 - Shpenzimet e udhëtimit;

- ✓ **Përgatitja/përpunimi dhe shpërndarja e materialeve informuese të nevojshme për përgatitjen, publicitetin e strategjive lokale të zhvillimit;**
 - Publiciteti, publikimet, broshurat, fletëpalosjet;

12. Procedura për përzgjedhjen e Grupeve Lokale të Veprimit

Thirrja (et) për të zgjedhur GLV-të duhet të jenë të hapura për të gjitha zonat rurale dhe të sigurojnë konkurrencë midis grupeve lokale të veprimit që të paraqesin Strategjitë e Zhvillimit Lokal.

13. Procedura e përzgjedhjes përbëhet nga dy faza

- a) Kontrolli i pranueshmërisë së GLV-ve nga Agjencioni i Zhvillimit të Bujqësisë; (GLV-të të themeluar aplikojnë për fonde për përgatitjen e SZHL-ve të tyre, me dokumentet e kërkuara)
- b) Vlerësimi i SZHL-ve të GLV-ve të pranueshme sipas kriterëve të përzgjedhjes nga Komiteti Vlerësimit.
Komiteti i Vlerësimit përbëhet nga përfaqësues nga Autoriteti Menaxhues dhe aktorë të tjerë relevantë rural dhe OJQ që merren me zhvillimin rural. Anëtarët e Komitetit të Vlerësimit do të emërohen nga Ministri ose një zyrtar i lartë, pas propozimit nga Autoriteti Menaxhues.

14. Kriteret e pranueshmërisë për përgatitjen e SZHL

Territori:

- a) Territore nga zonat rurale me koherencë/kompaktësi të mjaftueshme dhe me një masë të caktuar të popullatës prej 10,000 - 150,000 banorë, përfshirë edhe vendbanimet me një popullsi më të vogël se 25,000 banorë. Devijimi nga kjo rregull është e mundshme me një arsyeshmëri meritore dhe e cila do të duhet shpjeguar në program.

- b) Një komunë/vendbanim i përket vetëm një GLV-je. Asnjë mbivendosje nuk lejohet; që do të thotë 'një partneritet, një strategji, një territor'.

Forma ligjore:

- c) GLV-të duhet të jenë të regjistruar zyrtarisht si person juridik (d.m.th. shoqatë, fondacion, OJQ) bazuar në aktet ligjore relevante; në përputhje me legjislacionin kombëtar, ajo (GLV-ja) mund të regjistrohet si organizatë, statuti i së cilës garanton funksionimin e kënaqshëm të partneritetit dhe aftësinë për të menaxhuar/administruar fondet publike.

Partneriteti:

- d) Në nivelin e vendimmarrjes, partnerët ekonomikë dhe social, si dhe përfaqësues të tjerë të shoqërisë civile, të tillë si fermerë, gra rurale, të rinj dhe shoqatat e tyre, duhet të përbëjnë më shumë se 50% të partneritetit. Për më tepër, minimum 20% do të jenë përfaqësues të autoriteteve lokale. Sidoqoftë, siç përcaktohet në përputhje me rregullat kombëtare, autoritetet publike do të përfaqësojnë më pak se 50% të të drejtave të votimit;
- e) 10% e pjesëmarrjes së grave dhe/ose të rinjve për të siguruar diversitetin e moshës dhe barazinë gjinore
- f) Anëtarët e organeve vendimmarrëse të GLV-së duhet të jenë banorë rezident ose që veprojnë në zonën e mbuluar nga Strategjia e Zhvillimit Lokal;
- g) GLV-ja duhet të propozojë një Strategji të Zhvillimit Lokal të integruar, që përfshin të paktën elemente minimale dhe tema prioritare siç specifikohet në Programin e Zhvillimit Rural.

15. Kriteret e përzgjedhjes së SZHL-ve

Mund të përdoren kriteret e mëposhtme të përzgjedhjes:

- Cilësia e partneritetit, është rregull e përfaqësimit për menaxhim dhe vendimmarrje, duke e shmangur konfliktin e interesit, përfshirë pjesëmarrjen e të rinjve dhe grave;
- Koherenca e territorit të GLV-ve dhe sasi e mjaftueshme e burimeve njerëzore, financiare dhe ekonomike;
- Cilësia e logjikës së ndërhyrjes së Strategjisë (përfshirë analizën SWOT etj.);
- Koherenca e veprimeve të propozuara me analizën SWOT dhe temat prioritare të PBZHR-së ;
- Përfshirja e palëve të interesit në përgatitjen e Strategjisë së Zhvillimit Lokal;
- Aftësia e GLV-së për të menaxhuar zbatimin e SZHL-së;
- Projektet e mbështetura nga burime të tjera (jo nga Programi BZHR) duhet të konsiderohen si vlerë e shtuar, megjithatë financimi i dyfishtë duhet të shmanget.

16. Intensiteti i ndihmës dhe niveli i kontributit

Intensiteti i mbështetjes, i shprehur si pjesë e mbështetjes publike në shpenzime të pranueshme është 100% për përgatitjen e SZHL të GLV-ve.

GLV-të duhet të bëjnë kërkesën për paradhënie prej 80% dhe kërkesën për pagesë pas dorëzimit të SZHL-së prej 20%.

17. Buxheti

Masa 5	Zbatimi i Strategjive të Zhvillimit Lokal - "Qasja Leader"	Buxheti	%
	Numri i GLV -ve që aplikojnë *	20	
	Buxheti për një GLV	10,000.00	5
	Totali i buxhetit	200,000.00	100

Numri i GLV -ve që aplikojnë *

Numri i GLV-ve që aplikojnë për përgatitjen e SZHL-ve parashikim 20, nëse aplikojnë më shumë atëherë buxheti ndahet për numrin e GLV-ve që kanë aplikuar.

18. Treguesit

Indikatorët	Caqet
○ Numri i GLV-ve që veprojnë në zonat rurale	
○ Numri i popullatës së mbuluar nga aktivitetet e GLV-ve;	
○ Numri i Strategjive Lokale të Zhvillimit të aprovuara	

19. Procedura administrative

- Agjencioni për Zhvillimin e Bujqësisë publikon thirrje dhe bën përzgjedhjen e Grupeve Lokale të Veprimit, bazuar në kontrollin administrativ të pranueshmërisë.
- Kontrata nënshkruhet ndërmjet Agjencionit për Zhvillimin e Bujqësisë dhe GLV-ve Potenciale;
- Ndërsa vlerësimin e SZHL-ve e bën Komiteti Vlerësues i themeluar nga Autoriteti Menaxhues.

20. Afati i zbatimit

Afati i zbatimit të projekteve të kësaj mase është 6 muaj prej momentit të nënshkrimit të kontratës me AZHB-në. Përfituesi/GLV -të kanë edhe 15 ditë shtesë për përgatitjen e dokumentacionit dhe paraqitjen e kërkesës për pagesë. AZHB mund të zgjasë afatin e zbatimit për më së shumti 30 ditë, nëse ka arsye të qëndrueshme për këtë.

21. Shtrirja gjeografike e masës

"Qasja LEADER" duhet të zbatohet në zonat rurale siç përcaktohet në program.



Republika e Kosovës

Republika Kosova - Republic of Kosovo

Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural
Ministarstvo Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja
Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development